

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 9'2017

(видається з 1994 року)

ISSN 2409-1944

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 21 грудня 2015 р. №1328 (економічні науки), Наказ Міністерства освіти і науки України від 11 липня 2016 р. № 820 (юридичні науки). Реєстраційне свідоцтво серії КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Журналу присвоєно міжнародний ідентифікаційний номер ISSN 2409-1944 та включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Таврійським національним університетом ім. В.І. Вернадського та Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол № 18 від 13 вересня 2017 року) та Вченою Радою Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського

(Протокол № 35 від 18 вересня 2017 року). Повний або частковий передрук матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 19.09.2017

Формат 60/84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Суб'єкт видавничої
справи

© "Аналітик", 2017
© "Економіка. Фінанси. Право",
2017

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес
центр"

Керівник редакційної колегії з економічних наук:

Даций Олександр Іванович, д.е.н., професор, в.о. ректора Академії муніципального управління, Заслужений працівник освіти України

Заступник керівника редакційної колегії з економічних наук:

Бутинець Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, професор кафедри економіко-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Невелєв Олександр Михайлович, д.е.н., доцент, завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності та адміністративного менеджменту Академії муніципального управління

Вініченко Ігор Іванович, д.е.н., професор, завідувач кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Іванюта Василь Фалімонович, д.е.н., доцент, професор кафедри бізнес-адміністрування та зовнішньоекономічної діяльності Полтавського університету економіки і торгівлі

Клименюк Микола Миколайович, д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту Академії муніципального управління

Кондрашихін Андрій Борисович, д.е.н., доцент, завідувач кафедри державних та місцевих фінансів Академії муніципального управління

Корецька Світлана Олександрівна, д.е.н., доцент

Манцевич Юрій Миколайович, д.е.н., доцент, завідувач секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань будівництва, містобудування і житлово-комунального господарства

Потишняк Олена Миколаївна, д.е.н., доцент, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка

Прушківський Володимир Геннадійович, д.е.н., професор, перший проректор Запорізького національного технічного університету

Сук Петро Леонідович, д.е.н., доцент, професор кафедри бухгалтерського обліку і аудиту Національного університету біоресурсів і природо-користування України

Ткаченко Сергій Анатолійович, к.е.н., доцент, виконуючий обов'язки ректора Вищого навчального закладу «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»

Царенко Оксана В'ячеславівна, д.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку і аудиту Академії муніципального управління

Керівник редакційної колегії з правових наук:

Константинов Сергій Федорович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри адміністративної діяльності НАВС

Шеф-редактор:

Головач Володимир Володимирович, к.ю.н., голова правління Аудиторської фірми "Аналітик", Заслужений юрист України

Технічний редактор:

Куцяк Олександр Анатолійович

Випусковий редактор:

Туманян Анна Оганесівна

Заступник редакційної колегії з правових наук:

Лоцихін Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, декан юридичного факультету Академії муніципального управління, Заслужений економіст України

Члени редакційної колегії з правових наук:

Баймуратов Михайло Олександрович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Маріупольського державного університету, заслужений діяч науки і техніки України

Бичкова Світлана Сергіївна, д.ю.н., професор, заступник начальника кафедри цивільного права і процесу Національної академії внутрішніх справ

Василинчук Віктор Іванович, д.ю.н., професор, професор кафедри спеціальної техніки та оперативно-розшукового документування Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України

Глушков Валерій Олександрович, д.ю.н., професор, завідувач спеціальною кафедрою № 1 Національної академії Служби безпеки України, заслужений юрист України

Джужа Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, головний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України

Кампо Володимир Михайлович, к.ю.н., доцент, громадський діяч, заслужений юрист України

Клименко Олена Вікторівна, к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії, історії держави і права та конституційного права Академії муніципального управління

Кононенко Леонід Минович, к.ю.н., професор, професор кафедри муніципального, цивільного та адміністративного права Академії муніципального управління

Копан Олексій Володимирович, д.ю.н., професор, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування навчально-наукового інституту № 1

Литвин Олександр Петрович, к.ю.н., професор, професор кафедри публічно-правових дисциплін Університету сучасних знань

Луць Володимир Васильович, д.ю.н., професор, завідувач відділу проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України

Озерський Ігор Володимирович, д.ю.н., доцент, професор кафедри кримінального права та правосуддя Запорізького національного університету, академік міжнародної кадрової академії, відмінник освіти України, радник юстиції

Приходько Христина Вікторівна, к.ю.н., професор, доцент кафедри муніципального, цивільного та адміністративного права Академії муніципального управління

Фрицький Юрій Олегович, д.ю.н., професор, професор кафедри теорії, історії держави і права та конституційного права Академії муніципального управління

ЗМІСТ

І.М. СЕМЕНЕНКО. Діяльність ООН задля сталого розвитку Луганської області	4
О.С. БІЛОУСОВА. Бюджетні видатки в контексті забезпечення розвитку економіки	7
С.А. ТКАЧЕНКО. Формулювання цілі функціонування самостійної функціональної підсистеми економічної діагностики	13
О.І. ТАБЕНСЬКА. Сільський зелений туризм – значний соціальний внесок у розбудову української культури	16
А.О. СІЛКОВА. Компаративістичні засади дослідження звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування	20
В.А. ПАРУТА, Є.В. БРИНЗИН, О.П. ГНИП, Л.І. ЛАВРЕНЮК. Экономическая эффективность применения автоклавного газобетона в строительном производстве	26
Т.В. ПАЛІЙЧУК, К.С. КУНИЦЬКИЙ. Актуальні питання теорії та практики фіскальної децентралізації	30
Т.В. ГОЛОВКО. Обґрунтування типу політики управління грошовими потоками у плановому періоді на підприємствах торгівлі	37
І.П. СИДОР. Податковий і неподатковий механізми наповнення місцевих бюджетів в Україні	41
Я.І. БЕЛОУСОВ, Л.І. БЕЛОУСОВА. Сучасні перспективи розвитку малих і середніх промислових підприємств легкої промисловості	49

АНОТАЦІЇ, КОМЕНТАРІ, КОНСУЛЬТАЦІЇ

А. ТУМАНЯН. Національний банк VS Спілка аудиторів	53
В. АРХИПОВА. Способи захисту прав вкладників банків-банкрутів	56
В. АРХИПОВА. Правомірність встановлення домофону. Позитивні і негативні наслідки	58

СЕМЕНЕНКО

Інна Максимівна
isemenenko@ukr.net

УДК 338.001.36:327.7

ДІЯЛЬНІСТЬ ООН ЗАДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЛУГАНСЬКОЇ
ОБЛАСТІACTIVITIES OF THE UN FOR LUGANSK REGION SUSTAINABLE
DEVELOPMENT

к.е.н., доцент, завідувач
кафедри економіки і
підприємництва,
Східноукраїнський
національний університет
імені Володимира Даля

Стаття присвячена дослідженню діяльності агенцій ООН та організацій, які входять до її структури, задля сталого розвитку Луганської області. Визначено основні напрями діяльності агенцій ООН, які працюють у Луганській області. Встановлено їх відповідність конкретним цілям сталого розвитку.

Статья посвящена исследованию деятельности агентств ООН и организаций, входящих в ее структуру, для устойчивого развития Луганской области. Определены основные направления деятельности агентств ООН, работающих в Луганской области. Установлено их соответствие конкретным целям устойчивого развития.

The article examines activities of the UN agencies and organizations, which are the part of its structure, which contribute to sustainable development of Luhansk region. The main directions of activity of UN agencies operating in Luhansk region are determined. Their correspondence with specific sustainable development goals is established.

Ключові слова: сталий розвиток, ООН, агенція, організація, напрям діяльності

Ключевые слова: устойчивое развитие, ООН, агентство, организация, направление деятельности

Keywords: sustainable development, the UN, agency, organization, direction of activity

ВСТУП

Сталий розвиток є концепцією, до якої схиляються майже всі країни світу. Перехід на шлях до сталого розвитку та досягнення поставлених цілей сталого розвитку є першочерговим завданням для світової спільноти. Для сприяння цьому сьогодні в галузі сталого розвитку працюють значна кількість міжнародних організацій, які спрямовують свою діяльність саме на окреслені проблеми.

Організацію Об'єднаних Націй (ООН) можна сміливо назвати головною всесвітньою організацією, яка здійснює діяльність задля сталого розвитку всього світу. Саме ООН проводила Конференції з навколишнього середовища та розвитку та Саміти зі сталого розвитку у різних країнах світу, на яких зауважувалося питання сталого розвитку та розглядався зв'язок між економічним зростанням і навколишнім середовищем разом із соціально-економічними проблемами, проводило сесії Генеральної асамблеї, на яких були ухвалені 8 цілей розвитку тисячоліття та 17 цілей сталого розвитку тощо [1].

До системи ООН, зокрема, в Україні входять різні установи, фонди і програми: Всесвітня продовольча програма, Всесвітня організація охорони здоров'я, Дитячий фонд ООН, Програма розвитку ООН, Програма волонтерів ООН, Програма "ООН-Жінки", Продовольча та сільськогосподарська організація, Міжнародне агентство з атомної енергетики, Міжнародна фінансова корпорація, Міжнародна організація праці, Міжнародний валютний фонд, Міжнародна

організація з міграції, Об'єднана Програма ООН з ВІЛ/СНІДу, Офіс з координації гуманітарних ситуацій, Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, Управління ООН з наркотиків та злочинності, Світовий Банк, Фонд народонаселення ООН [2]. Кожна із зазначених організацій та фондів має своє окреслене коло проблем та напрямів діяльності. Оскільки цілі сталого розвитку є досить поширеними і охоплюють майже всі головні проблеми розвитку людства, то можна відзначити, що кожний фонд здійснює свій внесок у досягнення цілей сталого розвитку в Україні.

МЕТА РОБОТИ полягає у дослідженні роботи агенцій ООН та організацій, які входять до її структури, задля сталого розвитку України та її регіонів.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інформаційною основою роботи є дані ООН та організацій, які входять до її структури, 17 цілей сталого розвитку та завдання цілей. При проведенні дослідження використано аналіз, синтез, методи порівняння, узагальнення, проведення аналогії. При аналізі відповідності діяльності агенцій ООН цілям сталого розвитку були порівняні напрями діяльності і конкретні проекти/заходи агенцій із завданнями, які входять до кожної цілі сталого розвитку.

РЕЗУЛЬТАТИ

Важливість діяльності ООН у всьому світі є безперечним. Саме ООН привернуло увагу до глобальних

проблем людства, і завдяки цій організації були створені цілі сталого розвитку, які стали ключовими орієнтирами для більшості країн світу. В Україні є представництво ООН, яке спрямовує свою роботу на забезпечення миру та перетворень в країні. Воно виокремлює 4 основних напрями, за якими здійснюються всі програми та проекти:

- гуманітарне реагування;
- відновлення, стабілізація та реабілітація регіонів України;
- підтримка довгострокових загальнонаціональних реформ управління;
- консультування та надання допомоги урядові України у виконанні рекомендацій механізмів ООН з прав людини [2].

Крім того, представництво ООН активно займається просуванням цілей сталого розвитку, та навіть створило окремий веб-сайт, який розкриває проблематику цілей, відповідні заходи, що здійснюються або плануються до здійснення, та ступінь досягнення поставлених завдань цілей. Активно здійснюється просвітницька робота та підтримуються робота з молоддю та освітніми установами [3].

Як вже було зазначено, у структурі ООН існує багато організацій і фондів, які здійснюють свою діяльність на території України і сприяють переходу країни на шлях до сталого розвитку. Проте, не всі вони представлені в Луганській області. Зокрема, відсутні такі організації, як Світовий Банк, Управління ООН з наркотиків та злочинності, Об'єднана Програма ООН з ВІЛ/СНІДу, Міжнародний валютний фонд, Міжнародне агентство з атомної енергетики, Міжнародна фінансова корпорація, Міжнародна організація праці. Очевидно, що вони працюють на рівні держави і мають відповідні угоди, якими можуть керуватися органи державної та місцевої влади. Такі організації, як Дитячий фонд ООН (UNICEF), Продовольча та сільськогосподарська організація (FAO), Волонтери ООН в Україні, Програма "ООН-Жінки", мають представництва у м. Краматорськ Донецької області, але їх діяльність охоплює у тому числі Луганську область. Інші організації та агенції ООН представлені у м. Северодонецьк Луганської області. Розглянемо їх діяльність.

Окрему увагу з цього переліку слід приділити Програмі Розвитку ООН (ПРООН) – агентству ООН, що концентрується на питанні розвитку. Мета ПРООН є підтримка країни "на шляху сталого людського розвитку". Головні напрями проектів це розбудова миру та відновлення; демократичне врядування; екологія та енергетика. Але саме 17 цілей сталого розвитку є в основі фінансування та формування політики ПРООН [4]. ПРООН активно співпрацює з державними і місцевими органами влади, освітніми і науковими установами, громадськими організаціями і громадами, впроваджуючи спільні проекти або надаючи інформаційну, фінансову, технічну допомогу. Проекти і заходи ПРООН задля сталого розвитку Луганської області включають декілька крупних напрямів: Програма відновлення та розбудови миру, Демократичне врядування, Екологія та енергетика, - кожна з яких також включає різні проекти. Ці проекти мають різну

спрямованість і сприяють досягненню всіх 17 цілей сталого розвитку.

Всесвітня продовольча програма надає продовольчу допомогу найбільш уразливим групам населення, які потребують допомоги. Серед цих груп є внутрішньо переміщені особи (ВПО), які вимушені були змінити місце свого проживання в результаті конфлікту в Луганській та Донецькій областях. З 2014 по 2016 рр. Всесвітня продовольча програма надала допомогу майже 1 млн. осіб в Україні [2]. Забезпечення людей продуктами харчування або ваучерами на їх придбання сприяє досягненню цілі сталого розвитку 2 – Ліквідація голоду, і впливає на досягнення й інших цілей (1 – Ліквідація бідності, 3 – Добре здоров'я та благополуччя).

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) спрямовує свою діяльність на забезпечення максимально кращого рівня здоров'я мешканців всього світу і координує роботу організацій з охорони здоров'я різних країн. Серед напрямів діяльності організації є інфекційні та неінфекційні хвороби, покращення здоров'я протягом всього життя, заходи для попередження епідемій, надання медико-санітарних послуг для країн, що потребують, тощо. На сайті ВООЗ вже відзначено, що аспекти діяльності організації пов'язані з цілями сталого розвитку [5]. Серед цих цілей безумовно є 3 – Добре здоров'я та благополуччя, 6 – Чиста вода і санітарія. Слід зазначити, що добре здоров'я призводить і до покращення економічного благополуччя і, отже, сприяє досягненню цілі 1 – Ліквідація бідності. Оскільки ВООЗ займається ще і "соціальними, економічними і екологічними детермінантами здоров'я", то до цілей слід додати 13 – Боротьба зі зміною клімату, оскільки це також безпосередньо впливає на працездатність і самопочуття людини.

Ключовими принципами діяльності Міжнародної організації з міграції (МОМ) є максимізація можливостей і мінімізація проблем, що виникають через міграційні процеси в країні. Головні напрями діяльності МОМ в Україні – це протидія торгівлі людьми, управління міграцією та кордонами, приділення уваги зв'язку міграції та розвитку, сприяння культурному розмаїттю та інтеграції мігрантів до місцевих громад, надання медичних послуг та допомоги мігрантам, допомоги вимушеним переселенцям і громадам, які зазнали наслідків військового конфлікту [6]. Слід зазначити, що у Луганській і Донецькій областях МОМ провадить активну діяльність, спрямовану на розвиток потенціалу ВПО, а також реалізовує програми з підвищення самозайнятості ВПО та мікропідприємництва. Особи, які пройшли тренінги, мають право подати заявку на отримання гранту для фінансування бізнесу [6]. Серед інших проектів МОМ є проекти із підвищення соціальної згуртованості переміщених осіб зі Сходу України та Криму з місцевим населенням; сприяння розвитку інфраструктури у зонах, до яких перемістилися ВПО [6]. Слід зазначити, що такі соціальні проекти, по-перше, відповідають соціальній складовій концепції сталого розвитку, а, по-друге, в свою чергу, сприяють зменшенню напруги в громадах і подальшому економічному розвитку. Стосовно цілей

сталого розвитку, яким відповідають, напрями діяльності МОМ, слід відзначити такі: 8 – Достойна робота і економічне зростання, 9 – Індустріалізація, інновації та інфраструктура, 10 – Подолання нерівності, 17 – Партнерство в інтересах сталого розвитку.

Гуманітарні питання стали особливо актуальними для Луганської і Донецької областей після початку конфлікту у 2014 р., оскільки багато людей втратили роботу, перемістилися в інші міста, опинилися за межею бідності. Гуманітарну допомогу ВПО та груп населення, які особливо потребують допомоги, здійснюють багато міжнародних фондів та організацій. Серед них Офіс ООН з Координації Гуманітарних Питань (ситуацій). Гуманітарна допомога в Україні координується такими кластерами: надання притулку, захист, охорона здоров'я і забезпечення харчування, освіта, водопостачання, санітарія і гігієна, первинна реабілітація, надання засобів для існування. Слід зауважити, що цей Офіс є один з небагатьох, які діють також на непідконтрольній Українському уряду територій на Сході України [7]. Цілі сталого розвитку, які відповідають зазначеним кластерам – це:

- 1 – Ліквідація бідності;
- 2 – Ліквідація голоду;
- 3 – Добре здоров'я та благополуччя;
- 4 – Якісна освіта;
- 6 – Чиста вода і санітарія;
- 10 – Зменшення нерівності.

Робота Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) спрямована на забезпечення захисту і допомоги біженцям у різних країнах світу. УВКБ ООН здійснює правову і соціальну допомогу, допомогу в переселенні і добровільній репатріації. Діяльність УВКБ ООН також стала особливо актуальною у зв'язку з переміщенням значної кількості населення за останні декілька років. УВКБ ООН провадило адвокацію забезпечення прав і свобод ВПО, зокрема, сприяло ухваленню Національної програми з прав людини, згідно з якою захист прав ВПЛ є пріоритетним завданням держави. Серед інших видів діяльності є гуманітарна і грошова допомога, протидія гендерному насильству, поліпшення різних аспектів соціального життя (відновлення і розвиток інфраструктурних об'єктів, у тому числі на непідконтрольних територіях, забезпечення водопостачання, ремонт електромереж, відновлення роботи шкіл, лікарень), надання притулку, правових консультацій та ін. [7]. Цілі сталого розвитку є схожими з іншими організаціями, які надають гуманітарну допомогу:

- 1 – Ліквідація бідності;
- 2 – Ліквідація голоду;
- 3 – Добре здоров'я та благополуччя;
- 4 – Якісна освіта;
- 5 – Гендерна рівність;

- 6 – Чиста вода і санітарія;
- 10 – Зменшення нерівності.

Фонд народонаселення ООН (ФН ООН) спрямовує свою діяльність у сферу репродуктивного здоров'я та планування сім'ї. Сьогодні ФН ООН в Україні приділяє увагу таким аспектам, як репродуктивне здоров'я, населення та розвиток, гендерна рівність. З початком військового конфлікту в Україні ФН ООН надає гуманітарну допомогу, ліки та медичне обладнання для забезпечення доступу жінок до медичних послуг. Крім того, спільно з Міністерством соціальної політики ФН ООН реалізує проект із задоволення потреб дівчат, жінок, вразливих категорій населення в умовах конфлікту [8]. Цілі сталого розвитку 3 – Добре здоров'я та благополуччя і 5 – Гендерна рівність безумовно окреслюють завдання ФН ООН та його вклад у сталий розвиток України.

ВИСНОВКИ

Отже, діяльність всіх агенцій ООН стосується сталого розвитку країни і всього світу. Будь-яка організація спрямовує свої кошти на досягнення тих чи інших цілей сталого розвитку. Слід ще раз зазначити, що зазначені цілі не є остаточними. Майже кожен фонд або організація здійснює інші проекти, які відповідають іншим цілям сталого розвитку. Діяльність самої ООН власне і спрямована на сприяння сталому розвитку світового співтовариства. Тому цілком очевидно, що ці агенції займаються певними питаннями або окресленими проблемами зі всіх наявних.

Список використаних джерел

1. United Nations. Official web-site [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.un.org/en/index.html>
2. Організація Об'єднаних Націй в Україні. Офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org.ua/ua/>
3. Цілі сталого розвитку в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sdg.org.ua/ua>
4. ПРООН в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home.html>
5. Информация о ВОЗ [Электронный ресурс] / Всемирная организация здравоохранения. – Режим доступу: <http://www.who.int/about/agenda/ru/>
6. Міжнародна організація з міграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iom.org.ua/ua>
7. Гуманітарне реагування [Електронний ресурс] / Організація Об'єднаних Націй в Україні. – Режим доступу: <http://www.un.org.ua/ua/nasha-robota/un-resident-coordinator>
8. Фонд народонаселення ООН в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unfpa.org.ua/>

БІЛОУСОВА

Олена Станіславівна
bilousova.os@gmail.com

УДК 336.5

БЮДЖЕТНІ ВИДАТКИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ
ЕКОНОМІКИBUDGET EXPENDITURES IN THE CONTEXT OF PROVIDING
ECONOMIC DEVELOPMENT

к.е.н., старший науковий
співробітник, ДУ "Інститут
економіки та прогнозування
НАН України"

Стаття присвячена визначенню сутності та змісту бюджетних видатків розвитку. У статті проведено кількісну та якісну оцінку видатків Державного бюджету України, у т.ч. Державного фонду регіонального розвитку, місцевих бюджетів розвитку у 2016 р. Обґрунтовано зміни до Бюджетного кодексу України, бюджетної класифікації, методичного забезпечення системи національних рахунків України.

Статья посвящена определению сущности и содержания бюджетных расходов развития. В статье проведено количественную и качественную оценку расходов развития Государственного бюджета Украины, в т.ч. Государственного фонда регионального развития, местных бюджетов развития в 2016 г. Обоснованы изменения в Бюджетный кодекс Украины, бюджетную классификацию, методическое обеспечение системы национальных счетов Украины.

The present article is dedicated to the definition of the essence and content of budget expenditures of development. The article provides a quantitative and qualitative assessment of the development expenditures of the State Budget of Ukraine, incl. State fund of regional development, local budgets of development in 2016. The changes to the Budget Code of Ukraine, budget classification, methodical provision of the system of national accounts of Ukraine are grounded.

Ключові слова: видатки розвитку, бюджет розвитку, державне інвестування, видатки споживання, кількісні та якісні характеристики видатків

Ключевые слова: расходы развития, бюджет развития, государственное инвестирование, расходы потребления, количественные и качественные характеристики расходов

Keywords: development expenditures, development budget, state investment, consumption expenditures, quantitative and qualitative characteristics of expenditures

ВСТУП

Одна з основних функцій суверенної держави, за визначенням С. Кузнеця, полягає у створенні умов, необхідних для довгострокового економічного зростання [1, с. 3]. До таких умов, зокрема, належить стимулювання інвестицій, фінансування розвитку людського капіталу та створення інновацій за рахунок видатків з бюджетів різних рівнів, перш за все - видатків розвитку. При здійсненні таких видатків важливе значення мають їхні кількісні та якісні характеристики, а також методичне забезпечення планування, обліку та звітності щодо відповідних витрат.

Відсутність чіткого уявлення про видатки розвитку призводить до викривлення інформації щодо фактичних бюджетних інвестицій у довгострокове економічне зростання, застосування стимулюючих інструментів фінансової політики, а отже – ролі держави у забезпеченні розвитку економіки.

МЕТА РОБОТИ – дослідити кількісні та якісні характеристики видатків розвитку державного і місцевого бюджетів та уточнити визначення поняття

"видатки розвитку". Це дозволить обґрунтувати шляхи покращення фінансового забезпечення процесів розвитку економіки, у тому числі на умовах співфінансування державою та підприємствами інвестиційних проектів.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці з проблематики бюджетного регулювання та розвитку економіки, а також норми бюджетного законодавства. У роботі застосовано системний, балансовий, порівняльний, факторний методи, що дозволило дослідити проблеми формування бюджетних видатків розвитку.

РЕЗУЛЬТАТИ

"Кожний із видатків бюджету має кількісну та якісну характеристику" [2, с. 73]. Кількісне визначення пов'язане з величиною бюджетних коштів, що спрямовуються згідно з державним та місцевими бюджетами на фінансування функцій держави, які визначають їх якісну характеристику. "Якісна характеристика дає уявлення про економічну природу

і суспільне призначення кожного виду бюджетних видатків" [2, с. 73]. У видатках бюджету, за визначенням В. Федосова та В. Опаріна, виявляється фінансова політика держави у сферах державного регулювання і стимулювання виробництва, фінансового забезпечення соціального захисту населення, розвитку науково-технічного прогресу, міжнародної діяльності. Державна фінансова політика має також забезпечувати фінансовими ресурсами виконання державою функцій у галузі економічного та соціального розвитку [3, с. 10]. І.О. Луніна акцентує увагу на тому, що зміна функцій держави вимагає адекватних змін у системі державних видатків, пошуку раціонального співвідношення ринку і держави [4, с. 12]. Зміна цього співвідношення у інвестиційних проце-

сах супроводжується змінами кількісних характеристик видатків розвитку та споживання. А.І. Даниленко зазначає, що розподіл бюджетних видатків має враховувати рівень ВВП на душу населення, необхідність виконання соціальних програм, фізичний і моральний знос основних фондів та наявність фінансових ресурсів для їх оновлення на новій технологічній основі [5, с. 17].

Показники розподілу коштів Державного бюджету України на видатки розвитку та видатки споживання, зміни характеристик такого розподілу упродовж одного року (при затвердженні першого плану, змін до нього та фактичного його виконання) у період 2011-2016 рр. наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Розподіл видатків Державного бюджету України на видатки розвитку та споживання [складено за даними Державної казначейської служби України, Державної служби статистики України]

Рік	Показник	Видатки розвитку			Видатки споживання	
		сума, млн грн	% у загальному обсязі видатків	% у ВВП	сума, млн грн	% у загальному обсязі видатків
2011	1й план	48 698,51	15,20	3,75	271 722,34	84,80
	план з урахуванням змін	62 961,20	18,44	4,84	278 429,15	81,56
	факт	55 210,22	16,56	4,25	278 249,24	83,44
2012	1й план	52 033,87	14,60	3,70	304 476,51	85,40
	план з урахуванням змін	69 435,96	16,85	4,94	342 669,36	83,15
	факт	60 948,88	15,40	4,34	334 732,64	84,60
2013	1й план	40 555,47	9,88	2,77	370 005,09	90,12
	план з урахуванням змін	47 466,33	11,35	3,24	370 877,51	88,65
	факт	46 847,37	11,61	3,20	356 608,70	88,39
2014	1й план	51 430,40	11,33	3,24	402 398,92	88,67
	план з урахуванням змін	34 942,26	8,29	2,20	386 624,37	91,71
	факт	35 444,14	8,24	2,23	394 773,64	91,76
2015	1й план	44 551,73	7,88	2,24	520 817,98	92,12
	план з урахуванням змін	44 471,60	7,67	2,24	535 489,24	92,33
	факт	46 607,55	8,08	2,34	530 303,86	91,92
2016	1й план	51 785,21	7,77	2,17	614 530,30	92,23
	план з урахуванням змін	53 952,85	7,93	2,26	626 277,91	92,07
	факт	57 982,45	8,47	2,43	626 901,28	91,53
2017	план з урахуванням змін	67 957,76	8,51	...	730 668,49	91,49

У період 2011-2016 рр. спостерігається суттєве скорочення частки видатків розвитку у Державному бюджеті України – майже у двічі. Якщо у 2011-2012 рр. вона перевищувала 15%, то у 2014р. становила лише 8%. Номінальні показники видатків розвитку скоротилися до 58 млрд. грн. у 2016 р. порівняно з 60,9 млрд.грн.. у 2012 р. Фактичні показники бюджетних видатків розвитку у 2016 р. та планові показники 2017 р. дещо збільшилися, порівняно з фактичними показниками 2015 р., на 0,39 в.п. та 0,43 в.п., відповідно, та становили 8,47% та 8,51%. У 2016 р. видатки розвитку становили 2,4% ВВП, тоді у 2012 р. - 4,3%.

При цьому, складовими видатків, що віднесені до видатків розвитку за даними річного Звіту про виконання показників розподілу видатків Державного бюджету України (додаток 18), є:

1) видатки, що забезпечують нагромадження продуктивного капіталу, створення інноваційних технологій, модернізацію об'єктів основних засобів соціально-культурної сфери, інфраструктури, органів управління;

2) видатки, які за своїм економічним змістом є видатками споживання;

3) видатки кредитування бюджету.

Завищення реальних обсягів видатків розвитку створює ілюзію збільшення об'єктів розширеного від-

творення, поліпшення інфраструктури [6]. Для вирішення проблеми взаємозв'язку бюджетних видатків з процесами відтворення основного капіталу у науковій літературі пропонується здійснювати окреме планування поточних і капітальних видатків бюджету (видатків споживання та видатків розвитку) у формі двох бюджетів [7, с. 380; 8, с. 83-84]. Проте, до застосування двох бюджетів (поточного і капітального) існують застереження МВФ, пов'язані з тим, що в країнах світу, які застосовували такий підхід, ускладнювалося формування консолідованого бюджету, дотримання лімітів витрат, розробка програми корегування бюджету тощо [9]. Тому, за рекомендаціями МВФ найкращою є практика складання єдиного бюджету з повним охопленням різних видів видатків. Отже, на нашу думку, в умовах України виокремлення видатків розвитку та видатків споживання має відбуватися у форматі єдиного бюджету, проте методологічні та правові засади визнання таких видатків, що базуються на їх якісних характеристиках, потребують удосконалення.

Реформування бюджетного законодавства відбувається у багатьох країнах світу з огляду на внесення змін до системи національних рахунків. Нова редакція Європейської системи національних та регіональних рахунків (ESA2010), порівняно із ESA1995, змінила методологічні засади визнання поточних витрат та витрат на розвиток, що вплинуло на коригування бюджетної та макроекономічної статистики. Зміни до бюджетної статистики країн-членів ЄС почали поступово запроваджуватися, починаючи з 2014 р. [10]. До найсуттєвіших можна віднести зміни щодо визнання витрат на наукові дослідження та розробки, а також на оборону.

Регламентом (ЄС) № 549/2013 Європейського Парламенту та Ради від 21.05.2013р. та Європейською системою національних та регіональних рахунків (ESA2010, п.3.22) встановлено, що державні витрати на дослідження та розробки відображаються у вигляді валового нагромадження основного капіталу [11]. У ESA 2010 (п.3.82) визнано, що науково-дослідницька діяльність має розглядатися як передумова майбутнього економічного зростання, оскільки створює продукти інтелектуальної власності, які є ключовими для розвитку економіки [11]. При цьому у Європейській системі рахунків містяться окремі положення (виключення), які будуть застосовуватися лише після формування необхідного методичного забезпечення щодо оцінки наукових досліджень, які не матимуть у майбутньому економічних вигід. Ці видатки визнаватимуться поточними видатками.

В Україні Методологічними положеннями оновленої версії системи національних рахунків 2008 р. [12] встановлено, що результати наукових досліджень і розробок є передумовою майбутнього економічного зростання і можуть неодноразово використовуватися в процесі виробництва, тому результати цієї діяльності віднесено до валового нагромадження основного капіталу. До складу активів і валового нагромадження основного капіталу повинні включатися витрати на науково-дослідну діяльність, результати якої реалізуються іншим одиницям або можуть принести у майбутньому вигоди їхнім власникам. Проте, певні

результати науково-дослідної діяльності залишаються у складі проміжного споживання, зокрема: результати, які неможливо використовувати багаторазово у процесі виробництва; за відсутності намірів отримати вигоди з боку власника або виробника; за умови придбання наукових результатів ринковими виробниками виду економічної діяльності M72 "Дослідження і розробки" [12].

Однак, слід звернути увагу на те, що ця норма в європейському законодавстві (до розробки необхідного методичного забезпечення) не застосовується. В національній нормативно-правовій базі вона запроваджена без застережень (як основна норма), хоча належний методичний інструментарій виокремлення зазначених вище наукових результатів відсутній. Такий інструментарій має ідентифікувати результати фундаментальних досліджень та інновації, які у звітному періоді відповідають вищенаведеним критеріям, а у наступних звітних періодах можуть дати значні економічні вигоди (які є мало прогнозованими на початкових етапах проведення наукових досліджень). Тому, вважаємо за доцільне всі видатки на науково-дослідну діяльність (до розробки зазначеного інструментарію за принципом Frascati Manual) відносити у Системі національних рахунків до валового нагромадження основного капіталу, а у бюджетній звітності - до видатків розвитку (державного та місцевих бюджетів).

У Системі національних рахунків України згідно з європейською практикою видатки на озброєння поділяються на [12; 13, с. 1]:

1) основні засоби (транспортні засоби, військові кораблі, бойові літаки, танки, інші необоротні матеріальні активи, термін корисного використання яких перевищує один рік);

2) об'єкти одноразового використання (боєприпаси, снаряди, інші матеріальні оборотні засоби військового призначення).

У бюджетній звітності України видатки на фінансування таких активів також мають визнаватися, відповідно, як видатки розвитку та видатки споживання. У теперішній час щодо видатків на оборону чіткого розмежування немає.

В Бюджетному кодексі України визначення поняття «видатки розвитку» відсутнє. Однак, цей термін застосовується у бюджетній класифікації, при формуванні бюджету та звітності про його використання. Відповідно до бюджетної класифікації видатки розвитку – це видатки бюджетів на фінансове забезпечення наукової, інвестиційної та інноваційної діяльності, зокрема фінансове забезпечення капітальних вкладень виробничого і невиробничого призначення; структурної перебудови економіки; інші видатки, пов'язані з розширенням відтворення [14]. Проте, це визначення потребує уточнення в частині "видатків на фінансування інвестиційної діяльності", оскільки за чинним законодавством (частина перша ст.4 Закону України "Про інвестиційну діяльність") об'єктом інвестиційної діяльності може бути будь-яке майно, в тому числі оборотні кошти в усіх галузях економіки.

Видатки розвитку державного бюджету нами пропонується визначати як видатки на фінансування

капітальних вкладень для створення (придбання), реконструкції, технічного переоснащення основних засобів, очікуваний строк корисної експлуатації яких перевищує один рік; науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт; відповідних капітальних трансфертів.

Тож, потребує уточнення перелік видатків розвитку, який за економічною класифікацією видатків бюджету включає: капітальні видатки (КЕКВ 3000); видатки на дослідження і розробки, окремі заходи розвитку по реалізації державних (регіональних) програм (КЕКВ 2281); видатки на придбання матеріалів, інвентарю, будівництво, капітальний ремонт та заходи спеціального призначення, що мають загальнодержавне значення (КЕКВ 2260); субсидії та поточні трансферти підприємствам, уста-новам, організаціям (КЕКВ 2610), які відповідно до функціональної класифікації видатків бюджету та кредитування відносяться до: наукових досліджень; економічної діяльності [14].

Із вищенаведеного переліку слід виключити субсидії та поточні трансферти підприємствам, видатки на придбання матеріалів та інвентарю (зі строком корисного використання менше одного року), здійснення поточних заходів спеціального призначення, що не передбачають збільшення обсягу нагромадження основного капіталу, оскільки це є видатками споживання.

До видатків розвитку слід відносити:

- капітальні видатки (включаючи капітальні вкладення для забезпечення заходів спеціального призначення). Капітальні вкладення у розрізі видатків на економічну діяльність, соціально-культурну сферу, інфраструктуру, діяльність органів управління, правопорядку та оборони;

- видатки на наукові дослідження і розробки;
- капітальні трансферти підприємствам, установам, організаціям на фінансування капітальних вкладень та фундаментальних і прикладних наукових досліджень у різних сферах управління та економіки.

Деталізація капітальних вкладень за суспільним призначенням, з дотриманням міжнародних норм, надасть можливість оцінити вплив цих видатків на продуктивний капітал, який забезпечуватиме зростання економіки, збільшення ВВП та державних доходів. Для якісної оцінки видатків розвитку Державного бюджету України їх слід розділити на:

- наукові дослідження та розробки;
- капітальні вкладення в: економічну діяльність (держпідтримка капітальних інвестицій у вугледобувні підприємства, збільшення статутних фондів, фінансова підтримка придбання основних засобів в агропромисловому комплексі тощо); соціально-культурну сферу (придбання житла, капітальний ремонт будівель та придбання устаткування для дитячих садків, шкіл, лікарень тощо); інфраструктури (будівництво та капітальний ремонт доріг, мостів); забезпечення органів управління, правопорядку та оборони.

Всі інші видатки, які за змістом не забезпечують створення основних засобів та нематеріальних активів, пропонуємо відносити до видатків споживання.

Розглянемо фактичний розподіл за вказаними вище напрямками видатків розвитку, що наведено у річному Звіті про виконання показників розподілу видатків Державного бюджету України (табл.2).

У 2016 р. видатки на економічну діяльність склали 1,9 млрд грн або 3,2% від загального обсягу видатків розвитку. Обсяг видатків розвитку було завищено на 3,6 млрд грн або на 0,6 в.п. Фактично видатки розвитку становили 54,4 млрд грн. До видатків розвитку були віднесені видатки, які за змістом є видатками споживання, зокрема: державна підтримка вугледобувних підприємств на часткове покриття витрат із собівартості вугільної продукції; реструктуризація вугільної та торфодобувної промисловості (заходи з підготовки вугледобувних підприємств до ліквідації); стаціонарне лікування у власних медичних закладах, медичне та санаторно-курортне лікування; здійснення зовнішнього оцінювання та моніторинг якості освіти.

За вищенаведеним підходом було проаналізовано видатки розвитку, що здійснювалися у 2016 р. Державним фондом регіонального розвитку (табл.3).

Видатки Державного фонду регіонального розвитку, у своїй більшості, здійснюються для проведення будівництва, модернізації, ремонту об'єктів соціально-культурної сфери (57,1% загального обсягу фінансування) та інфраструктури (40,5%). Капітальні вкладення в економічну діяльність становили лише 0,2% загального обсягу фінансування Державного фонду регіонального розвитку у 2016р.

При цьому слід зауважити, що створення капіталоємних об'єктів суспільної інфраструктури, без яких неможливо гарантувати достатній рівень якості життя, що забезпечується наданням послуг освіти, охорони здоров'я, транспорту чи соціального захисту, є важливими завданнями держави, проте фінансуватися вони мають з центрального бюджету країни (інвестиційні трансферти місцевим бюджетам) [16, с. 24]. Крім цього, для забезпечення довгострокового економічного зростання регіонів не менш важливим є фінансування наукових досліджень та розробок, співфінансування інвестиційних проектів розвитку підприємств реального сектора.

Кошти місцевих бюджетів розвитку також спрямовуються на фінансування соціальної сфери, поліпшення соціальної інфраструктури, інші напрями, що не забезпечують активізацію інвестиційних процесів та суттєво не сприяють розвитку економічної діяльності та зростанню інвестиційного потенціалу регіону. Такий розподіл видатків розвитку створює передумови для виникнення фінансових ризиків ускладнень забезпечення довгострокового розвитку.

Відсутність належної інформації щодо видатків місцевих бюджетів розвитку за цілями, напрямками фінансування та областями не дає можливості оцінити структуру видатків розвитку на рівні місцевих бюджетів. Видатки місцевих бюджетів розвитку мають за своїм визначенням бути уніфіковані з видатками розвитку Державного бюджету.

Таблиця 2

Видатки розвитку Державного бюджету у 2016 р., млн. грн.

[складено за даними Міністерства фінансів України та Державної казначейської служби України]

	Обсяг фінансу-вання	Видатки розвитку, у тому числі:					Видатки, що за змістом є видатками споживання
		наукові дослідження та розробки	капітальні вкладення в:				
			економічну діяльність	соціально-культурну сферу	інфра-структуру	діяльність органів управління, правопорядку та оборони	
1	2	3	4	5	6	7	8
Міністерство енергетики та вугільної промисловості України	2 095	5	550	0	17	42	1 480
Міністерство економічного розвитку і торгівлі України	355	30	149	0	0	176	0
Міністерство оборони України	10 932	0	0	675	0	10 032	225
Міністерство освіти і науки України	4 351	830	0	3 503	0	0	18
Міністерство охорони здоров'я України	1 178	94	0	1 077	0	2	6
Міністерство соц. політики України	614	16	0	571	0	27	1
Міністерство регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ України	3 888	4	0	0	89	3 755	40
Міністерство аграрної політики та продовольства України	453	108	30	0	0	35	280
Державне агентство автомобільних доріг України	9 529	0	0	0	9 529	0	0
Державне космічне агентство України	2 276	0	836	0	0	0	1 440
Національна академія наук України	2 582	2 582	0	1	0	0	0
Інші	19 729	1 287	295	5 541	1 658	10 765	181
Усього	57 983	4 925	1 860	11 329	11 294	24 992	3 582

Таблиця 3

Напрями використання коштів Державного фонду регіонального розвитку у 2016 р., тис грн.

[складено за даними [15]]

	Обсяг фінансу- вання	Видатки розвитку, у тому числі:					Видатки, що за змістом є видатками споживання
		наукові дослідження та розробки	капітальні вкладення в:				
			економічну діяльність	соціально- культурну сферу	інфра- структуру	діяльність органів управл., правопорядк у та оборони	
1	2	3	4	5	6	7	8
Вінницька область	140 797,3		2 987,6	108 234,2	29 575,5	0,0	0,0
Волинська область	91 525,2		0,0	87 532,1	3 993,1	0,0	0,0
Дніпропетровська область	182 776,1		0,0	97 754,2	85 021,9	0,0	0,0
Донецька область	239 472,1		0,0	60 583,2	146 788,0	5 746,4	26 354,4
Житомирська область	109 637,1		0,0	91 839,1	17 798,0	0,0	0,0
Закарпатська область	110 538,6		0,0	38 079,8	72 458,9	0,0	0,0
Запорізька область	98 472,6		0,0	39 148,4	59 324,2	0,0	0,0
Івано-Франківська область	121 357,2		0,0	27 144,6	93 012,6	1 200,0	0,0
Київська область	97 127,1		0,0	73 361,9	19 871,1	3 894,0	0,0
Кіровоградська область	54 670,9		0,0	47 092,7	7 578,1	0,0	0,0
Луганська область	193 732,1		0,0	116 811,7	76 920,4	0,0	0,0
Львівська область	222 523,8		0,0	210 347,8	9 144,3	871,1	2 160,6
Миколаївська область	65 042,2		0,0	42 340,6	13 871,5	0,0	8 830,1
Одеська область	134 097,0		0,0	0,0	134 097,0	0,0	0,0
Полтавська область	80 805,9		0,0	53 562,9	19 838,7	7 000,0	404,2
Рівненська область	101 986,2		0,0	94 759,7	7 226,5	0,0	0,0

Продовження таблиці 3

1	2	3	4	5	6	7	8
Сумська область	97 861,4		0,0	59 314,1	36 295,1	0,0	2 252,2
Тернопільська область	93 602,4		0,0	65 489,3	27 703,7	409,4	0,0
Харківська область	152 580,1		0,0	77 124,3	75 455,8	0,0	0,0
Херсонська область	93 363,7		0,0	36 182,6	56 157,8	0,0	1 023,3
Хмельницька область	113 751,3		0,0	84 996,1	23 649,9	2 585,3	2 520,0
Черкаська область	69 814,7		1 955,1	59 115,5	8 138,5	605,6	0,0
Чернівецька область	79 865,4		0,0	61 802,3	18 063,1	0,0	0,0
Чернігівська область	91 891,0		0,0	81 734,9	10 156,1	0,0	0,0
м. Київ	162 708,4		0,0	0,0	162 708,4	0,0	0,0
Усього	3 000 000		4 942,7	1 714 352,2	1 214 848,4	22 311,9	43 544,9

ВИСНОВКИ

В останні роки в Україні створення державою умов для довгострокового зростання економіки обмежується фінансуванням розвитку людського капіталу. Тому, більшої уваги потребує стимулювання інвестицій в основний капітал для забезпечення економічної діяльності та створення інновацій за рахунок видатків розвитку з бюджетів різних рівнів. Нормативно-правова регламентація фінансового забезпечення економічного зростання потребує чіткого визначення поняття "видатків розвитку", а також порядку визнання його кількісного і якісного характеру. Видатки розвитку визначено як видатки на фінансування капітальних вкладень для створення (придбання), реконструкції, технічного переоснащення основних засобів, очікуваний строк корисної експлуатації яких перевищує один рік; науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт; відповідних капітальних трансфертів.

Пропонується внести зміни до: Бюджетного кодексу України в частині: доповнення п. 1 ст. 2 та ст. 71 новим терміном "видатки розвитку"; наказів Міністерства фінансів України від 14.01.2011 р. № 11 "Про бюджетну класифікацію" та від 12.03.2012 р. № 333 "Про затвердження Інструкції щодо застосування економічної класифікації видатків бюджету" в частині визначення нової редакції переліку видатків розвитку; Методологічних положень оновленої версії системи національних рахунків 2008 р. в частині віднесення всіх видатків на наукові дослідження та розробки до валового нагромадження основного капіталу.

Список використаних джерел

1. Kuznets, S. (1964). Postwar Economic Growth. Four Lectures. The Belknap Press of Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts. P.158. URL: <https://archive.org/details/POSTWARECONOMICCROWTHSIMONKUZNETS>.
2. Бюджетний менеджмент. Підручник. В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін. За заг. ред. В.Федосова. Київ: КНЕУ, 2004. 864 с.
3. Буковинський С.А. До питання здійснення бюджетної політики в Україні. 2007. № 11. С.3-30.

4. Луніна І.О. Політичні та економічні фактори зміни рівня державних видатків. Економіка України. 2004. № 6. С.12-19.

5. Державна політика стабілізації фінансів підприємств: монографія. А.І.Даниленко та ін.; НАН України; Ін-т екон. та прогноз. Київ, 2011. 452 с.

6. Кириленко О.П., Ткач К.М. Бюджет развития как инструмент социально-экономического развития территорий Украины. Оралдын гылым жаршысы. 2014. № 1 (80). С. 71-77.

7. Запатріна І.В. Бюджетний механізм економічного зростання. Київ: Ін-т соц.-екоп. стратегій, 2007. 528 с.

8. Затонацька Т.Г. Бюджетне інвестування: теорія та практика. Київ: НДФІ, 2008. 336 с.

9. Potter, B. H. and Diamond, J. 1999 Guidelines for Public Expenditure Management. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/extend/guide3.htm>

10. Transition to ESA10: Impact on Public Sector Finances. Peter Gittins Office for National Statistics. URL: <https://www.ons.gov.uk>

11. Regulation № 549/2013 of the European Parliament and of the Council. On the European system of national and regional accounts in the European Union. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013R0549>.

12. Методологічні положення оновленої версії системи національних рахунків 2008 р. Наказ Державної служби статистики України від 17.12.2013 р. № 398.

13. Gittins, P. (2014) Transition to ESA2010: Capitalising Government Spending on Military Weapons Office for National Statistics. URL: <https://www.ons.gov.uk/>

14. Складові частини витрат (видатків) розвитку та витрат (видатків) споживання. Наказ Міністерства фінансів України від 14.01.2011р. N 11. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11/page5>

15. Перелік інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку, що можуть реалізовуватися у 2016р. за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку. Розпорядження КМУ від 11.05.2016 р. № 362-р.

16. Луніна І.О. Капітальні трансферти місцевим бюджетам: підходи до створення ефективної системи управління. Фінанси України. 2011. № 2. С.24-34.

ТКАЧЕНКО

Сергій Анатолійович
nukoblikaudit@inbox.ru

к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту, в.о. ректора Вищого навчально-технологічного університету «Миколаївська політехніка»

УДК 338.242.2:[65.012.122:338.43]

**ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛІ ФУНКЦІОНУВАННЯ САМОСТІЙНОЇ
ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ПІДСИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ****FORMULATION OF THE PURPOSE OF FUNCTIONALIZATION OF AN
INDEPENDENT FUNCTIONAL SYSTEM OF ECONOMIC DIAGNOSTICS**

У статті доведена можливість виконання вимоги формулювання цілі функціонування самостійної функціональної підсистеми інтегрованої економічної діагностики в умовах створення функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю підприємств і об'єднань, ін.

В данной статье доказана возможность выполнения требования формулировки цели функционирования самостоятельной функциональной функции планомерной экономической диагностики в условиях создания систем стратегического координирования деятельностью предприятий.

The article demonstrates the possibility of fulfilling the requirement for formulation of the purpose of functioning of an independent functional subsystem of integrated economic diagnostics in the conditions of creation of functionally developed systems of strategic management of activity of enterprises.

Ключові слова: виконання, вимога, інтегрована економічна діагностика, самостійна, формулювання, функціональна, функціонування, функція та ціль

Ключевые слова: интегрированная экономическая диагностика, подсистема, требование, формулирование, функционирование, функция, цель

Keywords: implementation, requirement, Integrated economic diagnostics, Subsystem, Independent, formulation, Functional, functioning, function and target

ВСТУП

Хоча виконання вимоги відносно того, що для підсистеми може бути сформульована ціль її функціонування виступає досить важливою із позицій системного підходу, проте стосовно функції економічної діагностики вона у даний час недостатньо розглянута у спеціальній літературі [1-10] й інших і залишається зовсім малодослідженою. Звідси впливає необхідність більш широкого висвітлення теоретичних аспектів даних сторін проблематики створення самостійної підсистеми інтегрованої економічної діагностики й ін.

МЕТА РОБОТИ полягає у змістовному визначенні однієї із умов виділення у системах стратегічного управління діяльністю підприємств та об'єднань й успішного проектування такої функції, якою виступає постановка, формулювання цілей.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретико-методологічним базисом статті виступає діалектичний метод, положення теорії діагностики і управління. У процесі дослідження знаходили використання методи: абстрактно-логічний (для теоретичного узагальнення та формулювання висновків); монографічний (при дослідженні теоретичних і практичних методик діагностики та управління); економіко-статистичний, розрахунково-конструктивний, порівняльний (при оцінці стану діагностики в управлінні); групування (з метою опису практики діагностики, управління), ін.

РЕЗУЛЬТАТИ

Цілі у основі своїй об'єктивні і їх правильне формулювання дозволяє визначити зміст функції інтегрованої (монолітної) економічної діагностики у функціонально розвинутих системах стратегічного управління діяльністю виробничих об'єднань та промислових підприємств, її методи, організаційну структуру, склад виконавців, необхідну інформацію. Мета підсистеми інтегрованої економічної діагностики функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю виробничих об'єднань і промислових підприємств повинна відповідати об'єктивним умовам та процесам виробництва конкретних підприємств і одночасно бути стимулом та якісним показником неухильного удосконалення цих умов і процесів, бути завжди реальною, досяжною перспективою. Побудувати дерево цілей – це значить виконати перелік певних дій у термінах кінцевих функцій, які забезпечують поділ цілей за такими, які знижуються рівнями та надання функціональних елементів списком властивостей, які комплексно оцінюють їх кінцеву мету, ін.

Як відомо, системи різних рівнів управління мають неоднакові цілі. Так, якщо метою функціонально розвинутої системи стратегічного управління діяльністю виробничого об'єднання і промислового підприємства у цілому виступає забезпечення виконання директивно завданих планів виробництва продукції при встановлених показниках ефективності та якості роботи, соціального розвитку колективу і природоохоронної діяльності, тоді відповідно мета

підсистеми інтегрованої економічної діагностики буде полягати у виявленні економічних результатів різних сторін діяльності об'єднання (підприємства) для оцінки роботи підрозділів, розкриття резервів та підготовки поточних і перспективних управлінських рішень. Із сказаного випливає, що реалізація мети функції (підсистеми) інтегрованої економічної діагностики, у кінцевому рахунку, сприяє й досягненню мети функціонально розвинутої системи стратегічного управління діяльністю промислового підприємства, виробничого об'єднання. Крім того, мета функції інтегрованої економічної діагностики, виступаючи як деталізований фрагмент цілі системи вищого порядку – функціонально розвинутої системи стратегічного управління діяльністю виробничого об'єднання й промислового підприємства у цілому, разом з тим має своє самостійне значення, зміст. Це визначається як тим, що діагностика виступає органічним компонентом системи управління, так і відмінністю функції діагностики від інших управлінських функцій та ін.

Мета підсистеми інтегрованої (планомірної) економічної діагностики у формалізованому вигляді може бути виражена через її цільову функцію і розкрита через призначення підсистеми, яким може бути визнано підвищення рентабельності виробництва на основі видачі керівникам усіх рівнів такої інформації діагностики, яка забезпечувала б вироблення керуючих впливів U_e , які сприяють досягненню генеральної мети підсистеми F , виречення (1):

$$U_e \rightarrow F. \quad (1)$$

Але разом з тим особливості функції діагностики в управлінні знаходять свій прояв у специфіці її поодиноких цілей, які реалізуються підсистемою інтегрованої економічної діагностики. Такими поодинокими цілями можуть бути: отримання об'єктивної оцінки результатів господарської діяльності у цілому або за якоюсь із її сторін, виявлення резервів у сфері виробництва або у сфері управління, оптимізація виконання функції перспективного або оперативного планування та інші. Таким чином, генеральна мета підсистеми інтегрованої економічної діагностики функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств і науково-виробничих об'єднань диференціюється на ряд підцілей, кліше (формула) (2):

$$F = f_1 + f_2 + \dots + f_n. \quad (2)$$

У свою чергу кожна із поодиноких підцілей підсистеми можливо представити у вигляді наступного математичного виразу, кліше (формула) (3):

$$f_c = \sum_{e=1}^n \sum_{i=1}^m [P_{ei} (\sum_{j=1}^r K_{eij} + \sum_{l=1}^z K_{eil})], \quad (3)$$

де: f_c – підціль підсистеми S інтегрованої економічної діагностики; P_{ei} – абсолютна величина чистого прибутку на одиницю готової продукції (i) у базовому періоді, тис. грн.; K_{eij} – коефіцієнт при-

росту чистого прибутку на одиницю готової продукції за рахунок фактора впливу j у результаті функціонування підсистеми; K_{eil} – коефіцієнт приросту обсягу виробництва готової продукції за рахунок фактора впливу l у результаті функціонування функції; n – кількість видів готової продукції; m – число виробів у окремих видах продукції. При цьому $i = 1, 2, \dots, m = 1$; $e = 1, 2, \dots, n$; $j = 1, 2, \dots, r$ та $l = 1, 2, \dots, z$.

Економічний зміст значення кожної поодинокі цілі f_c полягає у прирості чистого прибутку, одержуваного за рахунок функціонування функції (підсистеми) інтегрованої економічної діагностики при досягненні нею певної мети. Даний економічно-аналітичний вираз зручний перш за все із практичної точки зору, так як для визначення ступеня реалізації підсистемою своїх генеральної і поодиноких цілей досить встановити ступінь зміни чистого прибутку і обсягу виробництва за окремими факторами впливу у результаті вирішення тих або інших економіко-аналітичних завдань. Та уся проблема зводиться до того, щоб відбирати для вирішення на машинах електронних цифрових такі алгоритми завдань діагностики, які виробляли б управлінські впливи U_e , які призводять кожен з підцілей підсистеми (функції) $f_1, f_2, \dots, f_n$ і її генеральну мету до екстремального значення, формула (4):

$$U_e \rightarrow F^{extr} \quad (4)$$

ВИСНОВКИ

Із теоретичних позицій існує тільки одна точка T , де може бути досягнутий повний екстремум будь-якої системи, у тому числі й підсистеми інтегрованої економічної діагностики функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю виробничих об'єднань і підприємств, ін.

Список використаних джерел

1. Бородкин, К.В. Комплексные методы финансовой диагностики / К.В. Бородкин. - Воронеж: ВГУ, 2002. - 183 с.: табл.
2. Гонтарева, І.В. Оцінювання системної ефективності функціонування і розвитку промислових підприємств / І.В. Гонтарева.-Х.: «ІНЖЕК», 2011. - 480 с.
3. Дмитриева, О.Г. Региональная экономическая диагностика / О.Г. Дмитриева. - СПб: Изд-во СПбГЭУ, 1992. - 272,[1]с.: ил.
4. Івахненко, С.В. Фінансовий контролінг. Методи та інформаційні технології: наук. вид. / С.В. Івахненко, О.В. Мелих. - К.:Знання, 2009. - 319 с.
5. Крепкий, Л.М. Экономическая диагностика предприятия / Л.М. Крепкий. - М.: Экономика, 2006 (М.:«ЦТ» 12 МО РФ). - 214,[1]с.: ил., табл.
6. Кузьмін, О.Є. Досягнення і проблеми еволюційної економіки / О.Є. Кузьмін, Ю.І. Сидоров, В.В. Козик.-Львів: Львівська політехніка, 2011.-252 с.
7. Куприянов, Ю.В. Модели и методы диагностики состояния бизнес-систем / Ю.В. Куприянов,

Е.А. Кутлунин.-Омск: ОмГПУ, 2014.-132,[1] с.: ил.

8. Момот, Т.В. Вартісно-орієнтоване корпоративне управління: від теорії до практичного впровадження / Т.В. Момот. - Харків: ХНАМГ, 2006. – 380 с.

9. Структурно-інституціональні трансформації та

економічна безпека держави / за редакцією О.С. Власюка, А.І. Мокія. – Львів: Апріорі, 2013. – 836 с.

10. Шестаков, О.А. Организация и диагностика экономических нововведений / О.А. Шестаков. – М.: МНИИПУ, 1990. - 67, [1] с.: ил.

ТАБЕНСЬКА

Оксана Ігорівна
oksana.tabenska.68@gmail.com

УДК 338.48 (1-22) : 316.42

СІЛЬСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ – ЗНАЧНИЙ СОЦІАЛЬНИЙ
ВНЕСОК У РОЗБУДОВУ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИGREEN TOURISM – SIGNIFICANT SOCIAL CONTRIBUTION TO THE
DEVELOPMENT UKRAINIAN CULTURE

к.е.н., доцент, Вінницький
національний аграрний
університет факультет
менеджменту та права

Досліджено сутність та виміри національної ідентичності, традицій, звичаїв, обряди, особисті та сімейні свята, пов'язані з політичними, релігійними та культурними традиціями. Проаналізовано туристичні маршрути та екологічні стежки на Вінниччині.

Исследована сущность и измерения национальной идентичности, традиции, обычаи, обряды, личные и семейные праздники, связанные с политическими, религиозными и культурными традициями. Проанализированы туристические маршруты и экологические тропы Винницкой области.

The essence and dimensions of national identity, traditions, customs, ceremonies, personal and family holidays related to political, religious and cultural traditions are investigated. The tourist routes and ecological trails in Vinnitsa region are analyzed.

Ключові слова: сільський туризм, сільські території, туристичні оператори, звичаї, ритуали, мова, релігія, традиції, звичаї, обряди, особисті та сімейні свята

Ключевые слова: сельский туризм, сельские территории, туристические операторы, обычаи, ритуалы, язык, религия, традиции, обычаи, обряды, личные и семейные праздники

Keywords: rural tourism, rural territories, tourist operators, customs, rituals, language, religion, traditions, customs, ceremonies, personal and family holidays

ВСТУП

В умовах трансформаційних процесів, які відбуваються в Україні на сучасному етапі важливо зберегти національну ідентичність. Зарубіжні та вітчизняні вчені в своїх дослідженнях аналізують модернізацію та пост-модернізацію суспільства, модернізацію у тіні імперій, вплив міграції на національну ідентичність, європейську, американську ідентичність, космополітизм та націоналізм.

Виникають питання, який напрям розвитку обрати для України, яким чином використати переваги глобалізаційних процесів, за допомогою яких ресурсів зберегти та відроджувати культурно-історичні пам'ятки, традиції та звичаї народу.

Наукові розробки з проблем розвитку ідентичності, вимірів національної ідентичності, збереження народних традицій, звичаїв, обрядів здійснили зарубіжні та вітчизняні вчені, а саме: О.Босий, М. Гібернау, В. Гетьман, Я. Грицак, Л. Мусихіна і є важливою теоретико-методологічною базою для подальших досліджень.

МЕТА РОБОТИ полягає у визначенні суті ідентичності, вимірів національної ідентичності, традицій святкування особистих та сімейних свят, а також громадських свят пов'язаних з політичними, релігійними та культурними традиціями.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, нормативно-правові акти.

РЕЗУЛЬТАТИ

В дослідженнях зарубіжних вчених зазначається, що: «Будь-яка ідентичність виникає в рамках системи соціальних відносин та уявлень. Визначальними критеріями ідентичності є неперервність у часі й диференціація від інших, це два основоположні елементи національної ідентичності. Неперервність походить від уявлення про націю як історично закорінену сутність, спроектовану в майбутнє. Індивіди сприймають цю неперервність завдяки низці відчуттів, які поширюються в часі і об'єднані спільним значенням. Що його здатні зрозуміти тільки «свої».

Диференціація є наслідком усвідомлення формування окремої громади, що має спільну культуру, минуле, символи і традиції, пов'язані з якоюсь обмеженою територією. Люди, які поділяють якусь конкретну національну ідентичність, з різною силою покликаються на віру в спільну культуру, історію, спорідненість, мову, релігію, територію, долю» [1, с. 18-20].

Україна має проблеми зі своєю ідентичністю. Проте ці проблеми не загрожують їй буттю як незалежної держави є хворобою, але хворобою не смер-

тельною. Сьогодні в суспільстві є величезний запит на оновлення. Проект оновлення України охоплює широке коло завдань і сфер, які потребують фахової оцінки експертів. Політичної апробації. Засвоєння на рівні свідомості і психології кожного громадянина. Україна не має дешевих ресурсів. Її головний ресурс – це самі люди, які вміють виживати за будь-яких умов [3, с. 19-23].

Вітчизняний вчений-етнограф Босий О. в своїх дослідженнях зауважує:

“Ритуал і символ виконують ряд життєво важливих функцій у культурі: вони виступають активним регулятором соціальної поведінки людини, інструментом її адаптації в етнокультурні, центрують ідейно-ціннісні орієнтації. Роль символів як дієвого стабілізаційного інструмента культури особливо посилюється в періоди кардинальних соціальних змін та екологічних криз. Адже саме через символи носії традиції моделюють світ, і таким чином підпорядковують його собі.

Традиційні символи українців: державні, релігійні, міфологічні, обрядові визначають життєві і духовні координати народної культури, стверджують її глибинність і своєрідність, надають сенс всьому, що відбувається у житті носіїв традиції. Символи знаходять найповніше вираження своїх сутнісних характеристик і властивостей саме у звичаєво-обрядовій сфері діяльності людини” [3, с. 5-6].

Етнограф Л. Мусихіна вважає, що: “Крім особистих і сімейних свят, завжди були свята, важливість яких визнавали цілою громадою чи народом. Частина громадських свят пов’язана з політичними, релігійними чи культурними подіями, однак інша частина має астрономічні чи язичеські корені, історично асимільовані релігією. Саме ця група свят відіграє вирішальну роль у вивченні магічного складника світогляду наших предків.

Майже на всі свята прийнято “здоровити“, тобто вітати знайомих, рідних, а то й просто зустрічних. Поздоровлення з побажаннями особливо значну силу мають у поєднанні з вірою в ініціальну магію Нового року, нового року, у разі зміни соціального статусу. Вірили, що промовлені щиро віншування здійсняться, оскільки саме цієї пори відкриваються небеса або для всіх людей (у громадське чи релігійне свято), або для однієї людини (в особисте свято).

В цей день в окремих регіонах України водять козу, на Закарпатті в окремих селах – змія, у Карпатах – ведмедя. Вважають, що це примножить достатки і здоров’я всіх мешканців господи. Такі обходи тварини-тотема або ж людини, переодягненої в тотем, дворами всіх, приналежних до роду тварини-першопредка, відомі в багатьох народів [4, с. 32-33].

У чарівні зимові дні народні традиції презентували у Вінницькому обласному краєзнавчому музеї. Працівники музею організували виставку, на відкриття якої завітали керівник етно-майстерні «Коло» та фольклорного гурту «Макоша» Юлія Васюк, викладачі педагогічного університету факультетів історії, етнології і права, кандидат історичних наук, доцент

Віктор Косаківський та відома писанкарка, етнограф, також викладач педагогічного університету Тетяна Пірус, разом зі своїми вихованцями; студенти Вінницького інституту економіки Київського національного торговельно-економічного університету та Вінницького національного аграрного університету за спеціальністю “Туризм”.

Захід проводився за координації етнографа Вінницького обласного краєзнавчого музею, кандидата історичних наук, краєзнавця, члена Національної спілки краєзнавців України Іваневич Лілії, яка детально розповіла, як у селі Попова Гребля до наших днів зберігся дещо відмінний порядок щедрування з більшим складом учасників. Ритуал «Маланка» зібрав у собі різні епохи – архаїчні уявлення, вірування, пережитки магічних церемоній з циклу календарної, шлюбної та ініціальної звичаєвості (посвячення підлітків у стан дорослості).

В презентацію виставки органічно вплився акапельний виступ чоловічого музичного гурту «Явір» с. Попова Гребля. Автентичні маланкові пісні, щедрівки, старовинні вишиванки, притаманні Подільському краю, перенесли усіх присутніх до витоків української самобутності.

Ритуал «Маланка» акумулював ідеологічні стереотипи різних епох – архаїчні уявлення, вірування, пережитки магічних церемоній з циклу календарної, шлюбної та ініціальної звичаєвості (посвячення підлітків у стан дорослості). [5].

Туристичні маршрути Національного наукового парку “Кармелюкове Поділля” відображені на рис. 1.

Необхідно зазначити, що на територіях екстернів рекреації з метою огляду місцевості та відпочинку головним чином створюють туристичні маршрути, екскурсійні та прогулянкові еколого-освітні стежки (лінійні, радіальні, кільцеві), готуються місця для ночівлі (хижі, шале, білуачні стоянки) тощо. Туристичний продукт можна розуміти двоюко: вузько – як напрямок, топографічно визначений на місцевості та карті, і широко – як турпродукт. В останньому випадку він, маючи споживну вартість, задовольняє природну потребу людей в активному відпочинку і реалізується (турфірмами) через купівлю-продаж.

Екологічна стежка – спеціальний продукт, який створюється на природно-заповідних територіях з метою демонстрації природоохоронних, естетичних та культурних цінностей. Екскурсії на екологічних стежках можуть проводитися фахівцями заповідних установ і спеціально підготовленими екскурсоводами [7, с. 48-50].

Розглянемо одноденний зимовий туристичний маршрут «Весела Маланка». Туристам пропонується відвідати с. Червона Гребля (Вінницька обл.), де традиції та звичаї святкування «Маланки» залишилися в первозданному вигляді. Кульмінацією свята є обрядове дійство Маланок, які у змаганнях виборюють звання найкращої.

Туристичний маршрут «Весела Маланка “Національного наукового парку “Кармелюкове Поділля”» відображений на рис. 2.

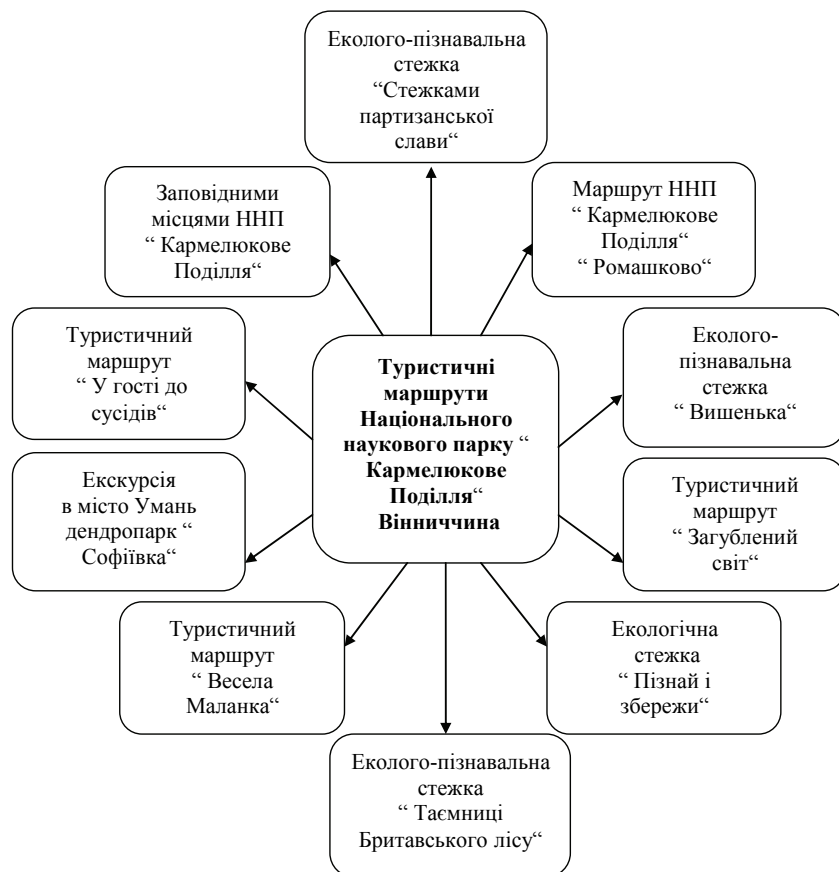

Рис. 1. Туристичні маршрути Національного наукового парку "Кармелюкове Поділля"
[сформовано автором за даними [6]]

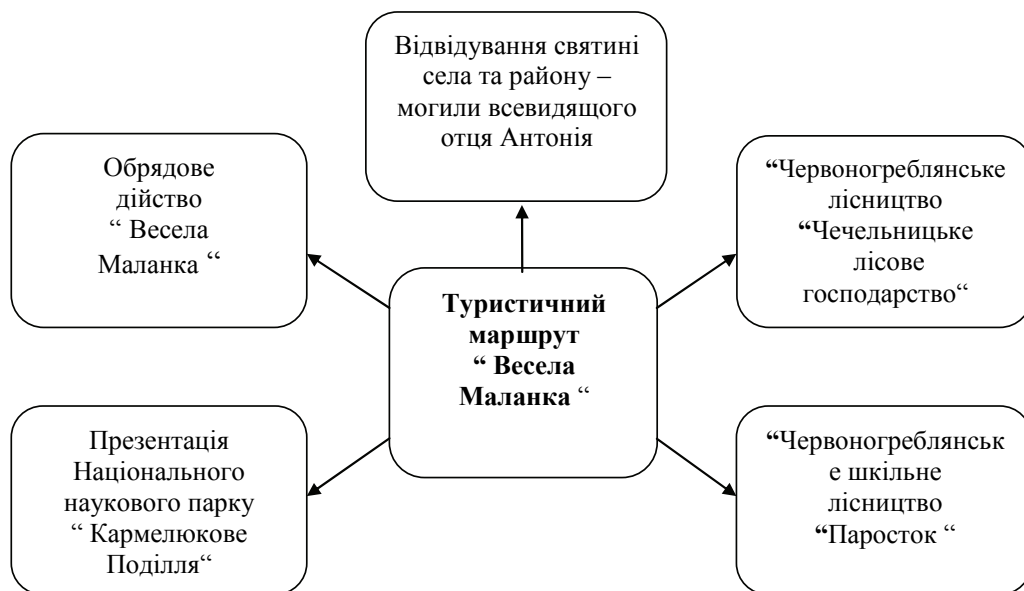

Рис. 2. Туристичний маршрут "Весела Маланка" Національного наукового парку "Кармелюкове Поділля" [сформовано автором за даними [6]]

Необхідно продовжувати дослідження проблем розвитку сільських територій, а також туристичної інфраструктури. Вважаємо, що актуальним залишається питання створення туристичного кластера "Вінниччина" для якісного удосконалення співпраці органів державної влади, наукових, науково-дослідних установ, навчальних закладів, туристичних аген-

цій, готельно-ресторанних комплексів, інформаційно-туристичних центрів.

Заслужує на увагу зарубіжний та вітчизняний досвід створення тематичних сіл, які забезпечують жителям сіл та містечок різноманітні туристичні атракції і відповідно частково вирішують проблему зайнятості у сільській місцевості, особливо – молоді.

Вітчизняні вчені-економісти вважають, що особливу увагу необхідно звернути на розвиток сільських територій, активізувати діяльність територіальних громад щодо створення спеціалізованих (переробних, постачальницьких, маркетингових, сервісних), багатофункціональних кооперативів та кооперативів при сільських громадах.

Для підвищення рівня конкурентоспроможності в аграрному виробництві, в умовах співпраці України з Світовою організацією торгівлі, важливо забезпечити внутрішню потребу країни в продуктах харчування на рівні раціональних норм, сформувати необхідний експортний потенціал, а також підвищити ефективність виробництва за рахунок зниження собівартості продукції. Актуальність даного питання не викликає сумніву.

Важливою умовою забезпечення конкурентоспроможності підприємств продовольчого підкомплексу та їх участі в організованому продовольчому ринку є розвиток сільськогосподарської кооперації, завдяки якій досягається залучення виробленої ними продукції в економічний обіг. По суті кооперація в сучасних умовах є одним із пріоритетних напрямів розвитку продовольчого підкомплексу АПК України [8, с. 9-12].

Вчені-економісти, політики, громадські діячі пропонують в нашій країні здійснити економічний “прорив”, тобто інноваційний розвиток виробництва, переробки, реалізації органічної сільськогосподарської продукції, як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку.

Одним із важливих факторів, який забезпечить зміну парадигми окремого громадянина та суспільства, в цілому, вважають виховання професійного

лідера, проактивну особистість, патріота своєї країни, який відроджує культурно-історичну спадщину та збагачує її для майбутніх поколінь.

Список використаних джерел

1. Гібернау М. Ідентичність націй / М. Гібернау. – К.: Темпора, 2012. – 304 с.
2. Грицак Я.Ю. 26-й Процент, або як подолати історію: Науково - популярне видання / Я.Ю. Грицак. – К.: Фонд Порошенка, 2016. – 136 с. – (Серія “Жити по-новому”).
3. Священне ремесло Мокоші. Наукове видання - Вінниця: Видавництво-друкарня «Діло» ФОП Рогальська І.О., © Босий О.Г., 2011.- 212 с. Обкладинка м’яка
4. Мусіхіна Л.І. Магія українців устами очевидців / Л.І. Мусіхіна – К.: ТОВ “Гамазин”, 2012. – 400 с. – (Серія “Манускрипт”).
5. Стороженко Л. Виставка “На Маланки та Василя: традиції святкування на Поділлі”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://karmelukove.com>
6. Стежки та маршрути Національного природного парку “Кармелюкове Поділля”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://karmelukove.com>
7. Гетьман В.І. Українські Карпати. Ландшафтно-рекреаційні ресурси. Навчальна книга / В.І. Гетьман. – Тернопіль: “Богдан”, 2010. – С. 48-50.
8. Шебанін В.С. Розвиток кооперації в АПК: проблеми та напрями подолання / В.С. Шебанін, Т.В. Шевченко // Економіка АПК. – 2013. – № 2. – С. 9-12.

СІЛКОВА

Анастасія Олександрівна
nastyasilkova@gmail.com

УДК 343.28/.29

КОМПАРАТИВІСТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ
НЕПОВНОЛІТНІХ ВІД ПОКАРАННЯ ТА ЙОГО ВІДБУВАННЯTHE COMPARATIVE BASES OF RESEARCH DISCHARGE JUVENILES
FROM PUNISHMENT AND FROM SERVING ITаспірант кафедри
кримінального права
Національної академії
внутрішніх справ, юрист,
ТОВ «Юридична фірма
«ІНПРАКСІ»

У статті визначено сутність та значення компаративістичного методу дослідження звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування. Проаналізовано правила та етапи компаративістичного дослідження та сформовано методiku порівняльно-правового дослідження звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування, на основі застосування якої виокремлено різновиди звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування, які не передбачені кримінальним правом України, та визначено їх кримінально-правовий зміст.

В статье определена сущность и значение компаративистского метода исследования освобождения несовершеннолетних от наказания и его отбывания. Проанализированы правила и этапы компаративистского исследования и сформировано методiku сравнительно-правового исследования освобождения несовершеннолетних от наказания и его отбывания, на основе применения которой выделены разновидности освобождения несовершеннолетних от наказания и его отбывания, не предусмотренные уголовным правом Украины, и определено их уголовно-правовой смысл.

The essence and importance of comparative research method in case of discharge juveniles from punishment and from serving it were determined in the article. The rules and stages of research were analyzed as well as a research method of comparative legal studies of discharge juveniles from punishment and from serving it, on the basis of which varieties of discharge juveniles from punishment and from serving were distinguished, that are not covered by criminal law of Ukraine, and their criminal legal content was determined.

Ключові слова: порівняльно-правовий метод, компаративістське дослідження, звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування

Ключевые слова: сравнительно-правовой метод, компаративистское исследование, освобождение несовершеннолетних от наказания и его отбывания

Keywords: comparative legal method, comparative study, discharge juveniles from punishment and from serving it

ВСТУП

Станом на сьогоднішній день розвиток науки кримінального права все частіше відбувається шляхом досліджень із застосуванням компаративістичного методу. Умови глобальної інтеграції політичного, економічного та культурного простору сприяють взаємозбагаченню наукових доробків різних держав. У ст. 61 Керівних принципів ООН для запобігання злочинності серед неповнолітніх («Ер-Ріядських керівних принципів») визначено, що на національному, регіональному та міжнародному рівнях слід активізувати обмін інформацією, досвідом і знаннями, які були накопичені під час здійснення проєктів, програм, практичних заходів та ініціатив, пов'язаних із злочинністю серед молоді, запобіганням злочинності та правосуддям щодо неповнолітніх [1]. Як зазначає А.В. Савченко, необхідність активного

використання у процесі наукових пошуків порівняльно-правового методу продиктована не тільки часом, а й положеннями чинного кримінального законодавства України [16, 21].

Таким чином надзвичайної актуальності набуває дослідження звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування із застосуванням порівняльно-правового методу задля запозичення позитивного іноземного досвіду.

МЕТОЮ даної **РОБОТИ** є визначення сутності та значення компаративістичного методу дослідження звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування, формування методики порівняльно-правового дослідження звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування і на основі її застосування виокремлення різновидів звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування, які не

передбачені кримінальним правом України, та визначення їх кримінально-правового змісту.

РЕЗУЛЬТАТИ

У сучасній кримінально-правовій науці не приділялась достатня увага системному компаративістському дослідженню звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування. Відтак, вважаємо за доцільне спершу розкрити особливості порівняльно-правового методу.

В основі компаративістського дослідження лежить метод порівняння. У філософській літературі справедливо відзначається, що порівняння слід розглядати як іманентну сторону процесу пізнання, як один з основних логічних прийомів пізнання зовнішнього світу. Пізнання будь-якого предмета починається з того, що ми його відрізняємо від всіх інших предметів і встановлюємо його подібність з ними [17, 40].

Отже, порівняльно-правове дослідження, у тому числі й кримінальне, полягає у виявленні спільного у порівнюваних об'єктах, а з іншого боку – спрямоване на встановлення відмінностей у них.

Порівняльно-правовий метод виступає як один із конкретних способів застосування загальнонаукових методів при дослідженні правових явищ. Порівняльно-правовий метод багатифункціональний у тому сенсі, що він застосований і на теоретичному, і на емпіричному рівнях пізнання, йому притаманний оцінний підхід [17, 43-44].

Дослідження за допомогою порівняльно-правового методу можуть бути класифіковані за різними підставами, зокрема:

1) *Діахронне*, при якому об'єктом порівняння можуть бути правові системи та їхні компоненти, що існували в різні історичні часи, та *синхронне*, об'єктом порівняння у якому є правові системи, що існують в один історичний час.

2) Порівняння всередині однієї держави (найчастіше правових систем (законодавства) федеративних держав) називається *внутрішнє*, або двох і більше правових систем іноземних держав – *зовнішнє* порівняння. Таке зовнішнє порівняння може бути внутрішньо сімейним – у цьому разі досліджуються правові системи однієї правової сім'ї, чи міжсімейним.

3) Макро-, мікро- та інституціональне порівняння. Залежно від об'єктів порівняння може проводитися на різних рівнях:

- перший і найнижчий рівень – це порівняння правових норм (*мікропорівняння*);
- другий, середній рівень – це порівняння правових інститутів і галузей права (*інституціональне або галузеве порівняння*);
- третій, верхній рівень – це порівняння правових систем у цілому (*макропорівняння*), при якому акцент робиться не на конкретних проблемах і їх вирішенні, а на дослідженні методів поведінки з правовим матеріалом, процедурах вирішення спорів або ролі окремих елементів права. Наприклад, на макрорівні можна порівнювати різну законодавчу техніку, стиль кодифікації, способи тлумачення різних законодавчих актів, а також обговорювати правову роль прецедентів, значення методології для

розвитку права, методику підготовки судових рішень [12, 123].

4) Порівняльно-правове дослідження можна проводити двома способами: *нормативним* і *функціональним*.

Суть нормативного порівняння зводиться до встановлення тотожності понять і термінів, правових норм, інститутів, законодавчих актів різних правових систем. Іноді такий підхід трактується як формально-юридичний (догматичний) аналіз. При цьому, недоліки суто нормативного порівняння, як зазначає А.Х. Саїдов, є наступними: по-перше, зовні ідентичні юридичні терміни не завжди мають одне і те ж значення у різних правових системах; по-друге, ті ж самі правові норми та інститути можуть виконувати різні функції. Трапляється, що суспільні відносини в іноземному праві є предметом регулювання іншої галузі права або навіть регулюються неправовими засобами (наприклад, моральними або релігійними нормами) [17, 49]. По-третє, кожна правова система може мати специфічні правові інститути та категорії, аналоги яких відсутні в інших правових системах.

Недоліки нормативного порівняння змусили звернутися до так званого функціонального порівняння, запропонованого німецьким філософом М. Соломоном. Функціональне порівняння – це дослідження правових засобів та способів вирішення однакових соціальних і правових проблем у різних правових системах. Функціональне порівняння полягає спершу у формулюванні певної правової проблеми і вже потім пошуку правової норми або інституту, за допомогою яких проблема може бути вирішена, а не з визнання певних правових норм і інститутів в якості початкової точки для порівняння. Таке порівняння зводиться до пошуку аналогів вирішення власних правових проблем в іноземному праві.

При функціональному порівнянні правові інститути та норми вважаються порівнюваними, якщо вони вирішують подібну соціальну проблему, хоча і діаметрально протилежним чином.

Проте і функціональне порівняння не позбавлене недоліків, а саме: при функціональному порівнянні право може виявитися «розмитим» серед інших соціальних норм. Застосування функціонального порівняння вимагає від науковця феноменальних знань, тобто компаративіст «повинен бути одночасно соціологом, істориком права, антропологом і, зрозуміло, юристом, який знає сучасне право» [17, 52].

Таким чином, і функціональне, і нормативне порівняння мають право на існування. До того ж сучасний етап розвитку наукової думки потребує саме змішаного виду порівняння.

З урахуванням наведеного вище вважаємо за доцільне здійснювати зовнішнє міжсімейне синхронне порівняльно-правове дослідження звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування. При цьому таке компаративістське дослідження буде здійснене на інституціональному рівні із застосуванням як нормативного, так і функціонального способу порівняння.

Залежно від подібності кримінально-правового змісту різновидів звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування варто досліджувати різно-

види звільнення, передбачені кримінальним правом деяких зарубіжних держав, що подібні за своїм кримінально-правовим змістом до різновидів звільнення, передбачених кримінальним правом України, та різновиди звільнення, передбачені кримінальним правом деяких зарубіжних держав, що мають відмінний кримінально-правовий зміст від різновидів звільнення, передбачених кримінальним правом України.

У рамках зовнішнього міжсхідного порівняння будуть досліджені різновиди звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування, передбачені кримінальним правом держав світу, які належать до наступних правових систем:

1) романо-германське право (його називають ще континентальним), до якого сьогодні слід віднести право держав-республік колишнього Радянського Союзу, у тому числі України, Королівства Бельгія, Королівства Іспанія, Нідерландів, Республіки Польща, Федеративної Республіки Німеччина, Швейцарської Конфедерації, Турецької Республіки, Республіки Корея.

Близьким до романо-германського права є:

- скандинавське право у Королівстві Данія, Фінляндській Республіці, Королівстві Швеція;
- латиноамериканське право в Аргентинській Республіці та Республіці Нікарагуа і
- право Японії.

2) англо-американське право, або система «агального права» до якої належать Новий Південний Вельс (однин з найбільших штатів Австралії) та Тасманія (також штат Австралії, що розташований на однойменному острові);

3) релігійно-традиційні правові системи, що складаються серед іншого з далекосхідної системи права, що притаманна Китайській Народній Республіці;

4) змішані правові системи Ізраїлю, Республіки Індонезія, Демократичної Соціалістичної Республіки Шрі-Ланка, Федеративної Демократичної Республіки Ефіопія, Республіки Маврикія, Федеративної Республіки Сомалі, Об'єднаної Республіки Танзанія [15].

Оскільки застосування компаративістичного методу орієнтує на вирішення змістовних завдань, то таке пізнання має здійснюватися із дотриманням певних правил – за відповідною методикою.

В.О. Туляков виділяє три класичні етапи наукового дослідження з використанням порівняльно-правового методу:

1) етап визначення системи збору даних, на якому дослідник визначається з об'єктами та предметом, загальними методами, обсягом дослідження, поєднуючи як теоретичну валідність, так і репрезентативність матеріалу;

2) етап збору даних, під час якого найбільш часто використовується суто функціональний метод;

3) на остаточному етапі аналізу даних після висвітлення можливої відповіді на запитання, що поставлене, результати аналізуються під кутом зору правового концепту (гуманізація, призонізація), який відстоює автор, та робляться відповідні пропозиції законодавцю [19, 31].

Є.С. Назимко пропонує виділяти етапи використання компаративістичного методу пізнання:

- 1) діагностичне дослідження;
- 2) формулювання завдання;
- 3) побудова моделі;
- 4) проведення аналізу;
- 5) апробація результатів дослідження і вдосконалення моделі;

6) впровадження отриманих результатів [14, 90].

1) Діагностичний етап, що полягає у якісному аналізі проблеми з метою виявлення найбільш вагомих чинників, що впливають на необхідність проведення дослідження та розв'язання конкретного наукового завдання.

2) Формулювання наукового завдання, тобто визначення основних елементів проблеми, формулювання цілей, визначення мети та задач дослідження.

3) Далі варто розробити модель кримінально-правової регламентації досліджуваного правового явища на основі визначених початкових даних, встановленого змісту і форми початкової інформації, установлених взаємозв'язків між динамічними і статистичними структурними досліджуваними елементами.

4) Наступний етап полягає у розробленні концептуального рівня розв'язання проблеми та проведенні аналізу моделі кримінально-правової регламентації досліджуваного явища.

5) Апробація результатів дослідження й удосконалення моделі кримінально-правової регламентації досліджуваного явища. При цьому, Є.С. Назимко зазначає, що процес такої апробації є безперервним, може здійснюватися не лише після проведення аналізу розрахунків, а й під час складання самої моделі. Аналіз результатів апробації дозволяє виявити недоліки моделі і намітити шляхи її вдосконалення [14, 36].

6) Завершальним етапом компаративістського дослідження є впровадження отриманих результатів у чотири традиційні для науки кримінального права сфери – нормотворчу, правозастосовну, освітню та науково-дослідну.

Підтримуючи позицію Ю.О. Тихомирова, котрий виокремив важливі правила, якими доцільно користуватися при порівняльному дослідженні [18, 57-58], вважаємо за доцільне здійснювати порівняльно-правове дослідження звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування із врахуванням наступного:

1. Правильний вибір об'єктів порівняння – різновиди звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування. При виборі об'єктів порівняння, як уже зазначалось, слід враховувати, що правові явища вважаються порівнянними, якщо вони вирішують одні і ті ж або близькі за змістом завдання, ідентичні юридичні терміни можуть мати неоднакове значення у різних системах законодавства, і навпаки, різні терміни – однакове значення. Важливим є і коректна постановка цілей такого дослідження: запозичення позитивного іноземного досвіду задля вдосконалення правового регулювання відповідної сфери правовідносин.

2. Визначення країн правових систем, кримінальне законодавство яких буде порівнюватись.

3. Компаративістське дослідження варто розпо-

чати із підбору нормативно-правового матеріалу, що відноситься до теми дослідження. При цьому слід перевіряти чинність нормативно-правових актів, з якими доведеться працювати, у тому числі врахувати всі зміни та доповнення.

4. Одночасно із опрацюванням нормативно-правових актів варто здійснити пошук наукової літератури, правозастосовної практики, статистичного матеріалу, міжнародно-правових актів щодо звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування.

Подальша робота із зібраним матеріалом передбачає наступні кроки:

5. Розподіл зібраного матеріалу відповідно до різновидів звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування.

6. Правильне визначення ознак порівнюваних різновидів звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування.

7. Виявлення ступеня схожості та відмінностей різновидів звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування, які використовуються у порівнюваних правових системах.

8. Проведення порівняння різновидів звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування, що передбачені кримінальним правом деяких зарубіжних держав і подібні за своїм кримінально-правовим змістом до різновидів звільнення, передбачених кримінальним правом України;

9. Визначення основного кримінально-правового змісту різновидів звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування, відмінних від тих, що передбачені кримінальним правом України.

10. Якісна оцінка порівнюваних різновидів звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування з точки зору їх відповідності існуючим потребам практики та забезпеченості соціально-матеріальними засобами.

11. Визначення результатів порівняльно-правового дослідження різновидів звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування. Розробка рекомендацій, проєктів нормативно-правових актів з метою вдосконалення кримінально-правового регулювання звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування. При цьому варто уникати прямого запозичення регламентації того чи іншого різновиду звільнення, що не завжди адекватно може бути відображена в нашому законодавстві.

На підставі вищевказаної методики дослідження, не вдаючись до розкриття юридичної природи та основного кримінально-правового змісту тих різновидів звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування, що закріплені у розділі XV Загальної частини Кримінального кодексу України від 05.04.2001 р. (далі – КК України), видається за можливе провести їх зіставлення з відповідними різновидами звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування за кримінальним правом окремих зарубіжних держав. У результаті такого зіставлення можна виділити окрему групу останніх, які не передбачені кримінальним правом України. До таких різновидів

слід віднести, зокрема, переривання виконання покарання, тимчасове звільнення ув'язнених під гарантію, електронний нагляд, звільнення від покарання особи, яка важко постраждала внаслідок вчинення нею злочину та заміну неповнолітньому невідбутої частини покарання більш м'яким.

Окремі із вищезазначених різновидів закріплені у ст. 77 КК Нідерландів, згідно з якою в особливих випадках Міністр юстиції може видати наказати про переривання виконання ув'язнення неповнолітньої особи на строк не більше трьох місяців або про тимчасове звільнення особи, що відбуває ув'язнення в установі для неповнолітніх, під надані нею гарантії [3]. При цьому ми не можемо погодитись із позицією О.В. Дашенко, котра вказує, що останній із різновидів звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування, передбачений у КК Нідерландів, є своєрідним еквівалентом дострокового звільнення від покарання [11, 90]. На нашу думку, більше спільних рис з умовно-достроковим звільненням неповнолітніх від відбування покарання, передбаченим українським кримінальним правом, має інший різновид звільнення, закріплений у ч. 2 ст. 77j КК Нідерландів, – дострокове звільнення неповнолітніх під чесне слово з пробацією до двох років.

Специфічними є положення ПК Естонської республіки, в яких передбачено можливість заміни призначеного покарання у виді позбавлення волі на термін до шести місяців під електронний нагляд, що полягає в обмеженні на визначений судом термін свободи пересування або забороні на вживання наркотичних засобів або психотропних речовин або алкоголю. Контроль за дотриманням засудженою особою вищевказаних обмежень здійснюється за допомогою прикріпленого до тіла електронного пристрою, який дозволяє встановити місцезнаходження особи або факт вживання алкоголю чи наркотичних засобів чи психотропних речовин (ст.ст. 69-1, 75-1 ПК Естонської республіки) [6]. У випадку відмови засудженої особи від електронного нагляду або невиконання його умов призначене покарання у виді позбавлення волі звертається до виконання. У разі вчинення особою, до якої застосовано електронний нагляд, нового злочину покарання, призначене за новий злочин, збільшується на невідбуту частину покарання, призначеного за попереднім вироком, причому час, проведений під електронним наглядом, не зараховується як відбуте покарання.

Також у ст. 80 ПК Естонської республіки передбачено різновид звільнення, аналогії якого відсутні в інших зарубіжних державах, а саме: суд може звільнити від покарання особу, яка в результаті вчинення злочину, за який передбачено покарання у виді тюремного ув'язнення на термін до п'яти років, сама важко постраждала.

Що стосується заміни неповнолітньому покарання більш м'яким, то такий різновид звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування передбачений у кримінальних кодексах Республіки Білорусь, Литовської Республіки, Республіки Казахстан, Республіки Таджикистан, Республіки Узбекистан та Королівства Іспанія. Варто зазначити, що у ч. 4 ст. 107 КК

України передбачено заборону застосування до неповнолітніх заміни невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням.

У кримінальних кодексах Республіки Білорусь, Литовської Республіки, Республіки Таджикистан та Республіки Узбекистан заміна неповнолітнім покарання більш м'яким регламентована подібно до аналогічного загального різновиду звільнення від покарання та його відбування – заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, передбаченого у ст. 82 КК України.

Зокрема, у ст. 120 КК Республіки Білорусь визначено передумови застосування такого різновиду до неповнолітніх: засудження до виправних робіт, обмеження волі або позбавлення волі особи за злочин, вчинений у віці до вісімнадцяти років. При цьому, за загальним правилом (ст. 91 КК Республіки Білорусь), передумовою заміни невідбутої частини покарання більш м'яким повнолітній особі може бути і засудження її до обмеження по військовій службі [7].

Дещо інша ситуація має місце у кримінальному праві Республіки Таджикистан. Так, згідно зі ст. 92 КК Республіки Таджикистан до неповнолітніх заміна невідбутої частини покарання більш м'яким застосовується у разі засудження до позбавлення волі або виправних робіт, а передумовою заміни невідбутої частини покарання більш м'яким повнолітній особі є її засудження лише до позбавлення волі (ст. 77 КК Республіки Таджикистан) [9].

У ст. 94 КК Литовської Республіки [4] та ст. 87 КК Республіки Казахстан [8] передумовою заміни невідбутої частини покарання більш м'яким є засудження особи лише до позбавлення волі за злочин, вчинений у віці до вісімнадцяти років. У ст. 90 КК Республіки Узбекистан передумовою є засудження до обмеження волі, позбавлення волі або виправних робіт особи, яка вчинила злочин у віці до вісімнадцяти років [10].

Матеріальна підстава заміни невідбутої частини покарання більш м'яким у ст. 120 КК Республіки Білорусь та ст. 92 КК Республіки Таджикистан визначена практично однаково – «якщо особа твердо стала на шлях виправлення, характеризується зразковою поведінкою і сумлінним ставленням до праці, навчання». При цьому, задля заміни невідбутої частини покарання більш м'яким повнолітній особі у кримінальному праві цих держав достатньо лише врахування судом поведінки засудженого, яка свідчить про те, що вона стала на шлях виправлення.

Матеріальна підстава у казахському кримінальному праві полягає у відсутності у засудженої особи злісних порушень встановленого порядку відбування покарання. При заміні покарання більш м'яким повнолітній особі нею має бути відшкодована завдана шкода.

У ч. 2 ст. 87 КК Республіки Казахстан передбачено також, що заміна невідбутої частини покарання більш м'яким може бути застосована і до осіб, яких засуджено за вчинення злочину в неповнолітньому віці у складі злочинної групи.

У литовському кримінальному праві матеріальною підставою заміни покарання більш м'яким є зразкова поведінка, сумлінне ставлення до навчання та відшкодування завданої шкоди або ж зобов'язання її відшкодувати.

Формальною підставою заміни невідбутої частини покарання більш м'яким є фактичне відбуття особою, що вчинила злочину у віці до вісімнадцяти років, певної частини строку призначеного їй основного покарання, котра залежить від тяжкості вчиненого злочину. Беручи до уваги той факт, що неповнолітні легше піддаються виховному впливу, обов'язкова частина покарання, яку вони повинні відбути, у ст. 120 КК Республіки Білорусь (1/4, 1/3, 1/2), ст. 92 КК Республіки Таджикистан (1/4, 1/3, 1/2) та ст. 90 КК Республіки Узбекистан (1/5, 1/4, 1/3) є значно меншою, ніж встановлена для дорослих у ст. 90 КК Республіки Білорусь (1/3, 1/2, 2/3), ст. 77 КК Республіки Таджикистан (1/3, 1/2, 2/3) та ст. 74 КК Республіки Узбекистан (1/4, 1/3, 1/2) відповідно.

Вказівка на межі більш м'якого покарання закріплена у ч. 3.1. ст. 107 КК Республіки Білорусь та ст. 92 КК Республіки Таджикистан: строк більш м'якого покарання не повинен перевищувати невідбутої частини покарання.

Окрім цього, у ч. 5 ст. 94 КК Литовської Республіки, ч. 6 ст. 92 КК Республіки Таджикистан та ч. 6 ст. 90 КК Республіки Узбекистан закріплено положення про призначення особі остаточного покарання, якщо під час відбування більш м'якого покарання нею було вчинено новий злочин.

Глава III КК Королівства Іспанія визначає порядок заміни покарання у виді позбавлення волі та можливість встановлення пробації. Згідно зі ст. 88 КК Королівства Іспанія [5] у разі вчинення нетяжкого злочину, відшкодування заподіяної шкоди та призначення судом покарання у виді тюремного ув'язнення, що не перевищує одного року, зі штрафом чи громадськими роботами, а також у випадках тюремного ув'язнення на строк, що не перевищує шести місяців, до початку їх виконання суд заслуховує позиції сторін кримінального провадження та може замінити вищевказані покарання на штраф із визначенням розміру та порядку його сплати, або громадські роботи, або щоденний нагляд. При цьому суд може також визначити одне або декілька обмежень чи обов'язків для засудженого, тривалість яких не може перевищувати строку заміненого покарання. У випадку порушення умов відбування більш м'якого покарання, виконанню підлягає замінене покарання.

Беручи до уваги розглянуті вище положення ряду кримінальних кодексів іноземних держав, вважаємо за можливе закріплення даного різновиду звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування у кримінальному праві України. Принагідно зазначимо, що ст. 52 КК України 1960 р., котра регламентувала порядок заміни покарання більш м'яким, поширювала свою дію і на неповнолітніх. При цьому, враховуючи, що матеріальна підстава заміни невідбутої частини покарання більш м'яким дуже близька за змістом до матеріальної підстави застосування умовно-дострокового звільнення, пропонуємо більш

предметно визначити критерії їх розмежування на законодавчому рівні.

Включення до КК України положень про можливість заміни неповнолітнім покарання більш м'яким утворить для них новий, додатковий стимул довести своє виправлення шляхом сумлінної поведінки, ставлення до праці та (або) навчання в процесі відбуття призначених їм кримінальних покарань – особливо тих, що не пов'язані з ізоляцією неповнолітнього від суспільства [20, 98].

ВИСНОВКИ

1. Дослідження із застосування порівняльно-правового методу полягає у зіставленні подібних за призначенням, сутністю та ознаками об'єктів, явищ та процесів, задля виявлення спільного та відмінного між ними. Існують різні класифікації компаративістських досліджень відповідно до критеріїв їх застосування.

2. Компаративістське дослідження звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування варто проводити із використанням загально наукових доробків щодо використання порівняльно-правового методу.

3. Порівняльно-правове дослідження звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування, як і будь-яке інше, важливо проводити цілеспрямовано та послідовно – за відповідною методикою.

4. Результатом компаративістського дослідження є виявлення позитивного досвіду правового регулювання звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування і за умови доцільності – його запозичення до національного законодавства.

Список використаних джерел

1. Руководящие принципы Организации Объединенных Наций для предупреждения преступности среди несовершеннолетних (Эр-Риядские руководящие принципы), приняты и провозглашены резолюцией 45/112 Генеральной Ассамблеи от 14.12.1990 г. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_861 (дата звернення: 21.08.2017).
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131.
3. The Criminal Code of the Netherlands. Act of 03.03.1881. URL: http://www.ejtn.eu/PageFiles/6533/2014%20seminars/Omsenie/WetboekvanStrafrecht_ENG_PV.pdf (дата звернення: 21.08.2017).
4. The Criminal code of the Republic of Lithuania, approved by Law No VIII-1968 of 26.09.2000. URL: https://www.unodc.org/cld/document/ltu/2000/criminal_code_of_lithuania.html (дата звернення: 21.08.2017).
5. The Criminal Code of Spain, enacted by Organic Act 10/1995 of 23.11.1995. URL: <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=15759> (дата звернення: 21.08.2017).
6. Пенитенциарный кодекс Эстонии от 06.06.2001 г. URL: [https://www.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-](https://www.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused/%D0%9F%D0%95%D0%9D%D0%98%D0%A2%D0%95%D0%9D%D0%A6%D0%98%D0%90%D0%A0%D0%9D%D0%AB%D0%99%20%D0%9A%D0%9E%D0%94%D0%95%D0%9A%D0%A1_01.05.2015.pdf)

seadused/%D0%9F%D0%95%D0%9D%D0%98%D0%A2%D0%95%D0%9D%D0%A6%D0%98%D0%90%D0%A0%D0%9D%D0%AB%D0%99%20%D0%9A%D0%9E%D0%94%D0%95%D0%9A%D0%A1_01.05.2015.pdf

7. Уголовный кодекс Республики Беларусь № 275-3 от 09.07.1999 г. URL: http://etalonline.by/?type=text®num=HK9900275#load_text_none_1_ (дата звернення: 21.08.2017).
8. Уголовный кодекс Республики Казахстан № 226-V от 03.07.2014 г. URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252#pos=0;0 (дата звернення: 21.08.2017).
9. Уголовный кодекс Республики Таджикистан № 574 от 21.05.1998 года. URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30397325#pos=773;-160 (дата звернення: 21.08.2017).
10. Уголовный кодекс Республики Узбекистан № 2012-XII от 22.09.1994 г. URL: http://lex.uz/pages/GetAct.aspx?lact_id=111457 (дата звернення: 21.08.2017).
11. Дащенко О.В. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання неповнолітніх: дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2009. 203 с.
12. Марченко М.Н. Сравнительное правоведение. Общая часть. Учебник для юридических вузов. М.: Издательство «Зерцало», 2001. 560 с.
13. Назимко Є.С. Мета та методика компаративістського дослідження інституту покарання неповнолітніх у кримінальному праві України права. *Вісник Асоціації кримінального права України*, 2014. № 2(3). С. 88-99.
14. Назимко Є.С. Зарубіжний досвід кримінально-правової регламентації інституту покарання неповнолітніх: монографія / вступ. слово та заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О.М. Литвинов. Київ: КНТ, 2015. 368 с.
15. Правовые системы стран мира. Энциклопедический справочник. 3-е изд., перераб. и доп. Отв. ред. докт. юрид. наук, проф. А.А. Сухарев. Москва: Издательство НОРМА, 2003.
16. Савченко А.В. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства Сполучених Штатів Америки: дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2007. 616 с.
17. Саидов А.Х. Сравнительное правоведение (основные правовые системы современности): Учебник / под ред. В.А. Туманова. Москва: Юристъ, 2003. 448 с.
18. Тихомиров Ю.А. Курс сравнительного правоведения. Москва: Издательство НОРМА, 1996. 432 с.
19. Туляков В.О. Порівняльний метод у науці кримінального права. *Вісник Асоціації кримінального права України*, 2014. № 1(2). С. 29-40.
20. Хряпінський П.В. Гуманізація звільнення неповнолітніх від призначеного покарання та його відбування. *Вісник Академії адвокатури України*, 2009. № 1 (14). С.94-101.

ПАРУТА

Валентин Анатолійович
docent2155@gmail.com

УДК 69.002.2

БРИНЗІН

Євген Вікторович
yevgen.brynzin@udkgazbeton.com

к.т.н., доцент, Одеська
Державна Академія Будівництва
та Архітектури

**ЭКОНОМИЧЕСКАЯ
ЭФФЕКТИВНОСТЬ
ПРИМЕНЕНИЯ АВТОКЛАВНОГО
ГАЗОБЕТОНА В
СТРОИТЕЛЬНОМ
ПРОИЗВОДСТВЕ**

к.т.н., Начальник відділу
маркетингу, ТОВ "ЮД К"

ГНИП

Ольга Павлівна
asp@ogasa.org.ua

**ECONOMIC EFFICIENCY OF
AUTOCLAVED AERATED
CONCRETE APPLICATION IN
CONSTRUCTION INDUSTRY**

ЛАВРЕНЮК

Леонід Іванович
leonid-2319@ukr.net

к.т.н., доцент, Одеська
Державна Академія Будівництва
та Архітектури

к.т.н., доцент, Одеська
Державна Академія Будівництва
та Архітектури

Статья посвящена применению автоклавного газобетона в строительном производстве. В статье обоснована экономическая эффективность использования автоклавного газобетона в строительстве.

The present article is devoted to the use of autoclaved aerated concrete in construction. The economic efficiency of using autoclaved aerated concrete in construction is substantiated in the article.

Ключевые слова: энергоэффективность, кирпич, автоклавный газобетон, долговечность, теплопотери

Keywords: efficiency, brick, autoclaved aerated concrete, durability, heat loss

ВВЕДЕНИЕ

До 45 % тепловой энергии, теряется через стеновые конструкции, что предопределяет значительные затраты при эксплуатации зданий, ухудшение условий проживания и рост заболеваемости. Для снижения этих затрат, необходимо увеличить термическое сопротивление стеновой конструкции.

ЦЕЛЬ РАБОТЫ

Целью работы является выбор материала для возведения стеновой конструкции с нормативным термическим сопротивлением, минимальными затратами при возведении и эксплуатации.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

В работе использовали математический аппарат для расчета теплотехнических параметров стеновой конструкции, проведен экспертный анализ, применяемых и рекомендуемой, стеновых конструкций и расчет экономической эффективности от применения рекомендуемой конструкции.

РЕЗУЛЬТАТЫ

Значительную долю энергоносителей потребляют в жилищно-коммунальном хозяйстве. В связи с тем, что 40-45 % тепловой энергии теряется через стеновые конструкции, для снижения теплопотерь необходимо увеличить их термическое сопротивление до нормативных показателей (2,8-3,3 м² К/Вт).

При использовании наиболее часто применяемых ранее стеновых материалов (кирпич керамический и силикатный, полнотелый и пустотелый, камни и блоки из легкого бетона, известняк-ракушечник), данную проблему решить невозможно. При

традиционно принятой толщине стены 0,52-0,62 м (табл. 1), что было нормативами в 80-ые и 90-ые годы прошлого столетия, термическое сопротивление их составляет лишь 0,84-1,23 м²·К/Вт (рис. 1). Это предопределяет значительную величину теплового потока через стеновую конструкцию [1], т.е. большие теплопотери (рис. 2).

Увеличение толщины таких стен неэффективно. Для обеспечения нормативного термического сопротивления, толщина стены из этих материалов должна составлять 1,2-2,5 метра (рис. 3), при массе 1 м² кладки 1150-4500 кг (рис. 4). Это приводит к увеличению расхода материала, затрат на него и оплату труда за кладочные работы.

Значительная масса 1 м² кладки является препятствием для использования таких стеновых конструкций при многоэтажном строительстве, так как увеличивается нагрузка на перекрытия, фундаменты и основания. А это ведет к увеличению расхода арматуры и бетона и, как следствие, увеличение себестоимости здания.

Устройство многослойной стеновой конструкции, в которой механическую нагрузку воспринимает стена, выполненная из кирпича, керамического или силикатного, камней или блоков из легкого бетона, известняка-ракушечника и др., а необходимое термическое сопротивление обеспечивают теплоизоляционные материалы (пенополистирол, минераловатные и др.) не совсем эффективно (рис. 5).

Недостатком таких конструкций является их сложность, низкая производительность труда, повышенная себестоимость (рис. 6). Еще одним из важных факторов является соотношение долговечности

системы утепления и стеновой конструкции. Так, например, наиболее часто используемая система «скрепленной теплоизоляции» (ССТ) [8], имеет в Германии гарантийный срок эксплуатации 30 лет, а при низком качестве работ, присущем нашему

строительству, он еще сократится. Это означает, что за период эксплуатации здания (100-150 лет) будет произведено несколько капитальных ремонтов стеновой конструкции.

Таблица 1

Характеристики стеновой конструкции

№ пп	Характеристика стенового материала	Вид стенового материала					
		керамзитобетон	кирпич керамический пустотелый	кирпич силикатный полнотелый	кирпич силикатный пустотелый	известняк ракушечник	газобетон автоклавный
1.	Средняя плотность, кг/м ³	1000	1400	1800	1400	1400	300-600
2.	Теплопроводность, Вт/м·К	0,41	0,58	0,76	0,64	0,58	0,11-0,16
3.	Термическое сопротивление (R) стены, при традиционных толщинах:						
	-толщина, м -R, м ² ·К/Вт	0,35 1,02	0,51-0,62 1,04-1,23	0,51-0,62 0,84-0,98	0,51-0,62 0,96-1,13	0,4 0,85	0,375-0,5 3,1-4,5
4.	Толщина стены, м, при термическом сопротивлении (R _n), м ² ·К/Вт						
	R _n =2,8	1,15	1,62	2,13	1,79	1,69	0,36-0,79
	R _n =3,3	1,35	1,9	2,5	2,11	1,91	0,43-0,86
5.	Масса м ² стены, кг, при термическом сопротивлении (R _n), м ² ·К/Вт						
	R _n =2,8; R _n =3,3	1150 1350	2268 2660	3834 4500	2506 2954	2268 2660	108-438 129-480

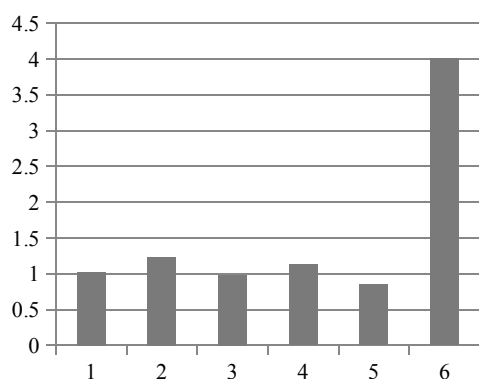
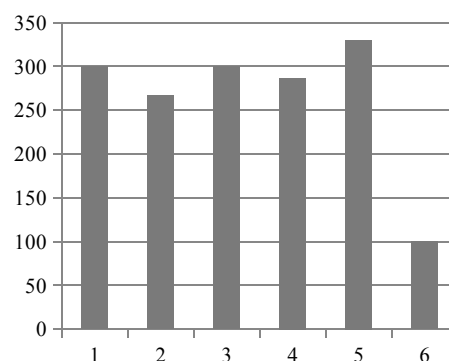
Рис. 1. Термическое сопротивление стены при общепринятых толщинах, м²·К/Вт

Рис. 2. Величина теплового потока через стены при общепринятых толщинах, %

1. Керамзитобетон. 2. Кирпич керамический пустотелый. 3. Кирпич силикатный полнотелый. 4. Кирпич силикатный пустотелый. 5. Известняк-ракушечник. 6. Газобетон автоклавный.

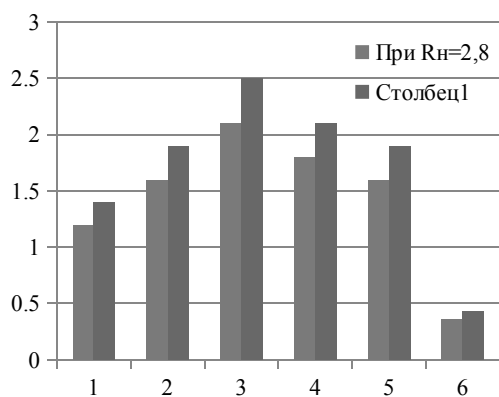
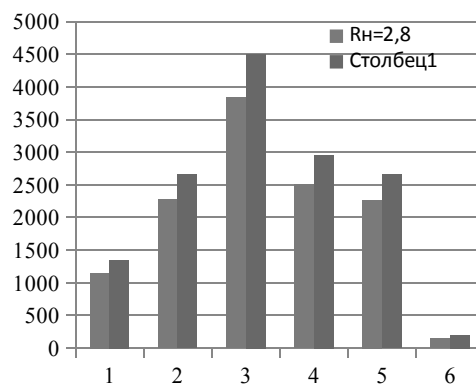

Рис. 3. Толщина стены, обеспечивающая нормативное термическое сопротивление, м

Рис. 4. Масса 1 м² кладки, при толщине, обеспечивающей нормативное термическое сопротивление, т

1. Керамзитобетон. 2. Кирпич керамический пустотелый. 3. Кирпич силикатный полнотелый. 4. Кирпич силикатный пустотелый. 5. Известняк-ракушечник. 6. Газобетон автоклавный.

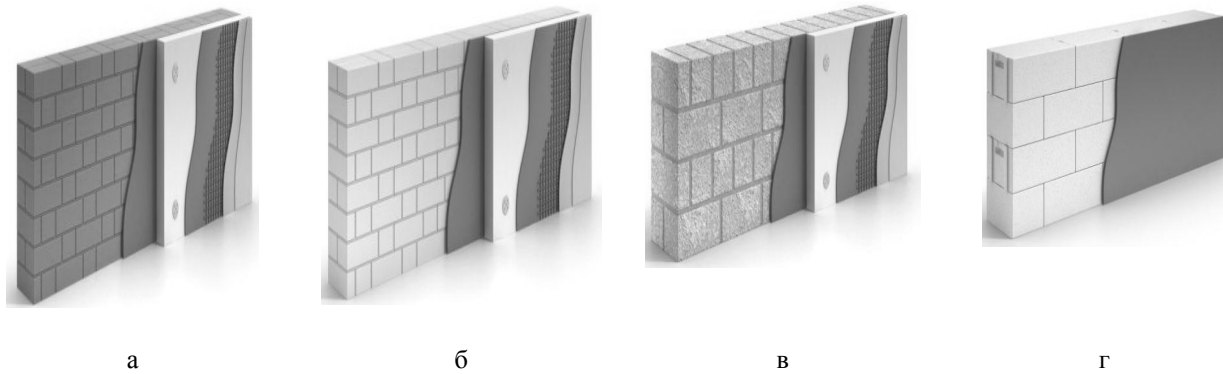

Рис. 5. Двухслойная стеновая конструкция
а) кирпич керамический+ССТ; б) кирпич силикатный+ССТ; в) известняк-ракушечник+ССТ; г) газобетон с полимерцементной штукатуркой

Это приведет к увеличению эксплуатационных и энергетических затрат, так как для производства материалов, используемых при капитальном ремонте, тоже будут затрачены энергоресурсы. Следовательно, такое энергосбережение обернется дополнительными энергозатратами [1].

Оптимальным решением проблемы, является использование стеновой конструкции из автоклавного газобетона. При толщине 0,4-0,5 м обеспечивается термическое сопротивление 3,3-4,5 м²·К/Вт, достаточное для всех регионов Украины (рис. 1). Такие стены используют с различными системами отделки: облицовкой кирпичом, керамической плиткой, устройством навесного вентилируемого фасада и др. [2,5,6,7]. Оптимальным технико-экономическим решением является применение однослойной стеновой конструкции из автоклавного газобетона, оштукатуренной фасадной полимерцементной штукатуркой, с последующей отделкой лакокрасочной системой или декоративной штукатуркой [5, 6, 9].

Технология возведения проста, с высокой производительностью и малыми затратами [2]. Вследствие снижения стоимости стеновой конструкции и увеличения коэффициента долговечности, уменьшаются приведенные затраты (П):

$$П = \mu \cdot (C + E_n \cdot K) + \frac{E}{E_n}$$

где: П – приведенные затраты; μ – коэффициент долговечности; С – стоимость 1 м² стеновой конструкции (одноразовые затраты), грн; E_n – нормативный коэффициент; К – капитальные вложения, грн; Э – эксплуатационные затраты;

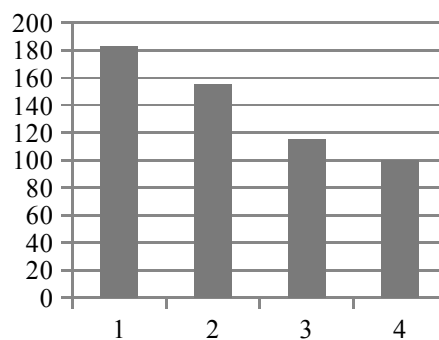

Рис. 6. Затраты на возведение стен, %

1. Кирпич керамический пустотелый с ССТ.
2. Кирпич силикатный полнотелый с ССТ.
3. Блоки из известняка-ракушечника с ССТ.
4. Оштукатуренный автоклавный газобетон

ВЫВОДЫ

1. Высокая стоимость энергоносителей, значительная доля которых затрачивается и теряется в жилищно-коммунальном хозяйстве, требует использования стеновых конструкций с высоким термическим сопротивлением.

2. При применении традиционных стеновых материалов (кирпича керамического и силикатного, керамзитобетона, известняка-ракушечника) данную проблему решить невозможно.

3. Эффективным является использование стеновой конструкции из автоклавного газобетона. При толщине 0,4-0,5 м обеспечивается термическое сопротивление 3,3-4,5 м²·К/Вт, достаточное для большинства регионов.

4. Оптимальным конструктивным решением является применение однослойной стены, из автоклавного газобетона, оштукатуренной фасадной полимерцементной штукатуркой, с последующей отделкой лакокрасочной системой или декоративной штукатуркой.

Технология возведения проста, с высокой производительностью и малыми затратами при производстве работ и эксплуатации. Вследствие снижения стоимости стеновой конструкции и увеличения

коэффициента долговечности, уменьшаются затраты на возведение зданий и их эксплуатацию.

Список использованных источников

1. А.С. Горшков Пути повышения энергоэффективности ограждающих конструкций зданий / А.С. Горшков, А.Б. Войлоков // Сборник трудов II Всероссийской научно-технической конференции «Строительная теплофизика и энергоэффективное проектирование ограждающих конструкций зданий». 2009. Санкт-Петербург с.47-51.
2. Старчук В.Н. Питання оптимізації та індустріалізації влаштування зовнішніх стін в сучасному житловому будівництві / Старчук В.Н., Старчук Т.В., Старчук Я.В. // Науково-технічний збірник НДІБМВ, ДНДІСТ // "Будівельні матеріали, вироби та санітарна техніка".-2012.-№46.- с. 115-119.
3. Парута В.А. Теоретические предпосылки оптимизации рецептурно-технологических параметров штукатурных растворов для стен, выполненных из газобетонных блоков / Парута В.А., Саевский А.А., Семина Ю.А., Столяр Е.А., Устенко А.В // Инженерно-строительный журнал № 8 (34), 2012, Санкт Петербург с.30-36.
4. Григоровский П.Е. Технические решения стен многоэтажных зданий из ячеистобетонных изделий автоклавного твердения. / Григоровский П.Е., Франивский А.А., Парута В.А. и др // НИИСП, Киев, 2011, 189с.
5. Буравченко С.Г., Парута В.А. и др.. Посібник з проектування малоповерхових будівель з автоклавного бетону з альбомом технічних рішень. УкрНДІПрогнівсільбуд, Киев, 2011, 163с.
6. А.С. Коломацкий, Г.И. Гринфельд, Л.Х. и др. Руководство по наружной отделке стен из ячеистобетонных блоков автоклавного твердения. Национальная ассоциация производителей автоклавного газобетона России, Белгород, 2010. 47 с.
7. В.Г. Гагарин Теплоизоляционные фасады с тонким штукатурным слоем. // «АВОК» № 6, 2007, с. 34-36.
8. Я. Паплавскис, А. Фрош Требования к штукатурным составам для наружной отделки стен из ячеистых бетонов. Сборник: Проблемы эксплуатационной надежности наружных стен на основе автоклавных газобетонных блоков и возможности их защиты от увлажнения. Штукатурные составы для наружной отделки стен из газобетона: материалы семинара; под редакцией Н.И.Ватина, - СПб.: Изд-во. Политехнического ун-та, 2010, с.10-15.
9. Парута В.А. Теоретические предпосылки повышение долговечности наружных стен из автоклавного газобетона / Парута В.А., Брынзин Е.В., Гайдено Ю.А., Демешко Е.И. // "Строительные материалы, изделия и санитарная техника", 2011. №40.- С. 136-140.
10. EN 998-1:2003 "Specification for mortar for masonry. Part 1: Rendering and plastering mortar", 32 p.
11. M. Homann. Richtig Bauen mit Porenbeton. Stuttgart, 2003, 268 p.
12. Helmut Künzel „Außenputz. Untersuchungen, Erfahrungen, Überlegungen-„, Fraunhofer IRB Verlag, 2003, P. 23-27.
13. Сажнева Н.Н., Сажнев Н.П., Урецкая Е.А. Защитные системы для отделки ячеистого бетона пониженной плотности // "Строительные материалы", 2009. №1. с.17-19.

ПАЛІЙЧУК

Тетяна Володимирівна
tvpaliychu@gmail.com

УДК 336.1

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА
ПРАКТИКИ ФІСКАЛЬНОЇ
ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇTHE ACTUAL ISSUES OF THEORY
AND PRACTICE OF FISCAL
DECENTRALIZATION

КУНИЦЬКИЙ

Костянтин Сергійович
konstantin.kunitsky@gmail.comаспірант, відділ державних
фінансів Науково-дослідного
фінансово інституту Держаної
навчально-наукової установи
"Академія фінансового управління"аспірант, Державна
навчально-наукова установа
"Академія фінансового
управління"

У статті представлені результати дослідження еволюційних поступів розвитку теорії, методології, інституційного підґрунтя реалізації фінансової децентралізації у різних країнах світу. Типологізовано основні спільні та відмінні характеристики децентралізованих фінансових систем. Проаналізовано класифікацію світових моделей фінансової децентралізації на предмет виявлення їх переваг та недоліків. Запропоновано точкові рекомендації для органів державної влади і місцевого самоврядування з розвитку їх інституційної спроможності імплементації Плану заходів реалізації Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки в частині підвищення ефективності розподілу ресурсів на рівні формування державної політики (система заходів з міжбюджетних відносин та фінансової децентралізації).

В статье представлены результаты исследования эволюционных продвижений развития теории, методологии, институционального основы реализации фискальной децентрализации в разных странах мира. Типологизированы основные общие и отличительные характеристики децентрализованных фискальных систем. Проанализирована классификация мировых моделей фискальной децентрализации на предмет выявления их преимуществ и недостатков. Предложено точечные рекомендации для органов государственной власти и местного самоуправления по развитию их институциональной способности имплементации Плана мероприятий реализации Стратегии реформирования системы управления государственными финансами на 2017–2020 годы в части повышения эффективности распределения ресурсов на уровне формирования государственной политики (система мер по межбюджетным отношений и фискальной децентрализации).

The article presents the results of the study of evolutionary developments in the development of theory, methodology, institutional basis for the implementation of fiscal decentralization in different countries of the world. The main common and distinctive features of decentralized fiscal systems are typified. The classification of global models of fiscal decentralization for the purpose of identifying their advantages and disadvantages is analyzed. Point recommendations for state authorities and local self-government for the development of their institutional capacity to implement the Action Plan Implementation Strategy for the reform of the public finance management system for 2017–2020 are proposed in terms of increasing the efficiency of resource allocation at the level of state policy formation (system of measures on intergovernmental fiscal relations and fiscal decentralization) are proposed.

Ключові слова: фінансова децентралізація, податково-бюджетні відносини, місцеві бюджети, фінансова самостійність, податкова автономія, моделі фінансової децентралізації, міжбюджетні трансферти, місцеве самоврядування, соціально-економічний розвиток, Стратегія управління державними фінансами.

Ключевые слова: фискальная децентрализация, налогово-бюджетные отношения, местные бюджеты, финансовая самостоятельность, налоговая автономия, модели фискальной децентрализации, межбюджетные трансферты, местное самоуправление, социально-экономическое развитие, Стратегия управления государственными финансами.

Keywords: fiscal decentralization, tax and budget relations, local budgets, financial autonomy, tax autonomy, models of fiscal decentralization, intergovernmental transfers, local self-government, socio-economic development, The Strategy of public finance management

ВСТУП

Ефективне функціонування системи фінансового забезпечення місцевих бюджетів є основою збалансованого соціально-економічного розвитку як регіонів, так і держави в цілому. Для того аби підвищити рівень самодостатності субнаціональних урядів багато країн обрали шлях впровадження реформ децентралізації влади, фінансів тощо.

Існує думка, що процес децентралізації є характерним лише для великих країн (наприклад, для США, Китаю) або для країн із федеральною формою державного устрою (наприклад, для Німеччини, Австрії, Бельгії, Швейцарії), однак питання перерозподілу видаткових та дохідних повноважень і відповідальності на користь органів влади субнаціонального рівня є актуальним і для країн невеликих за площею країн і унітарних держав (наприклад, для Латвії, Литви, Естонії тощо).

Україна не стоїть осторонь світових тенденцій у реформуванні системи державних фінансів. За роки незалежності в Україні неодноразово піднімалося питання про необхідність проведення реформи адміністративно-територіальної устрою, бюджетної та податкової систем з метою децентралізації процесів ухвалення рішень, узгодження видатків органів влади із найнеобхіднішими потребами громадян на місцевому рівні, забезпечення місцевих бюджетів стабільними джерелами надходжень тощо.

Робилися певні незначні кроки у сторону послаблення централізації дохідних та видаткових повноважень, які були, як правило, вони наслідком інших дотичних реформ. І вже у 2014 р. було розроблено і прийнято ряд законодавчих актів, які остаточно закріпили курс на впровадження фіскальної децентралізації в Україні як ключової реформи, зокрема Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року [1] та зміни до Бюджетного та Податкового кодексів України [2; 3].

Оскільки Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020» [4] та Стратегією реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 рр. [5] визначено напрямки подальшого поглиблення фіскальної децентралізації, актуальним є дослідження останніх світових тенденцій у розвитку теорії та практики цієї концепції аби врахувати ефективні механізми удосконалення управління державними та місцевими фінансами у процесі взаємодії органів влади різних рівнів управління під час вирішення питань у податково-бюджетній сфері, забезпечення досягнення цілей загальнодержавних та регіональних програм соціально-економічного розвитку, надання суспільних послуг високої якості тощо.

Теоретичні та практичні засади ефективного функціонування державних та місцевих фінансів досліджували вітчизняні науковці В. Андрущенко, В. Базилевич, О. Барановський, Н. Бикадорова, Т. Бондарук, С. Буковинський, А. Буряченко, О. Василік, І. Волохова, С. Гасанов, А. Даниленко, В. Дем'янишин, М. Деркач, Т. Єфименко, М. Карлін, В. Опарін, К. Павлюк, А. Соколовська, В. Федосов, І. Чугу-

нов, В. Швець, О. Шевчук, О. Шишко, С. Юрій, А. Яковлев тощо.

Серед зарубіжних дослідників, які здійснили значний вклад у розвиток концепції фіскальної децентралізації, це Р. Айхенберг (R. Eichenberg), Н. Акаї (N. Akai), Р. Барро (R. Barro), Р. Берд (R. Bird), Ш. Бланкарт (Sh. Blancart), Р. Боадвей (R. Boadway), А. Вагнер (A. Wagner), Р. Масгрейв (R. A. Musgrave), Л. де Мелло (L. De Mello), В. Оутс (W. Oates), Дж. Родден (J. Rodden), Г. Роузен (G. Rosen), Ж. Сісмонді (J. Sismondi), Дж. Стігліц (J. Stiglitz), Ч. Тібу (Ch. Tiebout), А. Шах (A. Shah), Ф. Юсті (F. Justi) тощо.

Відаючи належне науковим напрацюванням українських та закордонних вчених і практиків та відзначаючи достатньо високий рівень досліджень щодо питань фіскальної децентралізації, вбачаємо актуальним та доречним здійснити подальше поглиблення теоретичних засад та визначити сучасні практичні напрямки розвитку цього процесу.

МЕТА РОБОТИ

Метою роботи є визначення сучасних тенденцій розвитку теорії і практики фіскальної децентралізації у різних країнах світу.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для досягнення поставленої мети та виконання завдань дослідження використано сукупність методів і прийомів як загальнонаукових (спостереження, вимірювання, моделювання, абстрагування, аналіз і синтез, індукція та дедукція, порівняння та аналогія), так і конкретних наукових (метод об'єктивного спостереження, вивчення джерел інформації, формування ідей, гіпотез, уточнення існуючих відомостей, співставлення інформації, вироблення висновків) та спеціальних методів (конструктивний, економіко-статистичний). Інформаційною основою є праці зарубіжних та вітчизняних науковців і практиків, нормативно-правові документи, матеріали міжнародних міжурядових організацій.

РЕЗУЛЬТАТИ

Вивчення літературних джерел показало, що основоположником концепції фіскальної децентралізації є Ч. Тібу (Ch. Tiebout) [6, с. 80; 7, с. 418] – американський економіст, який вказав на те, що у децентралізованій фінансовій системі субнаціональні (регіональні та місцеві) органи управління мають рівень бюджетної автономії достатній аби надавати населенню суспільні послуги високої якості із врахуванням індивідуальних уподобань та інтересів споживачів.

Згодом ідеї Ч. Тібу розвинули та доповнили у своїх працях такі зарубіжні дослідники як Р. Барро (R. Barro) [8], Ш. Бланкарт (Blankart) [9], Р. Боадвей (R. Boadway) [10], Р. Масгрейв (R. Musgrave) [11; 12], В. Оутс (W. Oates) [13], Дж. Роден (J. Rodden) [14], А. Шах (A. Shah) [15].

З розвитком теорії та практики накопичилися різні погляди щодо сутності поняття «фіскальна децентралізація»: Н. Акаї та М. Секета під цим поняттям

розуміють передачу повноважень на базові (місцеві) рівні державного управління [16, с. 94]; Р. Берд, Р. Ебел, С. Валліч визначають фіскальну децентралізацію як процес за допомогою якого провінційному або місцевому уряду надаються власні або делеговані повноваження щодо контролю над економічною діяльністю в провінції або місті [17, с. 34]; У. Тісен дотримується думки, що фіскальна децентралізація – потенціал субнаціональних урядів збільшити податкові надходження і приймати рішення про те, як розподіляти грошові ресурси на різні проекти [18, с. 62]; Н. Свідгаран зазначає, що фіскальна децентралізація є частиною перехідного періоду, стимулом для поглиблення демократії та залучення громадян брати участь у прийнятті рішень, що стосуються суспільного життя [19, с. 15].

Загалом аналіз наукових поглядів закордонних фахівців щодо сутності поняття «фіскальна децентралізація» [16, с. 95; 17, с. 11; 18, с. 47; 19, с. 6; 20, с. 12] показує, що трактування поняття здійснюється як у вузькому (процес перерозподілу доходів, видатків, повноважень, функцій), так і у широкому значенні (механізм поглиблення демократії в країні). Узагальнення поглядів дає змогу розкрити зміст фіскальної децентралізації під якою слід розуміти процес розширення прав, повноважень місцевих органів влади у сфері місцевих фінансів (збільшення податкових та/або обов'язкових платежів, що підпадають під юрисдикцію субнаціональних органів), ціллю якого є досягнення оптимального рівня фіскальної автономії місцевого самоврядування.

Вивчення інформаційно-довідкових матеріалів, звітів, аналітичних досліджень міжнародних міжурядових організацій [21–24] показало, що впровадження та розвиток фіскальної децентралізації є на порядку денному у багатьох країнах світу. У документах цих організацій зазначається, що вимір децентралізації державних фінансів в цілому визначається яким чином розподілені витрати і доходи між різними рівнями державного управління в питаннях національної політики.

Аналіз наукових публікацій зарубіжних та вітчизняних фахівців, досліджень міжнародних міжурядових організацій дає змогу визначити основні тенденції розвитку теорії і практики фіскальної децентралізації, розуміння яких дасть можливість зрозуміти чого очікувати і до чого прагнути у процесі впровадження фіскальної децентралізації в Україні.

Основними провідними тенденція у розвитку теорії і практики фіскальної децентралізації є [25–30]:

1. Фіскальна децентралізація розглядається як спосіб досягнення соціально-економічного зростання національної та регіональної економіки. Впровадження децентралізованої системи управління фінансами сприяє активізації підприємницької діяльності, підвищенню продуктивності праці, поліпшенню інвестиційного клімату, появи оптимальної конкуренції між регіонами. Це все в сукупності позитивно впливає на економічний та соціальний розвиток як регіонів, так і країни в цілому.

2. Конституційний лад, форма державного устрою, рівень економічного розвитку, темпи технологічного прогресу в країні, географічне розташування, при-

родні, національні, культурні особливості – ключові фактори, які визначають ступінь та модель фіскальної децентралізації.

3. Фіскальна децентралізація впливає на ефективність надання суспільних послуг. Результати аналізу даних за допомогою стохастичного методу оцінки коефіцієнтів свідчать, що фіскальна децентралізація може підвищити ефективність надання державних послуг, але лише за певних умов. По-перше, процес децентралізації вимагає адекватного політичного та інституційного середовища. По-друге, рівень децентралізації має бути достатнім для отримання сприятливих результатів. По-третє, децентралізація видатків повинна супроводжуватися достатньою децентралізацією доходів. За відсутності цих умов фіскальна децентралізація може погіршити ефективність надання послуг громадянам.

4. Делегація повноважень щодо прийняття фінансових рішень субнаціональним урядам може призвести до кращого та більш ефективного надання суспільних товарів та послуг. Проте децентралізація часто більше стосується витрат і меншою мірою доходів, створюючи «вертикальний фіскальний дисбаланс», тобто видатки субнаціональних урядів не фінансуються за рахунок власних доходів. Невідповідність власних доходів та витрат субнаціональних бюджетів може мати негативні наслідки для діяльності державних фінансів.

Аналіз великої вибірки статистичних даних загальнодержавних та субнаціональних податкових даних, починаючи із статистичного щорічника державного фінансування МВФ 1980 р. показав, що вертикальний фіскальний дисбаланс спричиняє накопичення державного боргу і тому впроваджувати фіскальну децентралізацію слід із граничною обережністю щодо обсягів децентралізації видатків та доходів.

5. Більша частина децентралізованих видатків пов'язана з більш сильним фіскальним дисбалансом і як наслідок фіскальна децентралізація може призвести до проциклічної фінансової політики, а тому вибір механізмів впровадження та темпи реалізації фіскальної децентралізації повинні бути адаптовані до специфіки економіки певної країни.

Країни, які вже встановлений достатній рівень децентралізації повноважень, відповідальності за управління бюджетом, можуть отримати вигоду від фіскальної децентралізації. На противагу цьому, у країнах, що мають тенденцію до фінансової нестабільності, коливаються від внутрішніх та зовнішніх чинників, центральному уряду може знадобитися мати ресурси аби покривати достатню частку витрат для проведення антициклічної політики. А тому слід визначитися із оптимальними темпами децентралізації витрат та доходів.

6. Аналіз та узагальнення статистичних даних показує, що у багатьох країнах (понад восьмидесяти) система акумулювання доходів залишається відносно більш децентралізованою, ніж витрат. За винятком країн з перехідною економікою, рівні децентралізації доходів і видатків залишалися відносно стабільними протягом певного періоду часу.

7. Кожній країні притаманна певна модель фіскальної децентралізації, що представляє собою сукупність взаємозв'язків між суб'єктами фінансової системи з приводу формування, розподілу та перерозподілу бюджетних коштів, повноважень та відповідальності між різними рівнями влади.

Міжнародна практика напрацювала численні види моделей фіскальної децентралізації. Різноманітність пояснюється тим, що кожна модель сформувалась на основі впливу певних факторів – особливостей адміністративно-територіального устрою, специфіки побудови бюджетної системи, історичних та природних особливостей притаманній певній країні або групі країн.

На сьогодні різні види моделей фіскальної децентралізації, міжбюджетних відносин є об'єктом вивчення як зарубіжних (Р. Дж. Шадбігіан (Shadbegian, R.J.), Дж. Пізау (Giuseppe Pisauro), Д. Стереску (Stegarescu, D.), В. Оутс (Wallace E. Oates), С. Леон-Альфонсо (Леон-Альфонсо), Ф. Бодмен (Philip Bodman), К.-А. Хітон (Kelly-Ana Heaton), Е. Ходж (Andrew Hodge), Т. Курше (Thomas Courchene), Х. Мартінес-Васкес (Jorge Martinez-Vazquez), Ч. Е. М'люре (Charles E. McLure), С.Б. Вебб (Steven

В. Webb), С. Голем (Silvia Golem)), так вітчизняних (М.І. Деркач, Б.М. Данилишин та В.В. Пилипів, З.А. Мацук, О.В. Степанова, О.В. Чеберяко) науковців.

На основі вивчення досліджень науковців і практиків щодо моделей фіскальної децентралізації та аналізу статистичних даних фіскальних систем країн світу можемо здійснити систематизацію моделей, згрупувати їх за певними ознаками та заповнити прогалини у розвитку теорії та практики функціонування цих моделей.

На нашу думку моделі фіскальної децентралізації слід класифікувати спираючись на основні фактори, що визначають формування та подальше застосування певної моделі у окремій країні.

Класифікація представлена у табл. 1 є результатом практичного застосування, багаторічного досвіду розподілу і перерозподілу видаткових та доходних повноважень у різних країнах світу, а тому може бути ефективно використана під час здійснення вибору моделі фіскальної децентралізації найбільш оптимальної для управління державними та місцевими фінансовими фондами в Україні.

Таблиця 1

Класифікація моделей фіскальної децентралізації
[побудовано автором на основі джерел [23, 25; 31; 32]]

Класифікаційні ознаки	Види моделей та країни-представники моделі
За способом розмежування доходів між рівнями бюджетної системи (за еволюційно-територіальними особливостями бюджетної системи – традиційні моделі):	– американська (США, Велика Британія, Австралія); – німецька (Німеччина, Франція); – канадська (Канада, Швейцарія, Австрія); – радянська (не функціонує на практиці та має виключно історичний інтерес) (СРСР); – китайська (Китай).
За співвідношенням переваг і недоліків централізації влади:	– розподільча модель бюджетно-податкових взаємовідносин (Німеччина); – модель конкуруючого федералізму (США).
За обсягом і змістом повноважень місцевої влади:	– конкурентна (США, Канада); – кооперативна (Австрія, Данія, Німеччина, Норвегія, Швеція, Фінляндія, Ісландія, Швейцарія, РФ).
За способом місцевого самоврядування:	– англосаксонська (Австралія, США, Канада, Великобританія); – континентальна (Франція, Італія, Іспанія); – змішана (Німеччина, Австрія, Японія, РФ).
За ступенем централізації (децентралізації) державного управління або ступенем самостійності регіональних і місцевих властей:	– централізована (Мальта, Кіпр, Греція, Словаччина, Болгарія, Словенія, Угорщина, Україна); – децентралізована (Данія, Іспанія, Німеччина, Швеція, Фінляндія, Бельгія, Польща, Нідерланди, Велика Британія); – децентралізована конкурентна (США, Канада); – змішана (Франція, Португалія).
За особливостями формування бюджетної системи та адміністративно-територіальним устроєм:	– модель кооперативного федералізму (США, Канада); – модель ідеального (дуалістичного) федералізму (не існує в дійсності в жодній країні, має теоретичний інтерес); – модель внутрішньодержавного федералізму (Данія, Іспанія, Швеція, Фінляндія, Бельгія, Польща, Нідерланди); – модель міждержавного федералізму (Німеччина, Австрія, Велика Британія, Швейцарія).

На практиці універсальної ефективної моделі фіскальної децентралізації не існує. В кожній країні функціонує особлива притаманна їй система взаємодії органів влади різних рівнів управління у бюджетно-податковій сфері. Так, в одних країнах висока

фінансова самостійність кожного рівня, субнаціональним рівням надається широке коло повноважень, місцеві органи відіграють значну роль у перерозподілі національного доходу, у інших – навпаки управління регіональними державними фі-

нансами активно здійснюється центральним урядом і обмежується самостійність регіональної влади. В одному і другому випадках є свої переваги та недоліки. Наприклад, перевагою децентралізованих моделей є відносна незалежність регіонів від центру і мінімізація перерозподільних процесів в бюджетно-податковій системі. Однак, до основних недоліків цієї моделі відносять надлишкову самостійність, яка може привести до порушення єдності держави внаслідок зміцнення позицій ряду регіональних лідерів; прагнення найбільш дохідних регіонів до економічної самостійності та ізоляції, високу ймовірність втрати контролю центральної влади над бюджетно-податковою діяльністю регіональних органів влади.

Багато європейських країн використовують кооперативну модель фінансової децентралізації і недоліки, що притаманні цій моделі згладжують шляхом чіткого розподілу повноважень між рівнями влади, наданням суттєвої фінансової самостійності територій на основі визначення частки в спільних податках, використанням ефективних механізмів регулювання вертикальних і горизонтальних дисбалансів бюджетів.

Важливу роль у цій моделі відіграють міжбюджетні трансферти, обсяг яких у доходах бюджетів країн-членів ЄС варіюється від 94 до 11% [28], тобто є країни в яких субнаціональні органи майже на 90% покривають свої видатки за рахунок власних коштів (Данія, Іспанія, Швеція, Фінляндія, Німеччина, Бельгія) та країни в яких ситуація із самостійністю регіонів є зовсім протилежною (Мальта, Кіпр, Греція). Україна у порівнянні з країнами ЄС має показник залежності субнаціональних органів від міжбюджетних трансфертів [33] вище середньоевропейського значення і відповідно показник фінансової автономії нижче середньоевропейського.

Такий показник фінансової децентралізації як частка доходів бюджетів субнаціональних органів у доходах загальнодержавного бюджету [28; 34] свідчить, що найвищий ступень децентралізації доходів спостерігався у Кореї (79,4% – середнє значення за період 2012–2015 рр.), Мексиці (58,1%), Канаді (56,0%), США (42,7%), Німеччині (35,9%), Швеції (34,86) та Фінляндії (29,27%), а найнижчий у Греції (3,0%), Естонії (5,0%), Словаччині (5,5%), Люксембурзі (5,6%) та Ірландії (5,7%). В Україні в середньому за період 2012–2016 роки значення цього показника коливалось в межах 21,7%, що близьке до ступеня децентралізації у Бельгії (18,7%), Італії (18,9%), Чехії (19,1%), Ісландії (26,3%), Данії (26,9) та Іспанії (27,9%).

Аналіз фінансової статистики країн ОЕСР [34] показав, що обсяг трансфертів в бюджетах регіонів (один із показників фінансової децентралізації) федеративних держав становив 4% ВВП в Австрії, 4,3% – в Німеччині, 5,1% – в Швейцарії, 5,6% – в США, до 8% ВВП в Канаді та Австралії. В Україні частка трансфертів, що надійшли з державного бюджету до місцевих у ВВП у 2016 р. становила 8,2% [33], а в середньому за період з 2012–2016 рр. 8,5% ВВП.

Вивчення основних характеристик моделей фінансової децентралізації та аналіз ступеня фінансової

децентралізації за кількісними показниками дав змогу визначити місце України у площині різноманітності моделей фінансової децентралізації. Бачимо, що за основами та принципами фінансових взаємовідносин в Україні, на нашу думку, на разі фінансова система функціонує на засадах, по-перше, канадської, радянської та китайської моделей за еволюційно-територіальними особливостями бюджетної системи; по-друге, розподільчої моделі бюджетно-податкових відносин; по-третє, кооперативної моделі за обсягом та змістом повноважень місцевої влади, по-четверте, континентальної за способом місцевого самоврядування; по-п'яте, все ж у більшій мірі на правилах централізованої моделі з деякими елементами децентралізації.

В світі значне різноманіття моделей фінансової децентралізації однак, ідеальної моделі не існує. Кожна країна обирає в різних моделях саме ті елементи, які в конкретних специфічних історичних, національних, політичних та економічних умовах можуть дати найбільший соціальний та фінансовий ефект. Основне завдання при впровадженні моделі фінансової децентралізації – в конкретних умовах вибрати найбільш ефективну модель взаємодії рівнів влади.

Для того аби удосконалити наявну модель фінансової децентралізації в Україні необхідно сконцентрувати увагу наступних складових, на яких в основному ґрунтується функціонування будь-якої моделі:

1. Розмежування бюджетної відповідальності і повноважень у сфері видатків між різними рівнями влади – чітко розподілити видаткові повноваження між рівнями влади. Виділити основні категорії діяльності місцевих органів влади. Для кожної категорії витрат визначати питомі витрати. На підставі встановлених питомих витрат визначати фінансові потреби стандартної території. Потім фінансові потреби стандартної території коригувати на спеціальні коефіцієнти модифікації.

2. Наділення кожного рівня влади доходними джерелами, достатніми для реалізації цих повноважень – закріпити відповідні видаткам джерела фінансування.

3. Механізм міжбюджетних трансфертів з метою згладжування вертикальних і горизонтальних дисбалансів нижчестоящих бюджетів з тим, щоб забезпечити на всій території країни певний стандарт державних послуг – сформувати систему надання фінансової допомоги найбільш вразливим територіям. Однією із завдань функціонування моделі фінансової децентралізації є забезпечення державних гарантій на певному мінімально допустимому рівні на всій території всім громадянам незалежно від місця їх проживання в отриманні державних соціальних послуг. Для виконання цього завдання використовуються різні методи, виходячи з яких країни відрізняються один від одного за типом організації і регулювання міжбюджетних відносин.

Досвід зарубіжних країн свідчить, що при впровадженні та розвитку певної моделі фінансової децентралізації слід враховувати наступні моменти.

1. Розмежування сфер компетенції та видаткових функцій повинні бути здійснені таким чином, щоб вони не перетиналися один з одним на різних рівнях влади.

2. Субнаціональні органи влади, відповідальні за виконання конкретних програм, повинні мати власні фінансові джерела для їх реалізації. При виконанні завдань нижчими органами влади за дорученням вищестоящої влади їм необхідно виділення відповідних ресурсів для здійснення цих завдань з урахуванням обсягу робіт і витрат.

3. Взаємна відповідальність з предметів ведення повинна бути зведена до мінімуму. В іншому випадку є ризик виникнення перекаладання відповідальності за прийняття рішень один на одного.

За основою розвитку бюджетно-податкових відносин органів влади різних рівнів в Україні рекомендуємо використовувати змішану форму моделей фіскальної децентралізації, тобто вважаємо, що поєднання певних основ та принципів різних моделей дасть бажаний соціально-економічний ефект. Оскільки цілковита орієнтація на децентралізовані моделі, що властиві високорозвиненим демократичним державам, може спричинити ризик появи загрози єдності держави і відповідно орієнтація лише на централізовані моделі може пригнічувати зацікавленість субнаціональної влади у соціально-економічному розвитку території і пошуку нових ідей зростання та використання ресурсного потенціалу.

ВИСНОВКИ

Таким чином, зважаючи на ряд істотних відмінностей в системах фіскальної децентралізації іноземних держав, в них існують загальні закономірності, які доцільно враховувати при розвитку бюджетно-податкових відносин між загальнодержавним центром і регіонами України.

По-перше, фіскальна децентралізація тісно корелює із соціально-економічним розвитком, а тому необхідним є звернути увагу на можливість створення в Україні умов для конкуренції між регіонами, що дасть змогу активізувати та прискорити соціально-економічне як регіонів, так і держави в цілому.

По-друге, оскільки наявна ціла сукупність різноманітних факторів, що визначають вибір тієї чи іншої моделі фіскальної децентралізації, було досліджено та проаналізовано країни із подібним до української набором таких факторів і визначено місце української фіскальної системи у загальносвітовій класифікації моделей бюджетно-податкових відносин і запропоновано подальші напрямки удосконалення такої моделі в Україні.

По-третє, досвід країн світу показує, що отримати позитивні ефекти від фіскальної децентралізації, зокрема такі як підвищення якості надання суспільних послуг, прискорення економічного зростання тощо, можливо при дотриманні певних умов – функціонування сприятливого політичного та інституційного середовища, відповідності темпів та розмірів децентралізації видатків та децентралізації доходів.

Фіскальна децентралізація може бути використана як спосіб досягнення субнаціональними органами влади фінансової та видаткової самостійності, однак

за умови дотримання таких принципів: законодавчого чіткого розмежування бюджетної відповідальності та видаткових повноважень між різними рівнями державного управління; забезпечення вертикального та горизонтального вирівнювання доходів бюджетів субнаціонального рівня; формалізованих методів регулювання міжбюджетних відносин; наявності спеціальних методів попередження та уникнення конфліктів між органами різного рівня з приводу реалізації бюджетно-податкової політики; єдності інтересів органів влади всіх рівнів щодо питань у фінансовій сфері тощо.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 № 385 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-p>.

2. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин: Закон України від 28.12.2014 № 79-VIII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/79-19>.

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи: Закон України від 28.12.2014 № 71-VIII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/71-19>.

4. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ від 12.01.2015 № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

5. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 р. № 142-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249797370>.

6. Charles M. Tiebout. An Economic Theory of Fiscal Decentralization [Electronic Resource] // Charles M. Tiebout. – Princeton University Press. – 1961. – p. 79–96. – Mode of Access: <http://www.nber.org/chapters/c2273.pdf>.

7. Charles M. Tiebout. A Pure Theory of Local Expenditures // Journal of Political Economy, October 1956, pp. 416–424.

8. Barro, R.J. (1990, Oct.). Government Spending in a Simple Model of Endogenous Growth. The Journal of Political Economy. Part 2: The Problem of Development: A Conference of the Institute for the Study of Free Enterprise Systems, Vol. 98, № 5, 103–125.

9. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії: вступ до фінансової науки: підручник / Шарль Бланкарт: за наук. ред. та перед. В.М. Федосова; пер. з нім. С.І. Терещенко, О.О. Терещенка. – К.: Либідь, 2000. – 653 с.

10. Equalization and the Decentralization of Revenue-Raising in a Federation / Robin Boadway, Katherine Cuff, Maurice Marchand // Journal of Public Economic Theory, Association for Public Economic Theory. – 2003 – vol. 5(2), pp. 201–228, 04.

11. Musgrave R.A. Economics of Fiscal Federalism / R.A. Musgrave // *Public Finance in a Democratic Society: Coll. Papers.* – 1986. – Vol. 2. – P. 33–41.
12. Musgrave R.A. The Theory of Public Finance, McGraw-Hill, 1959; Paul A. Samuelson, “The Pure Theory of Public Expenditures”, *Review of Economics and Statistics*, November 1954, pp. 87–89.
13. Oates W.E. On the Evolution of Fiscal Federalism: Theory and Institutions / W.E. Oates // *National Tax Journal.* – 2008. – Vol. 61. – P. 313–334.
14. Jonathan Rodden. Reviving Leviathan. Fiscal Federalism and the Growth of Government // *International Organization*, 2003. – Pp. 695–729.
15. How Close Is Your Government to Its People? Worldwide Indicators on Localization and Decentralization / Anwar Shah, Maksym Ivanyna // *Policy Research Working Paper.* – 2012. – 39 p.
16. Akai N. Fiscal Decentralization Contributes To Economic Growth: Evidence From State-Level Cross-Section Data For The United States / N. Akai, M. Sakata // *Journal of Urban Economics.* – 2002. – Vol. 52, № 1. – P. 93–108.
17. Decentralization of the Socialist State / R.M. Bird, R.D. Ebel, C.I. Wallich // Washington D.C.: World Bank. – 1995 – 90 p.
18. Thiessen U. Fiscal Decentralization and Economic Growth in High-Income OECD Countries // *Economics Working Papers. European Network of Economic Policy Research Institutes.* – 2001 – 180 p.
19. Fiscal Decentralisation, Participatory Budgeting and Governance in Selected Fast Growth Cities of the Global South / N. Sridharan, Glen Robbins, Adrian Gurza-Lavalle, Vidya Sagar Pancholi, I.S.A. Baud and Guillermo Takano // *Thematic Report.* – 2014. – 25 p.
20. Tanzi V. Pitfalls on the Road to Fiscal Decentralization / V. Tanzi // *Working Papers.* – 2001. – №19. – 18 p.
21. Hansjorg Blöchliger. Fiscal Federalism 2014: Making Decentralisation Work // *OECD Publishing.* – 2013. – 136 p.
22. Fiscal Federalism 2016: Making Decentralisation Work / Hansjorg Blöchliger, Junghun Kim // *OECD Fiscal Federalism Studies.* – 2016. – 152 p.
23. Fiscal Decentralization and Fiscal Policy Performance / Moussé Ndoeye Sow, Ivohasina Razafimahefa // *IMF Working Paper.* – 2017. – No. 17/64. – 30 p.
24. Fiscal Decentralization and the Efficiency of Public Service Delivery / Moussé Sow, Ivohasina F Razafimahefa // *IMF Working Paper.* – 2015. – 30 p.
25. Decentralization and The Duration of Fiscal Consolidation: Shifting The Burden Across Layers of Government / Dirk Foremny, Agnese Sacchi, Simone Salotti // *Public Choice.* – 2017 – Vol. 171 Issue 3-4. – pp. 359–387.
26. Impact of Fiscal Decentralization on Non-Oil Economic Growth in A Resource Rich Economy / Fakhri Hasanov, Ceyhun Mikayilov, Sebuhi Yusifov, Khatai Aliyev // *Eurasian Journal of Business and Economics.* – 2016 – Vol.9 (17). – pp. 87–108.
27. Decentralization and Sectoral Expenditures in Europe / Michele Cincera, Antonio Estache, Alexander Wolf // *Applied Economics Letters.* – 2017. – pp. 1–5.
28. Офіційний веб-сайт статистичної служби Європейського союзу «Євростат» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat>.
29. Офіційний веб-сайт Міжнародного валютного фонду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/index.htm>.
30. Fiscal Decentralization and Economic Growth: A Bayesian Model Averaging Approach / Philip Bodman, Kelly-Ana Heaton, Andrew Hodge // *School of Economics, The University of Queensland.* – 2009. – 9 p.
31. Silvia Golem. Fiscal Decentralization and The Size of Government: A Review of The Empirical Literature / Silvia Golem // *Financial Theory and Practice.* – 2010. – №34 (1). – pp. 53–69.
32. Деркач М.І. Моделі фіскальної децентралізації країн світу [Електронний ресурс] / М.І. Деркач // *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка».* – 2012. – Режим доступу: <http://www.vestnikdnu.com.ua/archive/201263/3-10.html>.
33. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
34. Офіційний веб-сайт ОЕСР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org>.

ГОЛОВКО

Тетяна Володимирівна
holovko.univ@gmail.comаспірант, Київський
національний торговельно-
економічний університет

УДК 658.15

ОБҐРУНТУВАННЯ ТИПУ ПОЛІТИКИ УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ
ПОТОКАМИ У ПЛАНОВОМУ ПЕРІОДІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ
ТОРГІВЛІGRAUNDING OF TYPE OF CASH FLOW MANAGEMENT POLICY IN THE
PLANNING PERIOD FOR COMMERCIAL ENTERPRISES

Стаття присвячена питанню обрання типу політики управління грошовими потоками у плановому періоді на підприємствах торгівлі. Здійснено критичний огляд основних типів політики управління грошовими потоками. Визначено основні критеріальні показники вибору типу політики управління, що описують співвідношення доходу та ризику. Визначено допоміжні критеріальні показники вибору типу політики управління, що характеризують внутрішнє та зовнішнє середовище діяльності підприємства торгівлі. Узагальнено наявність конкретних умов для обрання агресивного, помірного чи консервативного типу політики управління грошовими потоками у плановому періоді.

Статья посвящена вопросу выбора типа политики управления денежными потоками в плановом периоде на предприятиях торговли. Осуществлен критический обзор основных типов политики управления денежными потоками. Определены основные критериальные показатели выбора типа политики управления, описывающие соотношение дохода и риска. Определены вспомогательные критериальные показатели выбора типа политики управления, характеризующие внутреннюю и внешнюю среду деятельности предприятия торговли. Обобщено наличие конкретных условий для избрания агрессивного, умеренного или консервативного типа политики управления денежными потоками в плановом периоде.

The article focuses on the choice of the type of cash flow management policy in the planning period for commercial enterprise. The critical review of the main types of cash flow management policies was carried out. There are determined the main criterial parameters of the type choice of management policy which describe correlation between income and risk. There are defined auxiliary criterial parameters of the choice of the management policy type, which characterize the internal and external environment of the commercial enterprises' activity. The specific conditions for electing an aggressive, moderate or conservative type of cash flow management policy in the planning period are generalized.

Ключові слова: грошові потоки, політика управління грошовими потоками, процес управління, цільові показники, чистий грошовий потік

Ключевые слова: денежные потоки, политика управления денежными потоками, процесс управления, целевые показатели, чистый денежный поток

Keywords: cash flow, cash flow management policy, management process, targets, net cash flow

ВСТУП

В умовах постійної нестабільності ринкового середовища важливим є здійснення ефективного планування грошових потоків, що повинно враховувати внутрішні особливості підприємства та тенденції розвитку зовнішнього середовища його функціонування. Питання управління грошовими потоками висвітлено у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, серед них В. Ван Хорн [1], І.О. Бланк [2], Г.В. Ситник [3], Ю. Брігхем [4], В.С. Андрієць [5], М.П. Федішин [6], А.М. Поддерьогін [7], В.В. Бочаров [8], Ю.В. Ткачова, М.Е. Рябих, Ю.В. Маришева [9] та ін., проте варто зазначити, що питання вибору типу політики управ-

ління грошовими потоками у плановому періоді на підприємствах торгівлі у науковій літературі не знайшло докладного відображення, тому потребує подальших досліджень.

МЕТА РОБОТИ полягає у обґрунтуванні вибору типу політики управління грошовими потоками у плановому періоді на підприємствах торгівлі.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet.

При проведенні дослідження використано методи аналізу та синтезу, порівняльного аналізу, аналогії.

РЕЗУЛЬТАТИ

Одним з важливих питань в процесі планування грошових потоків є обрання типу політики їх управління у плановому періоді з урахуванням особливостей діяльності окремого підприємства, його внутрішніх характеристик та потенціалу майбутнього розвитку.

Розглянемо, які типи фінансової політики визначають науковці у фінансовому менеджменті.

В. Ван Хорн [1, с.374] розглядає два типи фінансової політики: консервативну та агресивну. Ці два типи фінансової політики характеризуються з точки зору співвідношення ризику та доходності. На наш погляд, для більш ефективного та обґрунтованого управління доцільно розглядати також проміжний варіант фінансової політики.

І.О. Бланк [2, с.142] визначає, три типи фінансової політики, кожен з яких характеризується певними особливостями, а саме: агресивний тип фінансової політики передбачає використання методів при прийнятті управлінських рішень, що орієнтовані на досягнення найвищих фінансових результатів незалежно від наявного рівня фінансових ризиків; помірний тип фінансової політики орієнтується на досягнення середньогалузевих результатів діяльності при середніх рівнях фінансових ризиків; консервативний тип фінансової політики передбачає орієнтацію на мінімізацію фінансових ризиків, що відповідно не може забезпечити високих результатів фінансової діяльності.

Ю.В. Ткачова, М.Е. Рябих та Ю.В. Маришева [9, с. 124] також розглядають агресивний, помірний та консервативний тип політики при управлінні грошовими потоками.

В цілому ми згодні з такою диференціацією типів політики, але для практичного застосування в процесі планування грошових потоків, на нашу думку, мають бути рекомендовані певні критерії вибору того чи іншого типу політики.

В основі окремого типу політики лежить співвідношення доходу та ризику. Визначимо якими показниками може бути охарактеризований окремий тип політики.

На наш погляд, одним з таких показників, що має бути диференційований за типом політики виступає рівень доходності. В системі планування грошових потоків найбільш повно його характеризує такий показник як темп нарощення чистого та вільного грошового потоку.

В межах існуючого діапазону формування цього показника ми пропонуємо виділити наступні три його значення:

- агресивна політика управління грошовими потоками у плановому періоді – рівень нарощення чистого та вільного грошового потоку більше 30%;
- помірна політика управління грошовими потоками у плановому періоді – рівень нарощення чистого та вільного грошового потоку 10-30%;
- консервативна політика управління грошовими потоками у плановому періоді – рівень нарощення чистого та вільного грошового потоку до 10%.

Для показника, що характеризує рівень ризику, ми пропонуємо обрати співвідношення чистого грошового потоку до обсягу витрат і відповідно виділити такі три його значення:

- агресивна політика управління грошовими потоками у плановому періоді – рівень співвідношення чистого грошового потоку до обсягу витрат більше 30%;
- помірна політика управління грошовими потоками у плановому періоді – співвідношення чистого грошового потоку до обсягу витрат 10-30%;
- консервативна політика управління грошовими потоками у плановому періоді – співвідношення чистого грошового потоку до обсягу витрат до 10%.

Таким чином, критеріальними показниками для вибору типу політики управління грошовими потоками у плановому періоді на підприємствах торгівлі ми пропонуємо визначати бажаний рівень чистого та вільного грошового потоку та співвідношення чистого грошового потоку до обсягу витрат.

Ці показники чітко корелюють між собою. Будь-який вектор зміни – підвищення чи зниження першого показника призводить до відповідної зміни другого. Це обумовлено тим, що при плануванні більш високого темпу нарощення обсягу чистого грошового потоку рівень ризику фінансової нестійкості зростатиме, у разі порівняно нижчих очікуваних темпів росту обсягу чистого грошового потоку ризик фінансової нестійкості зменшуватиметься.

В процесі більш детального обґрунтування формування типу політики управління грошовими потоками у плановому періоді на великих та середніх підприємствах, де існують відповідні фахівці, відповідна організаційна база, враховується широке коло питань при плануванні грошових потоків, реалізуються багатоваріантні прогностичні розрахунки, ми пропонуємо враховувати більш широкий спектр факторів, враховуючи сукупність яких, підприємство може формувати грошові потоки за агресивним, помірним чи консервативним типом.

З нашої точки зору, найбільш впливовими на ці умови можна визначити наступні:

- стадія життєвого циклу підприємства,
- питома вага власного капіталу в загальній сумі капіталу підприємства,
- можливості залучення позикового капіталу,
- наявність резервних фондів,
- потенційна можливість зростання ринку збуту,
- наявність залежності від вузького кола поставальників,
- тенденції зміни показника інфляції,
- тенденції змін показника ВВП,
- фінансовий менталітет власників та менеджерів.

Таким чином, у табл. 1 нами запропоновано методичний підхід до здійснення вибору типу політики управління грошовими потоками у плановому періоді відповідно до сформованого переліку основних та допоміжних критеріальних показників.

Таблиця 1

Умови формування типів політики управління грошовими потоками у плановому періоді на підприємствах торгівлі [розроблено автором]

Умови вибору політики		Типи політики управління грошовими потоками у плановому періоді		
		Агресивна	Помірна	Консервативна
Основні	1. Темп нарощення чистого грошового потоку	1. Більше 30%	1. 10-30%	1. Менше 10%
	2. Співвідношення чистого грошового потоку до обсягу витрат	2. Більше 30%	2. 10-30%	2. Менше 10%
	3. Темп нарощення вільного грошового потоку	3. Більше 30%	3. 10-30%	3. Менше 10%
Допоміжні	4. Стадія життєвого циклу підприємства.	4. Народження, зростання.	4. Зростання, стабільність.	4. Спад.
	5. Питома вага власного капіталу в загальній сумі капіталу підприємства.	5. Висока питома вага власного капіталу.	5. Середня питома вага власного капіталу.	5. Низька питома вага власного капіталу.
	6. Можливості залучення позикового капіталу.	6. Високий рівень можливості залучення.	6. Можливість залучення ускладнена незначно.	6. Ускладнене залучення або відсутнє.
	7. Наявність резервних фондів.	7. В достатньому обсязі.	7. Мінімально необхідний обсяг.	7. Незначний або відсутній.
	8. Потенційна можливість зростання ринку збуту.	8. Висока.	8. Середня.	8. Низька або відсутня.
	9. Наявність залежності від вузького кола постачальників.	9. Залежність від вузького кола постачальників низька або відсутня.	9. Залежність від вузького кола постачальників низька або середня.	9. Залежність від вузького кола постачальників висока.
	10. Тенденції зміни показника інфляції.	10. Позитивні	10. Помірно-позитивні.	10. Негативні.
	11. Тенденції змін показника ВВП.	11. Позитивні.	11. Помірно-позитивні.	11. Негативні.
	12. Фінансовий менталітет власників та менеджерів.	12. Власники та менеджери схильні до прийняття високого рівня ризику.	12. Власники та менеджери схильні до прийняття середнього рівня ризику.	12. Власники та менеджери схильні до прийняття низького рівня ризику.

ВИСНОВКИ

Оскільки планування грошових потоків є багатоаспектним та важливим процесом для забезпечення стабільного розвитку підприємства, на наш погляд, вибір типу політики управління грошовими потоками у плановому періоді потребує значної уваги з боку менеджменту підприємства. Запропонований підхід дозволить більш повно та обґрунтовано здійснювати вибір типу політики управління грошовими потоками у плановому періоді з урахуванням можливостей та потенціалу підприємств торгівлі. Критерії, що віддзеркалюють внутрішні характеристики окремого підприємства, та мають бути прийняті до уваги в процесі вибору типу політики управління грошовими потоками у плановому періоді наступні: стадія життєвого циклу підприємства, співвідношення власних та позикових фінансових ресурсів, можливість залучення позикового капіталу підприємством, наявність фінансових резервів, наявність залежності

від вузького кола постачальників, характерний фінансовий менталітет власників і менеджерів та стиль управління. Критерії, що віддзеркалюють особливості зовнішнього середовища пов'язані з потенційними можливостями зростання ринків збуту підприємства та загальними економічними тенденціями в країні.

Напрямами подальших досліджень в цьому напрямку виступатиме застосування конкретних управлінських та фінансових механізмів для реалізації того чи іншого типу політики управління грошовими потоками у плановому періоді.

Список використаних джерел

1. Основы финансового менеджмента. Ван Хорн Дж.К., Вахович Дж.М. 12-е изд. - М.: "И.Д. Вильямс", 2008. — 1232 с.
2. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента. В 2-х томах. Т. 2 / И.А.Бланк. — 3-е изд., перераб. и доп. - М. : Издательство «Омега-Л» [и др.], 2011. — 674 с.

3. Ситник, Ганна Вікторівна. Фінанси торгівлі [Текст]: монографія / Г.В. Ситник; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. - Київ : КНТЕУ, 2014. - 671 с.
4. Бригхем, Юджин. Финансовый менеджмент / Ю. Бригхем, М. Эрхардт. - 10-е изд. - СПб.: Питер, 2009. - 960 с.
5. Андрієць В.С. Оптимізація грошових потоків торговельних підприємств: Автореферат –К.: КНТЕУ, 2011. – 21 с.
6. Федишин М.П. Тактичне планування грошових потоків на підприємствах харчової промисловості [Текст]: дис. канд. екон. наук: 08.00.04 / М.П. Федишин ; Буковин. держ. фін.-екон. ун-т. – К., 2014. – 280 с.
7. Поддєрьогін А. М. Ефективність управління грошовими потоками підприємства / А.М. Поддєрьогін, Я.І. Невмержицький // Фінанси України. - 2007. - № 11. - С. 119-127. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Fu_2007_11_12.pdf.
8. Бочаров В.В. Леонтьев В.Е. Корпоративные финансы. – СПб.: Питер, 2004. – 592 с.
9. Ткачова Ю.В., Рябих М.Е., Маришева Ю.В. / Формирование системы показателей идентификации политики управления денежными потоками предприятий // Ю.В. Ткачева, Ю.В. Марышева, М.Е. Рябих. Экономика и предпринимательство. 2015. № 7 (60). С. 562-567.

СИДОР

Ірина Петрівна

irunasudor@gmail.com

к.е.н., доцент, Тернопільський
національний економічний
університет, кафедра фінансів
імені С.І. Юрія

УДК 336.143

ПОДАТКОВИЙ І НЕПОДАТКОВИЙ МЕХАНІЗМИ НАПОВНЕННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ

TAX AND NON-TAX MECHANISMS FILLING LOCAL BUDGETS IN UKRAINE

У статті розглянуто теоретичні та практичні засади функціонування механізму мобілізації доходів місцевих бюджетів з використанням податкового і неподаткового методів. Виокремлено та охарактеризовано методи, інструменти та важелі механізму мобілізації доходів місцевих бюджетів. Акцентовано увагу на ключових аспектах функціонування зазначеної складової бюджетного механізму держави і їх ролі у наповненні місцевих бюджетів.

В статье рассмотрены теоретические и практические основы функционирования механизма мобилизации доходов местных бюджетов с использованием налогового и неналогового методов. Выделены и охарактеризованы методы, инструменты и рычаги механизма мобилизации доходов местных бюджетов. Акцентируется внимание на ключевых аспектах функционирования указанной составляющей бюджетного механизма государства и их роли в наполнении местных бюджетов.

Theoretical and practical principles of functioning of the mechanism of formation of mobilization of local budget revenues using tax and non-tax methods. Methods, forms, tools, levers of the mechanism mobilizing local budget revenues are outlined and characterized. On the key aspects of the functioning of that part of the budget mechanism of the state and its role in the regulation of social-economic processes was paid attention.

Ключові слова: бюджетний механізм, податковий механізм, неподатковий механізм, мобілізація доходів місцевих бюджетів, податки, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, місцеві бюджети

Ключевые слова: бюджетный механизм, налоговый механизм, неналоговый механизм, мобилизация доходов местных бюджетов, налоги, неналоговые поступления, доходы от операций с капиталом, местные бюджеты

Keywords: budget mechanism, tax mechanism, non-tax mechanism, mobilization of local budget revenues, taxes, non-tax revenues, income from capital operations, local budgets

ВСТУП

Оптимізація дохідної частини місцевих бюджетів та пошук можливих резервів їх зростання є особливо актуальним питанням в умовах ринкової трансформації вітчизняної економіки. Існуюча система мобілізації доходів місцевих бюджетів в Україні характеризується надзвичайно низьким рівнем питомої ваги власних дохідних джерел, що компенсується нарощенням обсягів різного роду міжбюджетних трансфертів. Відтак, реальна фінансова спроможність місцевих органів влади суттєво обмежується, що перешкоджає розвитку демократичних перетворень в державі. Основою формування власних доходів місцевих бюджетів є податкові і неподаткові надходження. Хоча в останні роки зроблено чимало спроб законодавчого нарощення власної фінансової бази органів місцевого самоврядування в контексті ідей бюджетної децентралізації, проте діюча практика

вказує на існування істотних недоліків. Зважаючи на вище зазначене, постає необхідність у дослідженні особливостей формування дохідної частини місцевих бюджетів в частині податкового та неподаткового механізму мобілізації доходів, визначенні та обґрунтуванні сукупності практичних рекомендацій в частині їх зміцнення.

Серед вагомих наукових досліджень, в яких розглядалися проблеми наповнення місцевих бюджетів податковим і неподатковим методами, праці О.Д. Василика, В.Г. Дем'янишина, О.П. Кириленко, А.І. Крисоватого, І.М. Луніної, Ц.Г. Огня, В.М. Опаріна, Ю.І. Пасічника, В.М. Федосова, С.І. Юрія.

МЕТА РОБОТИ полягає у науковому обґрунтуванні теоретичних засад та проведенні аналітичної оцінки функціонування податкового і неподаткового механізмів наповнення місцевих бюджетів, визначенні ключових аспектів їх розвитку та ролі у регу-

люванні соціально-економічних процесів адміністративно-територіальних одиниць.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та теоретичною основою дослідження є фундаментальні положення світової економічної та фінансової наук, наукові розробки вітчизняних та зарубіжних вчених з питань державних фінансів та регулювання бюджетних відносин. При проведенні дослідження використано діалектичний метод наукового пізнання та системний підхід до вивчення податкового і неподаткового бюджетного механізмів наповнення місцевих бюджетів і його елементів.

РЕЗУЛЬТАТИ

Однією із базових функцій органів місцевого самоврядування є забезпечення надання населенню необхідних суспільних благ і послуг, фінансове забезпечення яких здійснюється за рахунок коштів місцевих бюджетів. Відтак, дане питання потрібно вирішувати шляхом надання місцевим органам влади стабільних закріплених доходів, забезпечення отримання ними достатнього обсягу власних доходів та за необхідності – надання міжбюджетних трансфертів. Відмітимо, що лише комплексне вирішення даних проблем дозволить органам місцевої влади і місцевого самоврядування розширити можливість залучати та наповнювати місцеві бюджети необхідним обсягом фінансових ресурсів.

Водночас, акцентуємо увагу саме на необхідності дослідження мобілізації дохідних джерел бюджету як основи забезпечення власних повноважень за рахунок податкового і неподаткового механізмів, тоді як залучені джерела у вигляді позик чи надання трансфертів передбачають певні умови їх використання (повернення чи цільове використання) та фінансування делегованих повноважень.

Механізм мобілізації доходів бюджету є складовою бюджетного механізму держави, який включає сукупність фінансових методів, форм, інструментів і важелів за допомогою яких забезпечується мобілізація дохідних джерел централізованого фонду держави внаслідок здійснення розподільчих і перерозподільних процесів відповідно до основних положень бюджетної стратегії і тактики розвитку держави.

Механізм мобілізації доходів бюджетів передбачає проходження усіх стадій бюджетного процесу, а саме:

- планування доходів бюджетів на етапах складання, розгляду і затвердження проектів державного і місцевих бюджетів;
- повна і своєчасна мобілізація доходів бюджетів на етапі їх виконання;
- складання і затвердження бюджетної звітності як постфактум (оцінка) проведених заходів.

У бюджетному процесі реалізація механізму мобілізації доходів бюджетів передбачає використання різноманітних фінансових методів, важелів і інструментів використання яких регламентується нормативно-правовими документами.

На рис. 1 представлено механізм мобілізації доходів місцевих бюджетів без міжбюджетних трансфертів.

Відповідно до Бюджетного кодексу України податковими надходженнями є встановлені законами України про оподаткування загальнодержавні податки і збори (обов'язкові платежі) та місцеві податки і збори (обов'язкові платежі) [1]. Вони мобілізуються до бюджету за допомогою податкового механізму з характерним набором методів, важелів і інструментів.

Характерною ознакою неподаткового механізму одержавлення вартості національного продукту і частково національного багатства, є багатоканальність та множинність перерозподільчих бюджетних потоків, які акумулюються у вигляді певних мобілізаційних джерел доходів.

Для податкового і неподаткового механізму мобілізації доходів бюджету характерні спільні ознаки, зокрема:

- 1) законодавчий порядок встановлення параметрів, умов справляння та механізмів їх мобілізації;
- 2) обов'язковість сплати платежів;
- 3) примусовий характер бюджетних вилучень;
- 4) наявність обов'язкового взаємозв'язку з централізованими фондами грошових коштів держави;
- 5) безеквівалентність та індивідуальна безоплатність платежу;

6) використання єдиних фінансових методів, інструментів та важелів бюджетного механізму і механізму мобілізації доходів бюджету.

Аналіз тексту чинного бюджетного та податкового законодавства дозволило визначити поряд із багатьма спільними ознаками податкового і неподаткового механізму мобілізації доходів бюджету чітке нормативно-правове розмежування між податковими та неподатковими джерелами формування доходів бюджету залежно від форми платежу, а також методів і джерел їх акумулювання.

Серед основних відмінностей доцільно виділити наступні:

- 1) для окремих неподаткових надходжень не встановлюються ставки, пільги, терміни сплати, інші елементи, які є обов'язковими елементами системи оподаткування;
- 2) порядок нарахування та зарахування на казначейські рахунки державного і місцевих бюджетів окремих неподаткових надходжень регламентується не Бюджетним кодексом, а спеціальними нормативними документами органів державної влади та управління, рішеннями представницьких та управлінських місцевих органів;
- 3) низка неподаткових платежів не відповідає фіскальному критерію регулярності сплати, а здійснюється по мірі задоволення потреб громадян у вчиненні певних заходів (приватизації чи перепису майна, відкриття підприємницької діяльності, ліцензування певних видів діяльності та інше).

На рис. 2 представлено види податкових і неподаткових надходжень, які виступають джерелами формування місцевих бюджетів.

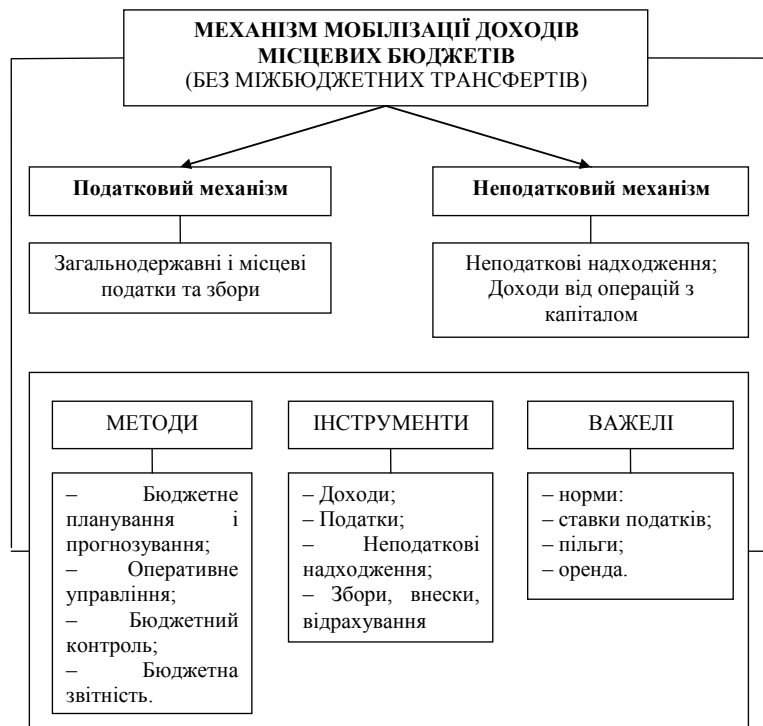

Рис. 1. Складові механізму мобілізації доходів місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) [складено автором самостійно]

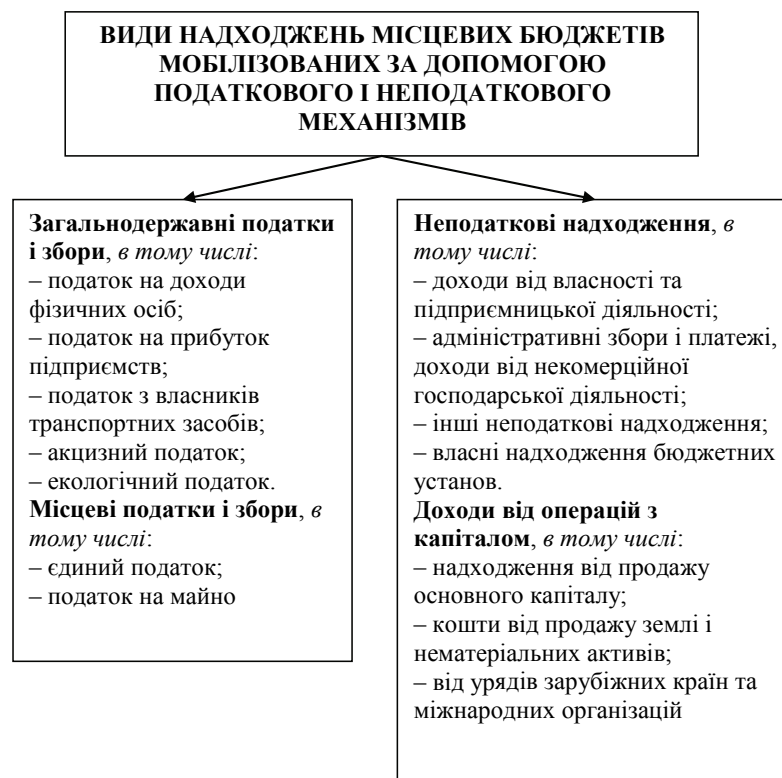

Рис. 2. Види надходжень місцевих бюджетів, мобілізованих з використанням податкового і неподаткового механізмів [складено автором самостійно]

Як зазначає В.І. Кіт [4, с. 180] неподаткові надходження за своїм фіскальним статусом підлягають поділу на постійні, які безпосередньо пов'язані з наданням державою та органами місцевого самоврядування платних послуг внаслідок виконання конституційних повноважень, реалізацією майнових прав, здійсненням продуктивної діяльності, експлуатацією

державних і комунальних ресурсів, угідь, інших об'єктів загальнодержавної власності тощо, та тимчасові, що, своєю чергою, впроваджуються як допоміжні джерела фінансування бюджетного дефіциту чи інших додаткових витрат. Водночас, неподаткові надходження виступають потенційним джерелом наповнення місцевих бюджетів, адже параметри їх

справляння визначаються органами місцевої влади та місцевого самоврядування. Вони є власними доходами адміністративно-територіальних одиниць і можуть використовуватись на заходи, визначені місцевими органами влади та громадою в цілому.

Використання на практиці податкового і неподаткового механізмів мобілізації доходів бюджету передбачають застосування податкового і неподаткового методів формування бюджетних коштів.

Динаміку, склад і структуру доходів місцевих бюджетів в Україні без урахування міжбюджетних трансфертів у період 2012-2016 рр. з використанням податкових і неподаткових методів нами представлено у табл. 1.

Дані, представлені у табл. 1 вказують на поступове зростання дохідної частини місцевих бюджетів в Україні з 225,3 млрд. грн. у 2012 р. до 366,14 млрд. грн. у 2016 р. на 140,84 млрд. грн. Зростання

відбулося у 1,6 рази. Динаміка доходів місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів також характеризується зростаючими показниками (з 100,9 млрд. грн. у 2012 р. до 170,75 млрд. грн. у 2016 р.). Попри загальну тенденцію до зростання усіх доходів місцевих бюджетів за аналізований період спостерігається скорочення частки доходів без урахування трансфертних платежів. Так, якщо у 2012 р. питома вага доходів місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів складала 44,78 %, то у 2016 р. – 46,63 %. У абсолютних показниках дане співвідношення складає 124,4 млрд. грн. проти 195,39 млрд. грн. Зазначене вказує на негативну тенденцію щодо централізації бюджетних ресурсів, яка негативно відбивається на виконанні органами місцевого самоврядування як власних, так і делегованих повноважень.

Таблиця 1

Динаміка і склад доходів місцевих бюджетів України у період 2012-2016 рр.*[складено автором за даними джерела [3]]*

показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Приріст, млрд. грн.
	млрд. грн.	млрд. грн.	млрд. грн.	млрд. грн.	млрд. грн.	
Всього доходи місцевих бюджетів, з них:	225,30	221,02	231,70	294,46	366,14	140,84
Доходи місцевих бюджетів без міжбюджетних трансфертів, в тому числі:	100,90	105,18	101,1	120,48	170,75	69,85
Мобілізовані податковими методами: – податкові надходження	85,80	91,19	87,33	98,21	146,90	61,10
Мобілізовані неподатковими методами:	14,30	13,50	13,39	21,78	24,66	10,36
– неподаткові надходження	12,60	12,12	12,26	20,15	23,26	10,66
– доходи від операцій з капіталом	1,70	1,38	1,13	1,63	1,40	-0,3

До складу доходів місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів відносять доходи, мобілізовані податковим і неподатковим методами. Співвідношення між цими показниками зображено на рис. 3.

Основу формування дохідної частини місцевих бюджетів без міжбюджетних трансфертів складають податкові надходження. Динаміка абсолютних значень податкових надходжень до місцевих бюджетів у період 2012-2016 рр. зросла на 61,10 млрд. грн. (з 85,80 млрд. грн. до 146,90 млрд. грн.). Їх питома вага складає 86 % у структурі доходів місцевих бюджетів без трансфертних платежів. Натомість, доходи, мобілізовані неподатковими методами, а саме неподаткові надходження і доходи від операцій з капіталом – лише 14 %.

Зміцненню потенціалу податкових надходжень місцевих бюджетів сприяли реформи 2015-2016 рр. щодо бюджетної децентралізації, які сприяли сутте-

вому зростанню даного джерела доходів. Реформи у сфері запровадження змін щодо системи оподаткування та наповнення місцевих бюджетів стосувалися як пропорцій відрахування окремих платежів до місцевих бюджетів, так і переліку місцевих податків і зборів.

Дані, представлені у таблиці 2, вказують на те, що у складі податкових надходжень дохідної частини місцевих бюджетів України у період 2012-2016 рр. домінуючим є податок на доходи фізичних осіб, питома вага якого хоча і має тенденцію до зменшення з 71,2 % до 53,7 % у податкових надходженнях, однак він виступає найбільш вагомим джерелом доходів місцевих бюджетів. Абсолютні значення цього податку у динаміці 2012-2015 рр. зменшилися на 6,2 млрд. грн. (з 61,1 млрд. грн. до 54,9 млрд. грн.) з подальшим його зростанням у 2016 р. до 78,9 млрд. грн. Скорочення надходжень ПДФО у 2015 р. обумовлено зміною у пропорціях його розподілу між державним і

місцевими бюджетами, а саме 25 % цього податку, мобілізованого по території міст обласного значення, районів та об'єднаних територіальних громад поступає до державного бюджету. Навіть за таких умов, ПДФО забезпечує більше половини усіх

податкових надходжень місцевих бюджетів України. Значне місце у складі податкових надходжень місцевих бюджетів в останні роки зайняли місцеві податки і збори.

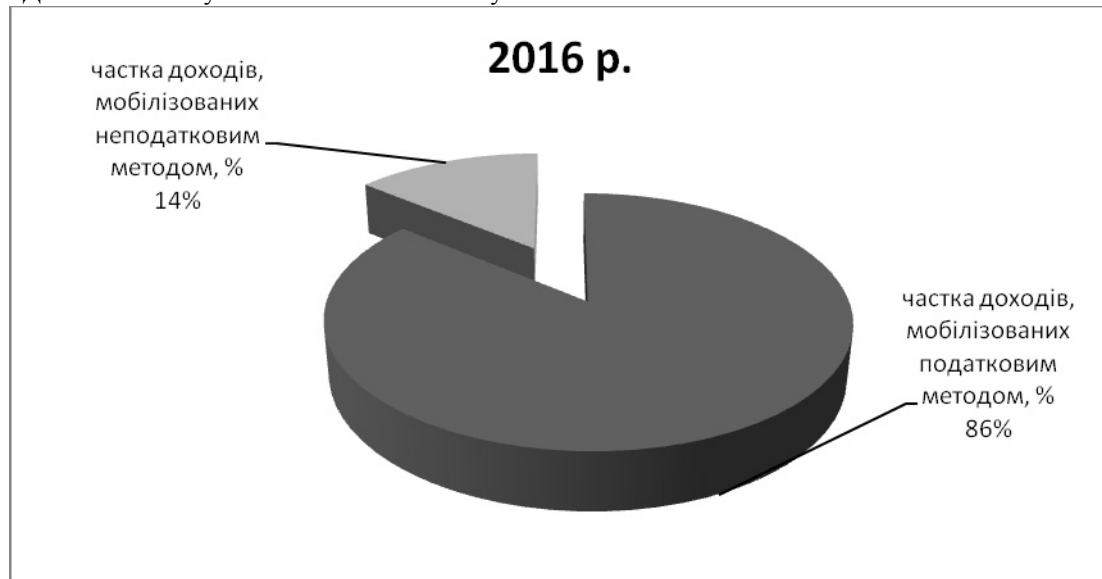

Рис. 3. Структура дохідної частини місцевих бюджетів України у 2016 р. без урахування міжбюджетних трансфертів

Таблиця 2

Динаміка і склад податкових надходжень місцевих бюджетів України у період 2012-2016 рр.*, млрд. грн.

[складено автором за даними джерела [3]]

Показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Темп росту / приросту 2016 р. до 2012 р.	
Податкові надходження, з них:	85,8	91,19	87,33	98,22	146,90	1,71	61,10
Податок з доходів фізичних осіб	61,1	64,58	62,55	54,92	78,97	1,29	17,87
Податок на прибуток підприємств	0,4	0,67	0,26	4,27	5,88	14,7	5,48
Збори за спеціальне використання природних ресурсів / рентна плата	15,2	15,00	14,56	2,15	2,52	0,16	-12,68
Податок за першу реєстрацію транспортного засобу	0,6	0,57	0,39	–	–	–	–
Акцизний податок із вироблених в Україні товарів	1,2	1,36	0,16	7,68	11,63	9,69	10,43
Місцеві податки і збори, в тому числі:	5,4	7,32	8,06	27,04	42,26	7,82	36,86
Єдиний податок для СМП	4,8	6,64	7,41	10,97	17,17	3,58	12,37
Податок на майно	–	–	–	16,01	24,98	1,56*	8,97
Інші податки і збори, з них:	1,7	1,69	0,12	2,16	5,64	3,3	3,94
екологічний податок	1,5	1,68	1,34	2,14	3,37	2,25	1,87

* 2016 р. до 2015 р.

Динаміка мобілізації місцевих податків і зборів до місцевих бюджетів за останні чотири роки демонструє впевнене зростання більше як у 7 разів. Найбільш суттєве зростання цих податків і зборів відбулося у 2015 р. проти 2014 р. із змінами вітчиз-

няного законодавства щодо справляння місцевих податків і зборів. У структурі місцевих податків і зборів у 2012-2014 рр. більше 90 % займав єдиний податок. Із впровадженням з 01.01.2013 р. податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, а з

01.01.2015 р. – податку на майно, який об'єднав у собі податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, плату за землю та податок за першу реєстрацію транспортного засобу цей платіж зайняв лідируючу позицію у складі місцевих податків і зборів. Так у 2015 р. його частка становила 59,12 % усіх місцевих податків і зборів.

За аналізований період обсяги єдиного податку зросли у 3,5 рази. Однак, при зростанні абсолютних показників частка цього податку у структурі місцевих податків і зборів з 90 % у 2014 р. скоротилася до 40,52 % у 2015 р. Причиною цього стало впровадження податку на майно. Основою податку на майно до місцевих бюджетів України є оренда плати з юридичних і фізичних осіб, а також земельний податок. Такі платежі у складі місцевих податків і зборів як збір за місця паркування транспортних засобів та туристичний збір мають тенденцію до скорочення показників. Проте, як зазначають аналітики, дана тенденція обумовлена недоліками податкового контролю за справлянням даних платежів, наявністю тіньових схем, відсутністю реального обліку за об'єктами, які підлягають оподаткуванню.

Зважаючи на обмеженість бюджетних ресурсів, мобілізованих податковими методами (за теорією А. Лаффера про зростання ставок податків до певної межі, після досягнення якої відбувається скорочення обсягів надходжень до бюджетів), а також зважаючи на зростання обсягу податкового боргу країни в умовах економічної стагнації доцільно шукати альтернативні джерела наповнення бюджету. Ними можуть виступати доходи, мобілізовані неподатковими методами.

Формування доходів місцевих бюджетів за допомогою неподаткового механізму має важливе значення для фінансової теорії і практики, оскільки його результати можуть дати відповідь на запитання стосовно ефективності функціонування, а також його перспектив в умовах трансформаційних процесів. На даний час за допомогою неподаткового механізму формується четверта частина доходів бюджету держави, в процесі мобілізації яких використовуються різні елементи, котрі не завжди пов'язані між собою.

У вітчизняній економічній літературі практично не ведеться наукова дискусія щодо соціально-економічної сутності неподаткових надходжень, внаслідок чого складається враження, що цей вид надходжень відіграє лише статичну роль у доходах бюджету. Так, О. Турчинов та Ц. Огонь під неподатковими надходженнями розуміють «...добровільні компенсаційні платежі, а також штрафи і пені, не пов'язані з податковим законодавством» [5, с. 56]. У Бюджетному кодексі України зазначено: «Неподатковими надходженнями визнаються: доходи від власності і підприємницької діяльності; адміністративні збори і платежі; доходи від некомерційного та побічного продажу; надходження від штрафів і фінансових санкцій; інші неподаткові надходження; власні надходження бюджетних установ» [1]. По суті, інших визначень нема.

У першому трактуванні неподаткові надходження пов'язуються з добровільними компенсаційними платежами та іншими надходженнями, не пов'язаними з податковим законодавством, що загалом правильно. У другому визначенні перераховуються тільки види неподаткових надходжень.

На думку В.Дем'янишина, сутність неподаткових надходжень полягає в тому, що вони відображають сукупність розподільчих відносин, пов'язану із формуванням централізованого фонду грошових коштів держави шляхом не примусового відчуження частини грошових доходів і нагромаджень юридичних і фізичних осіб. У цьому визначенні підкреслюється, що неподаткові надходження є однією з форм акумуляції коштів до централізованого грошового фонду держави. Процес акумуляції коштів пов'язаний із розподілом і перерозподілом ВВП за допомогою не примусового вилучення частини доходів і нагромаджень окремих суб'єктів розподільчих відносин, до яких належать юридичні і фізичні особи [2, с. 156].

Особливості застосування державою чинного механізму мобілізації неподаткових надходжень до бюджету можна прослідкувати, характеризуючи динаміку окремих видів цих надходжень та їхню частку в доходах місцевих бюджетів. Розглянемо динаміку мобілізації доходів місцевих бюджетів за рахунок неподаткових методів (див. табл. 3).

За період, що аналізується, обсяги доходів місцевих бюджетів, мобілізовані неподатковими методами, зросли у 1,5 рази. Особливо відчутним відбулося зростання даного виду надходжень у 2015 р. проти 2014 р. Близько 94 % усіх доходів місцевих бюджетів, мобілізованих неподатковими методами, займають неподаткові надходження. У їх складі суттєво вирізняються за обсягом мобілізації власні надходження бюджетних установ, які становлять 68 % неподаткових надходжень.

Доходи місцевих бюджетів, мобілізовані неподатковими методами більше піддаються впливу економічної кон'юнктури, ніж доходи, мобілізовані податковими методами. Адже в останніх спрацьовує механізм вбудованого стабілізатора гнучкості (при скороченні надходження прямих податків до бюджету суттєво зростає частка непрямих податків, реальним платником яких виступає споживач). Стосовно доходів, мобілізованих неподатковими методами, то в умовах економічного зростання і підвищення реального ВВП відбувається відповідне збільшення доходів від власності та підприємницької діяльності, адміністративних зборів і надходжень від некомерційного та побічного продажу, інших неподаткових надходжень. І навпаки, в умовах фінансової кризи та пов'язаного з нею скорочення обсягів одержавлення ВВП, вказані джерела доходів зменшуються як в абсолютному, так і у відносному вимірах. Натомість стабільно динамічним залишається зростання власних надходжень бюджетних установ, що є наслідком активізації платних послуг у невиробничій сфері з огляду на зменшення масштабів бюджетного фінансування [4, с. 180].

Таблиця 3

Динаміка, склад та структура неподаткових надходжень місцевих бюджетів України у 2012-2016 рр.,
млрд. грн. [складено автором за даними джерела [3]]

показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Темп росту / приросту 2016р. до 2012р.	
<i>Доходи, мобілізовані неподатковими методами, з них:</i>	14,38	13,50	13,37	21,76	23,26	1,61	8,88
Неподаткові надходження, в тому числі:	12,63	12,12	12,25	20,14	21,86	1,73	9,23
Доходи від власності і підприємницької діяльності	0,61	0,45	0,34	0,47	1,77	2,9	1,16
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу	1,73	1,92	1,58	2,84	3,36	1,94	1,63
Інші неподаткові надходження	0,79	0,87	0,74	1,53	1,85	2,34	1,06
Власні надходження бюджетних установ	9,49	8,87	9,58	15,28	14,87	1,57	5,38
Доходи від операцій з капіталом, з них:	1,75	1,38	1,12	1,62	1,40	0,8	-0,35
Надходження від продажу основного капіталу	0,76	0,65	0,39	0,73	0,48	0,63	-0,28
Надходження від продажу землі та нематеріальних активів	0,98	0,72	0,73	0,88	0,92	0,94	-0,06

Вважаємо, що основними чинниками підвищення фіскальної ролі доходів бюджету, мобілізованих неподатковими методами, є активізація ролі місцевого господарства у формуванні адекватної соціально-економічної інфраструктури на місцевому рівні управління, яка повинна базуватися на створенні ринку конкурентоспроможних бюджетних послуг, розширенні переліку та підвищенні якості останніх, запровадженні гнучкого тарифно-цінового механізму та визначенні першочергових послуг для населення в контексті проведення бюджетної децентралізації при реалізації бюджетного процесу. Окрім того, вагомим джерелом зростання доходів місцевих бюджетів може бути створення відповідних якісних стимулів для зростання екстенсивної частки доходів від операцій з капіталом, передусім надходжень від продажу нематеріальних активів.

ВИСНОВКИ

Дослідження теоретичних і практичних аспектів податкового і неподаткового механізмів мобілізації доходів місцевих бюджетів дозволило зробити відповідні висновки.

Механізмом мобілізації доходів бюджету як складової бюджетного механізму держави, доцільно вважати сукупність фінансових методів, інструментів і

важелів впливу на соціально-економічний розвиток країни в контексті забезпечення мобілізації дохідних джерел централізованого фонду держави в результаті здійснення первинного і вторинного розподілу ВВП відповідно до основних положень бюджетної стратегії і тактики.

Механізм мобілізації доходів бюджету на практиці реалізується шляхом проведення бюджетних процедур на усіх стадіях бюджетного процесу. При здійсненні дослідження нами акцентувалася увага на податковому і неподатковому механізмах мобілізації доходів місцевих бюджетів, які здатні забезпечити власні надходження адміністративно-територіальних одиниць, а відтак – забезпечити виконання власних повноважень органами місцевого самоврядування. Зважаючи на це серед складових податкового і неподаткового механізмів мобілізації доходів місцевих бюджетів визначено фінансові методи: бюджетне планування і прогнозування, оперативне управління, бюджетний контроль і бюджетна звітність; інструменти: доходи, податки, неподаткові надходження, збори, внески і відрахування; важелі: норми, податкові ставки, пільги, оренда.

Податковий і неподатковий механізми мобілізації доходів місцевих бюджетів мають як спільні, так і

відмінні ознаки. Використання на практиці податкового і неподаткового механізмів мобілізації доходів бюджету передбачають застосування податкового і неподаткового методів формування бюджетних коштів, оцінку яких можна дати провівши аналіз динаміки їх мобілізації за певний період часу. Так, з позиції задоволення інтересів фіска першочергову роль у наповненні місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) відіграють податкові надходження. Неподаткові надходження і доходи від операцій з капіталом, які мобілізуються до бюджету неподатковим методом, відіграють другорядну роль. Співвідношення між цими джерелами доходів місцевих бюджетів у 2016 р. становили 86 % проти 14 %. Проте, доходи, мобілізовані неподатковими методами мають потенційні джерела зростання за рахунок активізації ролі місцевого господарства у формуванні адекватної соціально-економічної інфраструктури на місцевому рівні, розширенні переліку та підвищенні якості таких послуг, запровадженні гнучкого тариф-но-цінового механізму в контексті задоволення потреб населення.

В умовах нестійкої економічної ситуації в країні доцільно більш ефективно використовувати можливості наповнення місцевих бюджетів як податковими, так і неподатковими методами та своєчасно маневрувати фінансовими ресурсами відповідно до вимог і потреб суспільного розвитку.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України від 21.06.2001 р. № 2542-III // Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>
2. Дем'янишин В.Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України: Монографія. / В.Г. Дем'янишин – Тернопіль: ТНЕУ, 2008. – 496 с.
3. Звіти про виконання місцевих бюджетів України у 2012-2016 рр. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://treasury.gov.ua/>
4. Кіт В.І. Неподаткові надходження в системі доходів місцевих бюджетів / В.І. Кіт // Наукові записки. – 2016. – № 1 (52). – С. 178-184.
5. Огонь Ц.Г. Доходи бюджету України: теорія та практика: Монографія. / Ц.Г. Огонь. – К.: КНТЕУ, 2003. – 580 с.

БЕЛОУСОВ

Ярослав Ігорович
Zexa@ukr.net

УДК 338.1

СУЧАСНІ ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ МАЛИХ І СЕРЕДНІХ
ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ
ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

БЕЛОУСОВА

Любов Іванівна
Belousova_2014@ukr.netMODERN PERSPECTIVES FOR
DEVELOPMENT OF SMALL AND
MEDIUM INDUSTRIAL
COMPANIES OF LIGHT
INDUSTRYк.е.н., доцент, Східноукраїнський
національний університет імені
Володимира Далак.е.н., доцент, Східноукраїнський
національний університет імені
Володимира Дала

У статті досліджені проблеми, що стримують розвиток галузі легкої промисловості. Визначено перспективи розвитку малих і середніх промислових підприємств легкої промисловості країни. Надано обґрунтування ряду заходів, що впливають на покращення стану малих і середніх промислових підприємств та факторів впливу на розміщення підприємств легкої промисловості. Проведено аналіз напрямів розвитку легкої промисловості та надано оцінку державним управлінським рішенням, які впливають на конкурентоспроможність вітчизняних товарів і послуг підприємств галузі.

В статье исследованы проблемы, которые сдерживают развитие отрасли легкой промышленности. Определены перспективы развития малых и средних промышленных предприятий легкой промышленности страны. Предоставлено обоснование ряда мероприятий, которые влияют на улучшение состояния малых и средних промышленных предприятий, и факторов влияния на размещение легкой промышленности. Проведен анализ направлений развития легкой промышленности и дана оценка государственным управленческим решениям, которые влияют на конкурентоспособность отечественных товаров и услуг предприятий отрасли.

The article deals with problems hindering the development of light industry. The prospects of development of small and medium industrial enterprises of light industry of the country are determined. Substantiation of a number of measures that influence the improvement of the situation of small and medium-sized industrial enterprises and factors influencing the placement of light industry enterprises is provided. The analysis of the directions of the development of light industry was carried out and the state management decisions, which influence the competitiveness of domestic goods and services of the industry, were assessed.

Ключові слова: легка промисловість, розвиток, промислові підприємства, перспективи

Ключевые слова: легкая промышленность, развитие, промышленные предприятия, перспективы

Keywords: light industry, development, industry manufacturing, priorities, competitiveness

ВСТУП

Легка промисловість України – це одна з найбільш соціально значущих галузей промисловості, спроможна вирішити проблему зайнятості населення, надавши велику кількість робочих місць; важливий багатопрофільний сектор економіки, привабливий для роботи в сфері інноваційного розвитку, який має вплив на стабільне зростання економічної ситуації у державі та забезпечення соціального і інтелектуального рівня суспільства.

В умовах загострення конкуренції на світовому ринку, його глобалізації та інноваційної моделі розвитку, національні економіки потребують від держави здійснення системних кроків по осучасненню технологій, системному інформаційному наповненню, пошуку нових підходів до підвищення ефективності управління ресурсним забезпеченням, забезпеченню конкурентоспроможності в галузі легкої промисловості. Легка промисловість є привабливим

сегментом, як з точки зору інвестиційних потоків, так і розвитку малого та середнього бізнесу.

Перспективність даної галузі визначається сприянням розвитку малих і середніх промислових підприємств та наближенням до місць їх розташування сировинних баз, підприємств споріднених галузей, споживчого ринку, розвинених логістичних інфраструктур тощо. Легка промисловість характеризується швидким обігом капіталу, низькою енергоємністю виробництва, незначним впливом на навколишнє середовище, наявністю висококваліфікованих кадрів в регіонах, формуванням ефективної комунікативної системи між окремими елементами управління та сприятливими умовами середовищ тощо.

Розвиток легкої промисловості цілком залежить від стану розвитку підприємницького середовища в країні. Завдання розвитку легкої промисловості є актуальним та сучасним і полягає у збільшенні частки вітчизняних товарів на внутрішньому ринку та у зростанні експорту продукції власного виробництва.

Тому існує нагальна потреба у дослідженні факторів впливу на розміщення підприємств даної галузі, механізму формування фінансових ресурсів, їх розміщення та ефективного використання, розробки та забезпечення впровадження фінансової стратегії.

Представниками наукових підходів до цих питань є Т.М. Власюк, Ю.А. Романовська, С.Л. Кучер, О.В. Бражко. Дослідниками проблем розвитку малих та середніх промислових підприємств, які реалізують завдання легкої промисловості та виступають базовими підприємствами її розвитку, є: Я.А. Жаліло, Б.В. Сенчук, Д.В. Ляпін, К.М. Ляпіна, І.В. Заблоська, І.А. Крючкова, І.А. Галиця, І.М. Акімова. Проблеми розвитку галузі легкої промисловості досліджуються в роботах багатьох учених, таких як: О.Б. Наумов, А.П. Гречан, В.С. Сніговий, А. Заїнчковський, Ю. Звягінцев, О. Євсейцева, С. Ковальчук, О. Лабурцева, О. Луговський, О. Малиш, Г. Савіна, І. Тарасенко, Ю. Черній, Г. Чумаченко, В. Мамутов, А. Чухно, В. Гринчуцький, Ю. Гончаров, та інші.

МЕТА РОБОТИ Метою статті є дослідження перспектив розвитку малих і середніх підприємств легкої промисловості країни, визначення факторів впливу на їх розвиток та проблем, що стримують розвиток галузі через державні управлінські рішення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Практично в кожній області України є ті чи інші підприємства малого або середнього бізнесу, які служать базовими підприємствами для розвитку легкої промисловості. Діяльність підприємств в своїй сукупності утворює інфраструктуру управління ресурсним забезпеченням, обслуговує фінансові та грошові потоки, які сприяють переміщенню готівкових і безготівкових грошових коштів між власниками ресурсів, а також іншими елементами системи стратегічного управління. Для легкої промисловості характерна менш виражена, порівняно з іншими галузями, територіальна спеціалізація. Для удосконалення системи досягнення цілі в галузі необхідно визначити ряд завдань, рішення яких потребує нових підходів не тільки на короткострокову, але і на довгострокову перспективу. Суттєво збільшується роль легкої промисловості у формуванні і наповненні продукцією вітчизняного виробника в сучасних умовах відкритості українського ринку.

Більш істотними факторами, що впливають на розміщення та розвиток підприємств даної галузі визначені такі [6]:

- Сировинний, який впливає на розміщення малих та середніх підприємств з первинної переробки сировини. Сировинні потоки забезпечують сировиною, напівфабрикатами, комплектуючими підприємства і організації, тобто власників або користувачів ресурсів за допомогою організацій дорожнього і транспортного господарства агропромислового комплексу, логістики, послугами з забезпечення енергоресурсами, скорочення непродуктивних витрат; більш повне використання потенціалу вторинних теплових і паливних ресурсів, заміщення традиційних джерел енергії відновлення. Ці потоки є невід'ємною складовою механізму регулювання стратегічних управлінських дій [3].

- Логістичного розвитку, який передбачає: досконалу та безпечну систему транспортування, як сировини, напівфабрикатів так і готової продукції, забезпечення підприємств сучасними транспортними засобами, наявність відпрацьованих логістичних маршрутів, систем надання ремонтних та інших послуг, професійного кадрового складу.

- Споживчий, так як готова продукція деяких підгалузей легкої промисловості менш транспортабельна порівняно з сировиною або напівфабрикатами. При оцінюванні місткості споживчого ринку аналізуються можливості зростання сукупної купівельної спроможності населення з використанням показників сукупних ресурсів (або витрат), роздрібного товарообороту та обсягу реалізованих послуг, оплачених населенням.

- Інфраструктурний, який, знаходячись в нерозривному зв'язку з іншими факторами, впливає на стабільність роботи підприємств малого і середнього бізнесу та інших промислових підприємств, об'єднуючи інформаційний, кадровий, інвестиційний, інноваційний та інші потенціали. Впливає на можливість забезпечення виробництва основними необхідними комунікаціями за показниками густоти автомобільних шляхів та залізниць, місткості АТС, вартості основних засобів виробництва по розподілу електроенергії, газу і води на душу населення.

- Кадрового забезпечення, який передбачає наявність такого середовища, в якому набув розвитку потенціал професійно підготовлених трудових кадрів, які забезпечують ефективність реалізації функцій системи керування, функціонування стимулюючого впливу системи керування, через принципові траєкторії руху людини в рамках професії або організації.

На оцінку кадрового забезпечення впливає забезпеченість трудовими ресурсами потенційної зони інвестування, їх освітньо-кваліфікаційний рівень та вартість робочої сили. При цьому використовуються такі показники, як щільність населення, чисельність економічно-активного населення, підготовка кадрів навчальними закладами, підвищення кваліфікації кадрів, середньомісячна заробітна плата працівників тощо.

Якщо розглядати інвестиції в легку промисловість як довгострокові стратегічні вкладення, а не як суто фінансові надходження, необхідно відзначити, що на недостатні обсяги негативно впливають фінансові кризи, внаслідок чого підприємства неможливі залучити кредити банків на поповнення обігових коштів для закупівлі сировини, технологічного обладнання, допоміжних матеріалів та запасних частин. У зв'язку з цим виокремлюються фактори, які певним чином впливають на розукрупнення великих підприємств. Причинами стали неефективність державної промислової політики, у т.ч. у площині контролю за діяльністю промислових підприємств-монополістів і корпорацій:

- запровадження спрощеної системи оподаткування, яка створила нерівні умови конкуренції на ринку;

- зниження рівня інвестиційної привабливості України і скорочення рівня надходжень іноземних

інвестицій, згорання інвестиційних програм, відсутність інвестицій, необхідних для модернізації галузі та впровадження сучасних інновацій;

- слабо розвинена машинобудівна галузь в частині виробництва спеціалізованого обладнання для виготовлення товарів легкої промисловості та запасних частин до нього;
- зростання потоків імпортованих товарів легкої промисловості із заниженням митної вартості;
- відсутність політичної волі у боротьбі з системою контрабандних завезень товарів легкої промисловості;
- пріоритетність давальницьких контрактів;
- нерозвиненість ринку збуту товарів легкої промисловості;
- низька продуктивність праці в легкій промисловості недостатній рівень ділової активності, інвестиційної привабливості, ліквідності і платоспроможності [5].

Опрацювання і систематизація результатів аналізу надало змогу виявити негативні тенденції розвитку промислових підприємств, які перед усім впливають на розвиток малих та середніх промислових підприємств легкої галузі, стримуючи їх діяльність та стають на перешкоді проведення модернізації основного капіталу на засадах міжгалузевої і міжрегіональної взаємодії:

1. збільшення частки збиткових підприємств, надто у водопостачанні, каналізації та поводженні з відходами, а також добувній промисловості;
2. отримання з 2014 р. від'ємних фінансових результатів оподаткування промисловості України;
3. зростання динаміки негативних значень показників фінансового результату у водопостачанні, каналізації і поводженні з відходами, а також добувній промисловості;
4. утримання стабільно негативної рентабельності у водопостачанні, каналізації і поводженні з відходами, добувній промисловості та ін. [7].

Для покращення стану галузі легкої промисловості України, подальшого ефективного її розвитку, збільшення обсягів виробництва та отримання прибутків необхідно вжити ряд заходів:

1. Розробити та запровадити добре налагоджений механізм формування, розміщення та ефективного використання фінансових ресурсів, забезпечити розробку фінансової стратегії, фінансового планування і прогнозування, здійснення контролю планових завдань, забезпечити вміння оперативно реагувати на відхилення від планів, своєчасно вносити необхідні корективи до фінансової стратегії з урахуванням змін зовнішніх вимог.
2. Вдосконалити та запровадити прозору схему сплати податків, в тому числі, податку на додану вартість на імпорт обладнання: сплата ПДВ при імпорті, а повернення – при введенні в експлуатацію з метою інвестиційної привабливості галузі.
3. Залучити кошти інвесторів, додаткові джерела фінансування, збільшити грантові надходження інших держав.
4. Реалізувати завдання по захисту вітчизняних товаровиробників від «тіньового» виробництва та

нелегального імпорту, з відтворенням цивілізованого ринку споживчих товарів.

Реалізація таких дій сприятиме стабільному зростанню обсягів виробництва, розширенню асортименту продукції, суттєвому покращенню фінансового стану підприємств, утворенню нових робочих місць, розвитку ринку праці, зниженню собівартості готової продукції, покращенню якості вітчизняних товарів та інше [4].

Перспективи розвитку малих та середніх промислових підприємств у подоланні відставання рівня організації виробництва та слабого рівня менеджменту в управлінні підприємством, у налагодженні та проведенні маркетингових досліджень, в укріпленні кадрового потенціалу підприємств, збільшенні частки оновлення промислового обладнання, впровадженні сучасних автоматизованих систем управління виробництвом. Наявність інвестицій, необхідних для модернізації малих та і середніх промислових підприємств і впровадження нових інноваційних проектів є рушійною силою для розвитку промислових підприємств та галузі легкої промисловості в цілому.

Зростання імпорту обумовлено тим, що внутрішня потреба в продукції легкої промисловості перевищує власні можливості по її виробництву. Більша частина ринку забезпечується індивідуальним споживачем, його перевагами, орієнтиром на доступність, якість, дизайн продукції, сервіс продаж і маркетинг. У зв'язку з цим потреби споживачів задовольняються імпортом.

З метою затриматися на ринку, вітчизняні виробники намагаються конкурувати з контрабандною і контрафактною продукцією. Змушене зниження цін на вироблену продукцію, призводить не тільки до погіршення якості товару та зменшенню прибутку, але й до зниженню податкових зборів до бюджету країни. Щорічно бюджет країни має дуже значні втрати. На думку підприємців, держава повинна або обмежити імпорт товарів, або економічно допомогти українським виробникам легкої промисловості. Імпорт повинен доповнювати український ринок необхідними асортиментними групами необхідних якісних товарів, а не наповнювати ринок товарами, які можуть бути виробленими вітчизняними виробниками [2, 8].

Враховуючи загальну вагу галузі легкої промисловості України, а також глибину системних проблем, що негативно впливають на неї, необхідне застосування адекватних методів і механізмів їх вирішення. Для реалізації завдання, яке в цілому забезпечить виконання стратегічних задач галузі, необхідно здійснити низку заходів, що спрямовані на:

- надання легкій промисловості статусу пріоритетної галузі шляхом удосконалення діючої нормативно-правової бази;
- удосконалення структури виробництва і постійне дослідження внутрішнього і зовнішнього ринків товарів легкої промисловості та запозичення світового досвіду функціонування виробничого комплексу виготовлення цих товарів;

- прискорення інноваційного розвитку легкої промисловості, шляхом підтримки роботи нових об'єднань українських виробників;
- сприяння і державну підтримку інвестиційних проектів, в яких беруть участь українські й іноземні суб'єкти господарювання;
- розвиток національної сировинної бази для легкої промисловості;
- дієвий захист вітчизняного ринку від недобросовісної конкуренції при імпорті товарів легкої промисловості за заниженими митними цінами;
- проведення ефективної митно-тарифної політики з метою захисту вітчизняного виробника товарів легкої промисловості;
- розвиток технічного і технологічного переоснащення допоміжних галузей легкої промисловості [1].

ВИСНОВОК

Шлях до зростання вітчизняної легкої промисловості, підвищення її конкурентоспроможності безпосередньо залежить від політики держави, та її кроків економічного і організаційного характеру.

Загальною проблемою підприємств легкої промисловості є використання морально і фізично застарілого технологічного устаткування, що є наслідком недостатнього фінансування галузі. Крім того усі підприємства постають перед вирішенням питання удосконалення управління виробничими процесами.

Впровадження нових сучасних технологій з покращеними техніко-економічними показниками, застосування ефективної державної науково-технічної інноваційної політики призведе до технічного переозброєння підприємств, зокрема за рахунок виключення з бази оподаткування частини прибутку, що спрямовується на ці цілі.

Значною мірою на розвиток легкої промисловості вплине:

- комплексна система прогнозування розвитку цієї галузі та відповідна політика з відновлення роботи підприємств, що не працюють;
- програма щодо поступового подолання залежності виробництва від роботи на давальницькій сировині і послідовного переходу до випуску продукції з використанням вітчизняних та місцевих сировинних ресурсів;
- суміжні програми розвитку сировинної бази;
- розвиток виробничої інфраструктури, передусім у напрямку створення нових індустріальних парків;

• проведення модернізації основного капіталу малих і середніх промислових підприємств на засадах міжгалузевої і міжрегіональної взаємодії;

- сприяння забезпеченню і підвищенню рівня конкурентоспроможності підприємств легкої галузі, зокрема шляхом стимулювання їхньої інноваційної активності.

Створення рівноправних конкурентних умов для вітчизняних виробників, розроблення заходів, спрямованих на захист внутрішнього ринку від недоброякісного імпорту, все це також є запорукою зростання економічних показників галузі. Легка промисловість зможе відтворити свої позиції у структурі промислового виробництва країни, що безумовно позитивно вплине на стан економіки в цілому.

Список використаних джерел

1. Діяльність підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності 2005. – ч.1., Київ. – Держкомстат України. – 200. – 164с.
2. Мицик Б.І. Стандартизація, сертифікація, конкурентоспроможність продукції / Б.І. Мицик – К.: УСДО, 1995. – 104 с.
3. Белоусов Я.І. Дослідження сутнісної характеристики регіональної інфраструктури управління ресурсним забезпеченням економіки регіонів / Я.І. Белоусов // Науковий журнал Вісник Східно-українського національного університету імені В. Дала. – 2016. – № 3 (227). – С. 20-23.
4. Малий і середній бізнес у пошуках місця в стратегії економічного зростання в Україні / Під ред. Я.А. Жаліло // Серія «Безпека економічних трансформацій» – К.: Національний інститут економічних досліджень. – 2002. Вип. 19.
5. Тарасенко І.О. Сталий розвиток підприємств легкої промисловості: теорія, методологія, практика: монографія / І.О. Тарасенко – К.: КНУТД. – 2010. – 390 с.
6. Економіко-математичні моделі оцінки фінансового стану суб'єктів господарювання; монографія / О.М. Тридід, О.Г. Тиженко, Л.О. Тиженко. – К.: УБС НБУ, 2009. – 213 с.
7. Ішук С.О., Економічні проблеми розвитку промислового виробництва у західному регіоні України // С.О. Ішук, Я.В. Кудря. // Науковий журнал: Економіка та право – Київ. Вид-во: Видавничий дім «Академперіодика» НАН України, 2016. – № 2 (44). – С. 37.
8. Алесинская Т.В. Основы логистики. Фундаментальные области логистического управления / Т.В. Алесинская. – Таганрог: Изд-во ТТИ ЮФУ, 2009. – 79 с.

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК VS СПІЛКА АУДИТОРІВ:

дискусії навколо Проекту ведення реєстру аудиторських фірм, які мають право на проведення аудиторських перевірок банків

Національним банком України розроблено проект змін до Положення про порядок ведення Реєстру аудиторських фірм, які мають право на проведення аудиторських перевірок банків, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 17 листопада 2011 р. №410 (надалі – Проект).

Даний Проект підготовлено відповідно до Закону України «Про засади державної регуляторної політики у

сфері господарської діяльності» і розміщено за посиланням [<http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=22249592>].

Проект передбачає суттєве звуження кола аудиторських фірм, які матимуть право проводити аудит банків. Основні відмінності наводимо у таблиці.

Чинна редакція	Проект
Вимога щодо надання аудиторських послуг банкам протягом останнього року	Вимога щодо надання аудиторських послуг банкам протягом останніх двох років
В аудиторській фірмі повинно працювати за основним місцем роботи не менше ніж два аудитора , які мають сертифікати аудитора банків	В аудиторській фірмі повинно працювати за основним місцем роботи: - не менше ніж два аудитора, які мають сертифікати аудитора банків, - не менше ніж п'ять аудиторів, які мають сертифікати аудитора банків - не менше ніж п'ять інших штатних працівників аудиторської фірми, які залучаються до виконання завдань з аудиту
В аудиторській фірмі повинно працювати не менше ніж два працівника, які мають кваліфікацію у сфері міжнародних стандартів фінансової звітності	В аудиторській фірмі повинно працювати не менше ніж два працівника, які мають міжнародні сертифікати аудиторів (IFAC, ACCA, AICPA, ICAEW, CIPA)

Таким чином, якщо запропоновані Нацбанком зміни будуть прийняті, то до реєстру можуть бути включені лише ті аудиторські фірми, які мають не менше десяти штатних аудиторів, з яких п'ять повинні бути аудиторами банків, та два повинні мати міжнародні сертифікати аудиторів.

Більше того – встановлюються спеціальні вимоги:

- на керівника аудиторської фірми та аудиторів, які в ній працюють, не повинні бути накладені стягнення (передбачені Законом України «Про аудиторську діяльність») протягом останніх трьох років;
- підставою для відмови у включенні в реєстр є наявність у штатному розписі аудиторів, які брали участь в аудиторських перевірках банків у складі іншої фірми, яку виключили з реєстру протягом останніх трьох років.

Остання вимога викликає найбільше здивування та очевидно є надуманою.

Також, викликає дуже багато запитань щодо доцільності вимог щодо наявності міжнародних сертифікатів аудиторів, які жодним чином не визнані Україною.

Можна стверджувати напевне, що внаслідок запровадження Проектом таких жорстких вимог до аудиторських фірм для включення до реєстру право проводити аудит банків матиме невелика купка аудиторських фірм на кшталт «великої четвірки».

Тобто, наслідки можуть бути такі самі, як і після прийняття Кабінетом Міністрів України Постанови № 390 від 14.06.2015 р., яка монополізувала аудит підприємств державного сектору економіки.

Так, Постанова Кабміну № 390 суттєво звузила коло аудиторських фірм, які мають право проводити аудит ключових підприємств державного сектору економіки, обмеживши це коло «міжнародними» аудиторськими фірмами, кінцеві вигодоодержувачі яких розташовані в

Росії (Прайсвотерхаускоперс, Ернст Енд Янг, Делойт, КМПП).

Таким чином, внаслідок прийняття Постанови № 390 ринок українських аудиторів зазнав збитків внаслідок обмеження доступу до клієнтів державного сектору економіки. Впровадження Проекту ще більше погіршить стан ринку аудиторських послуг.

Саме тому для аудиторської спільноти є дуже важливим зайняти активну та радикальну позицію щодо Проекту.

Всеукраїнська професійна громадська організація «Спілка аудиторів України» надала наступні пропозиції щодо даного Проекту.

САУ вважає, що зазначений Проект не враховує вимог нормативно-правових актів, які регулюють аудиторську діяльність в Україні, Міжнародних стандартів контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг, Директив Європейського Союзу, зокрема положення Директиви про обов'язковий аудит річної звітності та консолідованої звітності від 17.05.2006 №2006/43/ЄС (далі – Директива 2006/43/ЄС) та Регламент (ЄС) № 537/2014 Європейського Парламенту та Ради від 16.04.2014 про особливі вимоги стосовно аудиту суспільно значущих суб'єктів господарювання (далі – Регламент 537/2014), Угоди про асоціацію України з ЄС, а також не узгоджується з Проектом Закону України «Про фінансову звітність та аудиторську діяльність» (№ 6016-Д).

Основні зауваження та пропозиції Спілки аудиторів полягають в наступному:

1. *Щодо вимоги про включення Національним банком аудиторських фірм до Реєстру аудиторських фірм, які мають право на проведення аудиторських перевірок банків, за умови наявності не менше ніж*

п'яти аудиторів, які мають сертифікати аудитора банків та працюють в аудиторській фірмі за основним місцем роботи.

Відповідно до норм Міжнародного стандарту контролю якості 1 «Контроль якості для фірм, що виконують аудити та огляди фінансової звітності, а також інші завдання з надання впевненості і супутні послуги» та Положення з національної практики контролю якості аудиторських послуг 1 «Організація аудиторськими фірмами та аудиторами системи контролю якості аудиторських послуг» (затверджено рішенням Аудиторської палати України від 27.09.2007 №182/4) фірма повинна встановити політики і процедури прийняття завдання, продовження стосунків з клієнтами і конкретних завдань, які б надали фірмі достатню впевненість, що вона прийме чи продовжить завдання та взаємовідносини лише в тому разі, якщо вона може виконати завдання і має необхідні для цього можливості включно з часом та ресурсами. Фірма повинна встановити такі політики і процедури, які б надали їй достатню впевненість у тому, що вона має достатньо персоналу, компетентність, здібності та відданість етичним принципам, які необхідні для виконання завдань відповідно до вимог професійних стандартів та застосовних законодавчих і нормативних вимог; та надання фірмою чи партнерами із завдання звітів, які відповідають обставинам.

При цьому виконання вимог щодо контролю якості та моніторингу контролю якості Фірми може забезпечуватися наявністю не менше трьох сертифікованих аудиторів.

Таким чином, аудиторська фірма має визначати кількісний склад своїх фахівців, в тому числі аудиторів, що мають сертифікат аудитора банків, в залежності від складності завдання, розміру та специфіки діяльності суб'єкта господарювання, що перевіряється, тощо. Так, при виконанні завдань з аудиту фінансової звітності невеликих за розмірів активів банків, які здійснюються незначні, типові операції, залучення п'яти аудиторів, що мають сертифікат аудитора, призведе до вимушеного нераціонального розподілу обов'язків між членами групи із виконання завдання; виконання роботи сертифікованими аудиторами яка може виконуватися менш кваліфікованими фахівцями, що відповідно призведе до необґрунтованого підвищення витрат аудиторської фірми на оплату роботи персоналу та підвищення вартості аудиторських послуг. Зазначене посилюється тим фактом, що протягом останніх 3 років Аудиторська палата України не здійснювала сертифікацію аудиторів, які здійснюватимуть аудит банків.

Спілка аудиторів вважає доцільним передбачити вимоги щодо кількісного складу аудиторів, які мають сертифікат аудитора банків, в залежності від групи банку та розміру активів банку в банківській системі, але не менше трьох.

2. *Щодо вимоги про надання копій документів, що свідчать про кваліфікацію у сфері бухгалтерського обліку та аудиту, не менше ніж п'яти інших штатних працівників аудиторської фірми, які залучаються до виконання завдань з аудиту*

Проектом чітко не визначено вичерпний перелік таких документів, що свідчать про кваліфікацію у сфері бухгалтерського обліку та аудиту. Законодавчими документами відсутні форми підтвердження квалі-

фікації у сфері бухгалтерського обліку та аудиту, окрім як наявність відповідної освіти в закладах освіти. Таким чином, можливі необґрунтовані вимоги щодо надання документів що створює штучне обмеження для включення до реєстру аудиторських фірм.

Пропонується визначити перелік документів, що свідчать про кваліфікацію працівників у сфері бухгалтерського обліку та аудиту, або виключити цю норму.

3. *Щодо підстав для прийняття рішення про відмову заявникові у включенні до Реєстру та прийняття рішення про відмову в продовженні строку дії Свідоцтва, а саме наявності у штатному розписі аудиторської фірми (за основним місцем роботи або за сумісництвом) керівника/аудиторів банків, які за іншим місцем роботи брали участь в аудиторських перевірках банків (підписували звіт аудитора) у складі аудиторської фірми, до якої протягом останніх трьох років Національним банком застосовувалось стягнення у вигляді виключення з Реєстру.*

Відповідно до Закону України «Про аудиторську діяльність» сертифікація (визначення кваліфікаційної придатності на зайняття аудиторською діяльністю) аудиторів здійснюється Аудиторською палатою України. За неналежне виконання професійних обов'язків до аудитора (аудиторської фірми) можуть бути застосовані Аудиторською палатою України стягнення у вигляді попередження, зупинення чинності сертифіката на строк до одного року або анулювання сертифіката, виключення з Реєстру.

Порядок застосування до аудиторів (аудиторських фірм) стягнень визначається Аудиторською палатою України.

Відповідно до Порядку застосування до аудиторів (аудиторських фірм) стягнень за неналежне виконання професійних обов'язків (затверджений рішенням Аудиторської палати України від 15.11.2007 № 184/4):

- розгляд питань про застосування стягнень до аудиторів (аудиторських фірм) здійснюється на засіданні АПУ на підставі подання відповідного проекту рішення Дисциплінарною комісією АПУ;

- за неналежне виконання професійних обов'язків до аудиторів (аудиторських фірм) АПУ можуть бути застосовані стягнення у вигляді попередження, зупинення терміну чинності сертифіката на строк до одного року, анулювання сертифіката або виключення з Реєстру аудиторських фірм та аудиторів;

- при застосуванні до аудитора (аудиторської фірми) стягнень враховується суттєвість порушення професійних обов'язків, їхні наслідки, ступінь вини аудитора (аудиторської фірми) та інші обставини, що впливають на обрання міри відповідальності. Суттєвість порушень визначає Дисциплінарна комісія АПУ при розгляді матеріалів дисциплінарного провадження.

Таким чином, запропоновані зміни до Положення про порядок ведення Реєстру аудиторських фірм, які мають право на проведення аудиторських перевірок банків:

- не враховують вимоги чинного законодавства щодо розгляду та доведення належним чином ступені відповідальності та вини окремого аудитора, який брав участь в аудиторських перевірках банків (підписували звіт аудитора) у складі аудиторської фірми, до якої протягом останніх трьох

років Національним банком застосовувалось стягнення у вигляді виключення з Реєстру;

- фактично позбавляють прав осіб, які мають сертифікат аудитора банків і які за іншим місцем роботи брали участь в аудиторських перевірках банків (підписували звіт аудитора) у складі аудиторської фірми, до якої протягом останніх трьох років Національним банком застосовувалось стягнення у вигляді виключення з Реєстру, на здійснення професійної діяльності без наявних на те підстав та наслідків (як то позбавлення сертифіката), передбачених чинним законодавством, що регулює аудиторську діяльність та трудові відносини.

Пропонується врахувати вимоги діючих нормативних актів, або виключити цю норму.

4. Невідповідність перспективному законодавству на нормам Директив ЄС

Міжнародні стандарти аудиту, Директиви ЄС не передбачають розподіл аудиторів на аудиторів банків та будь-яких інших аудиторів.

Враховуючи вищезазначене, САУ вважає безпідставним встановлення норми в проекті змін до Положення щодо п'яти аудиторів, які мають сертифікати саме аудитора банків.

Крім того, Директивами Європейського Парламенту та Ради 2006/43/ЄС від 17.05.2006 «Про обов'язковий аудит річної звітності та консолідованої звітності» та 2014/56/ЄС від 16.04.2014, що вносить зміни до Директиви 2006/43/ЄС, Регламентом (ЄС) №537/2014 Європейського Парламенту та Ради від 16.04.2014 «Про особливі вимоги до обов'язкового аудиту у суб'єктів суспільного інтересу» декларується, що будь-яка умова про призначення чи обмеження вибору суб'єктами господарювання зовнішнього аудитора, в тому числі відповідними категоріями чи переліком компаній, є недійсною.

Регламентом передбачається, що в процедурі відбору об'єкту аудиту не слід обмежувати надання пропозицій з боку зовнішніх аудиторів та аудиторських компаній, що мають незначну частку ринку. Зазначеним Регламентом відзначається, що присутність на ринку більш дрібних аудиторських компаній сприятиме посиленню професійного скептицизму, незалежності зовнішнього аудиту та підвищенню якості аудиту.

САУ зазначає, що додаткові вимоги щодо надання документів не узгоджується з курсом, визначеним законодавчими актами України на демонополізацію, дерегуляцію ринків товарів та послуг в Україні відповідно до норм та принципів ЄС.

З огляду на зазначене, на думку САУ, запропонований Національним банком України Проект:

- не відповідає вимогам Міжнародних стандартів аудиту в частині підтримання належної системи контролю якості аудиторських послуг, належного планування та виконання завдань з аудиту;
- не відповідає фундаментальним принципам Директив та Регламенту Європейського Парламенту та Ради щодо вимог з обов'язкового аудиту суб'єктів господарювання
- передбачає необґрунтовані та завищені критерії, що надають аудиторам та аудиторським фірмам право на здійснення професійної діяльності;
- сприяє створенню несприятливих та дискримінаційних умов діяльності аудиторських компаній

України та централізованому розподілу ринку між обмеженим колом аудиторських компаній, зменшення рівня конкуренції у сфері аудиту банків. Зазначене посилюється тим фактом, що протягом останніх 3 років Аудиторська палата України не здійснювала сертифікацію аудиторів, які здійснюватимуть аудит банків.

Спілкою аудиторів України запропоновано створити робочу групу з практикуючих фахівців з аудиту для доопрацювання зазначених змін до Положення.

Дані зауваження та пропозиції адресовані Департаменту методології Національного банку України.

Між іншим зазначимо, що Спілка аудиторів України неодноразово посилається на норми проекту Закону України № 6016-Д «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» як на підставу обґрунтування незаконності Проекту. Що є не коректним, адже це лише проект Закону, навіть не прийнятий у першому читанні.

Зауважимо, що проект № 6016-Д закону «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» (ініціатор – Міністерство фінансів України) є одним із двох законопроектів з аудиторської діяльності, які повинні бути розглянуті Верховною Радою України у першому читанні. Другий проект закону – під номером № 2534 та назвою «Про аудиторську діяльність» (ініціатори – народні депутати Кужель О.В., Галасюк В.В.) – за оцінкою фундаторів аудиту, є більш юридично коректним, а також спрямований на захист аудиторської спільноти, а не органів влади.

Чому ж тоді Спілка аудиторів України підтримує законопроект Мінфіну № 6016-Д та ігнорує більш вигідний для аудиторів законопроект № 2534? Яке ставлення до цих законопроектів пересічних аудиторів? Дане питання безумовно заслуговує додаткового дослідження та висвітлення.

Зауважимо, що Проект суперечить не просто чинному законодавству, але й Основному закону. Так, у статті 42 Конституції України зазначено наступне:

«Не допускаються зловживання монополією становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. **Види і межі монополії визначаються законом.**»

Положення про порядок ведення Реєстру аудиторських фірм, які мають право на проведення аудиторських перевірок банків, затверджується постановою Правління Національного банку України. Дане Положення є регуляторним актом, і аж ніяк не є законом. А тому, не може встановлювати види і межі монополії.

З огляду на зазначене, буде доречним дізнатися думку Антимонопольного комітету, а також Міністерства юстиції щодо даного Проекту.

Окрім того, слід звернути увагу на законодавчу підставу для прийняття Проекту. Адже кожен **підзаконний правовий акт приймається лише на підставі та в порядку, встановленому законом.** На даний момент Національний банк України не зазначає конкретну норму Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», на підставі якої планується прийняти Проект.

*Редактор журналу
"Економіка. Фінанси. Право",
Юрисконсульт АФ "Аналітик"
Анна Туманян*

СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВ ВКЛАДНИКІВ БАНКІВ-БАНКРУТІВ

Питання захисту прав вкладників банків-банкротів в Україні сьогодні актуальні найбільше. За інформацією прес-центру Національного банку України (далі за текстом - НБУ) станом на 1 січня 2017 року у реєстрі учасників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб нараховувалось 99 банків – учасників. З 2014 р. лише один банк – ПАТ «КБ «Промекономбанк» виконав усі свої боргові зобов'язання на 100%. Постає питання: яка вірогідність отримання вкладниками банків-банкротів своїх коштів за договорами банківського вкладу, якщо вже є рішення на їх користь, але виконавчою службою вкладнику повертається наказ про примусове виконання з підстав відсутності майна (коштів), на яке може бути звернено стягнення.

Серед основних причин неплатоспроможності банків є:

- 1) нежиття власником банку своєчасних, дієвих і достатніх заходів для поліпшення фінансового стану банку та приведення діяльності у відповідність до вимог законодавства України;
- 2) недотримання вимог щодо ідентифікації банком пов'язаних сторін;
- 3) непогашені кредити, видані юридичним особам – потенційно пов'язаним сторонам;
- 4) порушення угод з рефінансування НБУ;
- 5) шахрайство з боку власників та співробітників банку.

Аналізуючи чинне законодавство України та судову практику, пропонуємо розглянути деякі інші варіанти законного захисту своїх прав та інтересів на прикладі окремих банків, що знаходяться в процедурі ліквідації.

Одним із способів є подання до Господарського суду позовної заяви до НБУ про відшкодування шкоди. Що мається на увазі. Укладаючи договір банківського вкладу з банком і розміщуючи на ньому власні грошові кошти, вкладник виходив з того, що банк є потужною банківською установою, яка має високий рівень ділової репутації. Крім того, вкладник розраховував, що діяльність банку буде контролюватися НБУ, і у випадку порушення банком норм чинного законодавства, будуть вжиті належні заходи реагування з боку держави в особі НБУ, оскільки статтею 55 Закону України «Про Національний банк України» встановлено, що головна мета банківського регулювання й нагляду – це безпека та фінансова стабільність банківської системи, захист інтересів вкладників і кредиторів. Таке підтверджується і статтею 67 Закону України «Про банки і банківську діяльність». Банківський нагляд здійснюється у формі інспекційних перевірок і дистанційного нагляду. Тобто, саме НБУ, здійснюючи свої прямі обов'язки щодо контролю за банківською системою, повинен вживати всіх заходів, щоб запобігти ймовірності банку стати проблемним або неплатоспроможним.

Крім того, стаття 56 Конституції України проголошує право кожного на відшкодування за рахунок держави або органів місцевого самоврядування мате-

ріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб під час здійснення ними своїх повноважень.

Прямими статтями є ст. 1166 Цивільного кодексу України, яка вказує, що майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала. шкода, завдана фізичній або юридичній особі незаконними рішеннями, дією чи бездіяльністю органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування при здійсненні ними своїх повноважень, відшкодовується державою, АР Крим або органом місцевого самоврядування незалежно від вини цих органів (ч. 1 ст. 1173 Цивільного кодексу України).

Моніторинг неплатоспроможних банків показав, що значна частина банків мали фінансові проблеми ще за два-три роки до віднесення їх до категорії неплатоспроможних. Тобто, кожного року банки подавали свої фінансові звіти, але НБУ їх ігнорував, або надавав невиправдану кількість місяців/років для здійснення заходів по забезпеченню ліквідності, або здійснював рефінансування вже «померлої» банківської установи. Юридичною мовою це називається протиправною бездіяльністю НБУ.

Наприклад, відповідно до ухвали Солом'янського районного суду міста Києва від 31 травня 2015 р., Національне антикорупційне бюро продовжує досудове розслідування кримінального провадження № 5201600000000119 від 27 травня 2016 р., в рамках якого детективи НАБУ встановили, що в період 2014-2015 рр. службові особи НБУ, діючи умисно, зловживаючи своїм службовим становищем в інтересах третіх осіб, за попередньою змовою зі службовими особами ПАТ «Банк «Київська Русь», ПАТ «КБ «Південкомбанк», ПАТ «Міський комерційний банк», ПАТ «Автокразбанк», ПАТ «Терра Банк», АТ «Дельта Банк», КБ «Хрещатик», АТ «Банк «Фінанси та Кредит», АТ «Фінростбанк», ПАТ «Інтеграл-Банк» розтратили кошти НБУ на суму понад 12 млрд. грн. на користь цих комерційних банків шляхом їх незаконного рефінансування.

Аналогічною є ухвала Печерського районного суду міста Києва від 9 березня 2015 р. у справі № 757/13373/17-к щодо ПАТ «Дельта Банк».

З викладено вбачається причинний зв'язок між діями посадових осіб НБУ та завданою вкладнику шкодою, оскільки саме внаслідок цих дій/бездіяльності, вкладник не зміг повернути вкладені у банк грошові кошти, що є підставою для відшкодування заподіяної шкоди за рахунок держави в особі НБУ та звернення вкладника до суду з відповідним позовом.

Іншим способом захисту своїх прав є подання позовної заяви безпосередньо до акціонерів банку, які

володіють 10 і більше відсотками статутного капіталу. Звісно, позивачу (вкладнику) буде необхідно доводити суду те, що саме дії або бездіяльність акціонерів призвели банк до неплатоспроможності, але намагатися відсуджувати депозити у акціонерів варто. Таке право надано статтею 58 Закону України «Про банки і банківську діяльність», в якій зазначено, що банк відповідає за своїми зобов'язаннями всім своїм майном відповідно до законодавства. Учасники банку відповідають за зобов'язаннями банку згідно із законами України та статутом банку. Власники істотної участі зобов'язані вживати своєчасних заходів для запобігання настанню неплатоспроможності банку.

Для прикладу, візьмемо ПАТ «Банк Петрокоммерц-Україна», в якому НБУ було встановлено порушення вимог щодо ідентифікації банком пов'язаних сторін.

За повідомленням прес-служби НБУ, НБУ прийняв рішення визнати Івана Шехавцова та Олексія Крупія власниками істотної участі в банку, так як незалежно від формального володіння, вони здійснювали вирішальний вплив на управління та діяльність банку протягом березня 2015 р. – лютого 2016 р.. Таке рішення ухвалив Комітет Національного банку з питань нагляду та регулювання діяльності банків, нагляду (оверсайту) платіжних систем 17 березня 2016 р.. Таким чином, на панів Шехавцова та Крупія поширюватимуться всі обов'язки та відповідальність, які за законом покладаються на власників істотної участі в банку.

Крім того, в Єдиному реєстрі судових рішень вже є розглянутий позов вкладника ПАТ «Всеукраїнський

акціонерний банк» щодо повернення депозиту за рахунок акціонера - ухвалою Апеляційного суду міста Києва від 5 липня 2016 р. у справі № 761/3002/15-ц зобов'язано власника банку – Олега Бахматюка особисто повернути вкладнику суму депозиту, що перевищує 200 тис. грн., які він отримав у вигляді компенсації від Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

Таким чином акціонери банків, причетні до їх банкрутства, зобов'язані відшкодувати вкладникам (фізичним або юридичним особам) збитки у розмірі суми, що перевищує суми повернутих Фондом гарантування вкладів фізичних осіб на підставі статті 58 Закону України «Про банки і банківську діяльність».

Враховуючи те, що Конституцією України та чинним цивільним законодавством України кожному гарантується право на судовий захист своїх прав та інтересів, рекомендуємо вкладникам відстоювати свої права та намагатися подавати позови про відшкодування шкоди за рахунок Національного банку України; за рахунок власники істотної участі в банку, користуючись викладеною у цій статті інформацією.

При цьому, для зібрання інформації щодо Вашого банку, необхідної для подання позову до відповідних суб'єктів цивільних правовідносин, складання таких позовів та щодо захисту в судових інстанціях Ваших прав як вкладника банку, рекомендую звертатись до адвокатського бюро «Володимира Головача», яке вже має відповідну судову практику з цих питань.

Юрисконсульт АФ "Аналітик"
Вікторія Архипова

ПРАВОМІРНІСТЬ ВСТАНОВЛЕННЯ ДОМОФОНУ. ПОЗИТИВНІ І НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ

XXI століття змушує українців долучатися до запровадження нових технологій та додаткових пристроїв охорони власного житла, наприклад, як домофон. Для одних – це додатковий захист від незнайомих, наркоманів, бомжів, для інших – це фізичні незручності, зокрема, для осіб похилого віку, перешкода доступу лікарів до квартири хворого, зайві фінансові витрати. Також треба не забувати про технічну небезпеку пристрою та про можливості безперешкодного зламу кодів домофонів. Постає питання, чи всі власники багатоквартирних та малоповерхових житлових будинків зобов'язані встановлювати домофонну систему, оплачувати витрати, пов'язані з таким установленням та обслуговуванням.

Єдиний реєстр судових рішень вже має деяку напрацьовану базу щодо розгляду спорів, що виникають у зв'язку з установкою домофонів, тому аналізуючи судову практику та чинне законодавство України, розглянемо детальніше окремо кожне питання.

Так, в п. 3.1.4. Рішення Київської міської ради від 25 грудня 2008 р. N 1051/1051 «Про Правила благоустрою міста Києва» зазначено, що **утримання та благоустрій** прибудинкових територій **багатоквартирних та малоповерхових житлових будинків**, належних до них будівель та споруд **проводиться не мешканцями квартир, а власником або балансоутримувачем цього будинку**, або підприємством, установою, організацією, з якими балансоутримувачами укладені відповідні договори на утримання та благоустрій прибудинкових територій. Права та обов'язки балансоутримувача передбачені п. 2 ст. 24 Закону України «Про житлово-комунальні послуги», але власник або балансоутримувач зобов'язані, в тому числі, вживати заходів з охорони під'їздів житлових будинків згідно з розпорядженнями виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) за напрямками: організація служби консьєржів; встановлення домофонів з електронними замками; встановлення вхідних дверей посиленої конструкції до під'їздів та обладнання їх кодовими замками. При цьому, якщо балансоутримувач не є виконавцем, він укладає договори на надання послуг з іншим виконавцем. В тому числі, відповідно до ч. 2 ст. 10 Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду», власники квартир багатоквартирних будинків та житлових приміщень у гуртожитку є співвласниками допоміжних приміщень у будинку чи гуртожитку, технічного обладнання, елементів зовнішнього благоустрою і зобов'язані брати участь у загальних витратах, пов'язаних з утриманням будинку і прибудинкової території відповідно до своєї частки у майні будинку чи гуртожитках.

В багатоквартирних житлових будинках повноваження на укладення таких договорів від імені мешканців квартир, на сьогоднішній день, надані ОСББ або ЖБК, але тільки у випадку обов'язкової згоди 100% мешканців, висловленої на установчих зборах

власників квартир. Власники приватизованого житла мають право розпорядитися квартирою (будинком), кімнатою (кімнатами) у гуртожитку на свій розсуд та відповідно до п. 2 ст. 383 Цивільного кодексу України, усі власники квартир та нежитлових приміщень у багатоквартирному будинку є співвласниками на праві спільної сумісної власності спільного майна багатоквартирного будинку. Спільним майном багатоквартирного будинку є приміщення загального користування (у тому числі допоміжні), несучі, огорожувальні та несуче-огорожувальні конструкції будинку, механічне, електричне, сантехнічне та інше обладнання всередині або за межами будинку, яке обслуговує більше одного житлового або нежитлового приміщення, а також будівлі і споруди, які призначені для задоволення потреб усіх співвласників багатоквартирного будинку та розташовані на прибудинковій території. Тобто всі мешканці, які проживають у будинку, рівні в своїх правах на місця загального користування.

Недобросовісні підприємці, користуючись довірливістю і необізнаністю громадян, нехтуючи гарантованими державою правами, змушують їх в добровільно-примусовому порядку укладати договори щодо встановлення домофонів, сплачувати послуги монтажу/демонтажу, а також щомісячну абонентську плату за обслуговування домофонів (ремонтні та сервісні послуги).

Згідно думки спеціаліста (опублікованої на сторінці <http://nvip.com.ua/>), «ця афера є незаконною. Свої послуги фірма пропонує нав'язливо. Її представники не просто вивішують рекламу про своїх послуги, а й самі збирають збори жильців і встановлюють відсоток жильців. Тобто самі регулюють весь процес установки домофонів, складають протокол зборів, ставлять свої умови договору. Але такого права немає жодна фірма. Саме тому домофонники й наймають “старших по під'їзду”. У випадку форс-мажору велика частина відповідальності лежить на них. Двері ставлять при “загальній згоді”, а незгодним – пропонують купити ключі (чи дають безкоштовно), але в будь-якому випадку вимагають підпис як згодного на встановлення дверей. Так ось, якщо не хоче – не ставте. І не беріть ніяких ключів, ні задарма, ні за гроші. А на їх питання: “Як же ви потрапите в квартиру?” Відповідайте: “Як і раніше”. Далі йтиме психологічна війна. У незгодних на квартирних дверях зникають ручки, відключаються ліфти, з'являються купи лайна на самому видному місці. Але переживати не варто – довго вони не протягнуть. Адже за законом, достатньо одного незгодного, щоб накласти право вето на цю витівку.». Крім того, на сторінці в мережі інтернет (<http://realt.avisio.ua/uk/news?id=df3be4f3-4c4d-4a01-8f98-5d626cc07012>) можна ознайомитися з думкою інших фахівців з цього питання.

Кожен українець повинен знати, що, по-перше, згідно Конституції України – ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності; право приватної власності є непорушним (ст. 41). Україна є

соціальною, правовою державою, в якій найвищою соціальною цінністю визнається людина, її життя і здоров'я, недоторканність і безпека. **Право людини на житло є загальновизнаним.** Згідно з Конституцією України це право, як і інші конституційні права, є невідчужуваним, непорушним і рівним для всіх без будь-яких обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками, воно не може бути скасоване і обмежене, крім випадків, передбачених Конституцією України (Рішення Конституційного Суду України від 10.06.2010 р. у справі № 1-38/2010 щодо офіційного тлумачення Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду»). Тобто встановлюючи домофон без згоди власника квартири та обмежуючи доступ у під'їзд, компанії порушують право власності на квартиру та створюють перешкоди в користуванні загальною площею парадного і ускладнюють для них доступ до власного житла. Такі громадяни можуть звернутися до власника (балансотримувача) будинку, поліції або прокуратури із заявою про заборону встановлення домофону, або з обґрунтованою скаргою з вимогою усунути перешкоди в користуванні приватною власністю (квартирою), а також подати позов до суду на фірму, яка встановлює домофон в порядку цивільного законодавства на підставі ст. 358, 369, 382 та 383 Цивільного кодексу України, Закону України «Про захист прав споживачів» та ст. 9 Житлового кодексу Української РСР.

Судова практика показує (наприклад, рішення Оболонського районного суду міста Києва у справі № 2-1742/07), що іноді судді приходять до висновку, що незгодні з установкою домофонів мешканці порушують права інших співвласників, яких обмежили в праві користування спільною сумісною власністю у вигляді допоміжних приміщень, посилаючись на ст. 316 (правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб), ст. 319 (при здійсненні своїх прав та виконанні обов'язків власник зобов'язаний додержуватися моральних засад суспільства. Власник не може використовувати право власності на шкоду правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства) та 321 (ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності чи обмежений у його здійсненні) Цивільного кодексу України.

В такому випадку, у разі незгоди, громадяни мають право звернутися до суду з позовною заявою про усунення перешкод для вільного доступу в свою квартиру. При цьому, з метою підвищення шансів для вирішення справи на свою користь, власник квартири повинен зібрати підписи інших незгодних мешканців цього будинку, ніде не повинен ставити підпис про надання згоди на встановлення домофону, купувати чи отримувати безкоштовно від компанії-установника ключі від під'їзду (що доводить мовчазне погодження, в іншому випадку необхідно доводити у суді, що Ви були вимушені їх взяти у зв'язку з неминучою, невідворотною обставиною та необхідністю потрап-

ляння у будинок, в якому знаходиться Ваша квартира), всі відносини і переговори здійснювати у письмовій формі. До позову необхідно буде додати: доказ на підтвердження права власності на квартиру; доказ на підтвердження відсутності згоди всіх співвласників на розпорядження майном, що є у спільній сумісній власності; доказ на підтвердження відмови фірми, яка встановлює домофон, забезпечити безперешкодне і безоплатне користування квартирою і об'єктами спільної сумісної власності; також, у разі наявності, доказ на підтвердження руйнування сталевих входних дверей з кодовим замком в під'їзд або виклик співробітників поліції (в т.ч. заяви, скарги).

По-друге, нав'язуючи покупку ключів від домофону, порушуються вимоги Закону України «Про захист прав споживачів». Статтею 22 передбачено судовий захист прав споживачів, які вважаються в будь-якому разі порушеними, якщо при реалізації продукції будь-яким чином порушено право на свободу вибору продукції, на свободу волевиявлення споживача; при наданні послуги, від якої споживач не може відмовитись, а одержати може лише в одного виконавця, виконавець нав'язує такі умови одержання послуги, які ставлять споживача у нерівне становище порівняно з іншими споживачами та/або виконавцями; порушується принцип рівності сторін договору, учасником якого є споживач; будь-яким чином (крім випадків, передбачених законом) обмежується право споживача на одержання необхідної, доступної, достовірної та своєчасної інформації про відповідну продукцію (ст. 21). Крім того, п. 1 ст. 14 цього Закону вказує, що споживач має право на те, щоб продукція за звичайних умов її використання, зберігання і транспортування була безпечною для його життя, здоров'я, навколишнього природного середовища, а також не завдавала шкоди його майну.

Позитивним у встановлення домофону є контроль з боку мешканців щодо проникнення у під'їзд сторонніх людей та оперативне відчинення входних дверей для відвідувачів, але є і негативні наслідки. По-перше, це особливо стосується людей похилого віку, які, у разі відсутності домофону, змушені щоразу зустрічати біля під'їзду (спускатися до низу та відкривати двері) своїх родичів, знайомих, лікарів, майстрів з ремонту та інших відвідувачів. Крім того, при встановленні домофону, сплачується щомісячна абонентна плата, яка не є фіксованою, тобто її розмір може змінюватися у зв'язку з підвищенням цін на послуги. По-друге, це технічні несправності. Наприклад, при відключенні світла замок блокується і двері неможливо відкрити навіть ключем без втручання електромонтерів чи спеціалістів сервісного центру компанії, що встановлювала даний домофон. Крім того, у зв'язку з тим, що домофон є електроприладом, існують непоодинокі випадки ураження струмом (наприклад, в дощову погоду), навіть такі, що призвели до загибелі людини. За звичай, причиною є відсутність спеціального контролю, обслуговування та регулярного тестування домофону фірмою, що його встановлювала, а також низька якість приладу чи неправильне його встановлення. По-третє, немає жодних гарантій безпеки, так як домофон не зупиняє зловмисників потрапляння до будинку – зателефону-

вавши у будь-яку квартиру, вони можуть представлятися або працівником пошти, або лікарем чи працівником ремонтних служб, чи ще будь-ким і їм обов'язково відкриють. Також за допомогою домофону легко з'ясувати відсутність господарів у квартирі. Крім того, вхідні двері з магнітним замком можна відкрити ривком за допомогою сили. Вчетверте, в Інтернеті можна знайти матеріали, в яких перераховані максимально ефективні майстер коди, які використовуються фахівцями сервісної служби виробників домофонів. Основне завдання майстер кодів – це відкриття під'їзної двері, в якій вмонтовано домофон, без ключа і отримання доступу до будь-якого під'їзду будинку. Можна знайти всі найвідоміші і використовувати майстер коди (перевірені і надійні) для різних марок домофонів, наприклад, «Цифрал», «Метаком», «Елтіс». Існує навіть універсальний ключ, який є найефективнішим і швидким способом відкриття дверей, що спрацює у 95% випадків.

Отже, підсумовуючи сказане, кожен зобов'язаний неухильно дотримуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (стаття 68). Згідно з пунктом 2 ст. 369 Цивільного кодексу України, розпорядження майном, що є у спільній сумісній власності, здійснюється за згодою всіх співвласників. Тому, для встановлення домофону необхідна обов'язкова згода 100% мешканців будинку, оскільки всі вони мають рівні права на місця загального користування в будинку, а з точки зору цивільного законодавства, установка на дверях такого замка буде створювати для небажаючих перешкоди в користуванні загальною площею парадного і утруднить для них доступ

до власного житла. Як компроміс, власники, що «проти», можуть надавати свій дозвіл на встановлення домофону за умови безоплатного отримання ключів доступу в кількості мешканців квартири плюс один запасний. Само собою, оплачувати будь-які витрати, пов'язані з установленням та обслуговуванням домофонної системи, такі власники не зобов'язані.

Якщо додаткові послуги з благоустрою вашого парадного не передбачаються жодним договором, то отримувати їх, і відповідно, оплачувати, не маючи на те бажання, зовсім не обов'язково, адже нав'язати послугу ніхто не може. Але, якщо існує підписаний вами договір на встановлення домофону, виконувати обов'язок з оплати послуг доведеться. Для тих, кого не турбує моральна сторона питання (мирне співіснування з сусідами, інше), виникнення відповідних труднощів при зустрічі відвідувачів та тих, хто принципово не хоче користуватися такою послугою, а договір підписав, є шанс відстояти своє небажання в судовому порядку, вимагаючи розірвання договору згідно з нормами цивільного законодавства.

Ми, зі своєї сторони та на думку, вказаних вище фахівців, радимо громадянам, які бажають захистити свою квартиру, зробити індивідуальний захист: установити гарні двері, надійний замок, поставити на сигналізацію, застрахувати. Це буде більш значущий захист, аніж закриті двері у під'їзд, які нікому і нічого не гарантують.

*Помічник адвоката
Адвокатського бюро "Володимира Головача"
Вікторія Архипова*